

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Θετικών Και Εφαρμοσμένων Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Διαχείριση Και Προστασία Περιβάλλοντος**

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Φυσικοί Πόροι και Τυπολογία της Τουριστικής Ανάπτυξης:
Η Περίπτωση της Ελλάδας**

Λουκάς Καλογήρου

**Επιβλέπων Καθηγητής:
Γαρύφαλλος Αραμπατζής**

Αύγουστος 2016

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Θετικών Και Εφαρμοσμένων Επιστημών

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
Διαχείριση Και Προστασία Περιβάλλοντος**

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Φυσικοί Πόροι και Τυπολογία της Τουριστικής Ανάπτυξης:
Η Περίπτωση της Ελλάδας**

Λουκάς Καλογήρου

**Επιβλέπων Καθηγητής:
Γαρύφαλλος Αραμπατζής**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Διαχείριση και Προστασία Περιβάλλοντος από τη Σχολή Θετικών Και Εφαρμοσμένων Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Αύγουστος 2016

Περίληψη

Από τα τέλη του περασμένου αιώνα, ο τουρισμός αναπτύχθηκε σταδιακά και γιγαντώθηκε με την εξέλιξη της τεχνολογίας στον τομέα μεταφορών και επικοινωνιών. Άνθρωποι από κάθε μεριά του πλανήτη ταξιδεύουν προς κάθε προορισμό εντός ή εκτός των συνόρων της χώρας διαμονής τους, με σκοπό την ψυχαγωγία, την ανάπαυση, την εξερεύνηση και τη συμμετοχή τους σε διαφόρου είδους δραστηριότητες. Τα κράτη έχουν επενδύσει στον τουρισμό, αφού πρόκειται για μία πολύ σημαντική πηγή εσόδων. Πολυάριθμες επιχειρήσεις στηρίζονται στον τουρισμό, προσφέροντας προϊόντα και υπηρεσίες στους ταξιδιώτες. Ένας σημαντικός αριθμός απασχολούμενων δραστηριοποιείται στον τομέα αυτόν, ο οποίος είναι ένα από τα βασικά στοιχεία ανάπτυξης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή, το αντικείμενο που μελετάται, έχει ως στόχο να καταδείξει την σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ύπαρξη φυσικών πόρων και στην ανάπτυξη του τουρισμού. Για τον σκοπό αυτό επιλέγεται η Ελλάδα ως περίπτωση μελέτης και εξετάζεται σε επίπεδο νομών. Αρχικώς παρουσιάζονται παραδείγματα και επιστημονικές προσεγγίσεις σχετικά με το αντικείμενο μελέτης και γίνεται εμβάθυνση στις έννοιες των Φυσικών Πόρων και του Τουρισμού. Αφού επιλεγθούν τέσσερις βασικοί φυσικοί πόροι (γεωργικές εκτάσεις και βοσκότοποι, δασικές εκτάσεις, χερσαία ύδατα και υγρές ζώνες, παραθαλάσσιες υγρές ζώνες), παρουσιάζονται τα δεδομένα ανά νομό της Ελλάδας, για να ακολουθήσει μία στατιστική ανάλυση μέσω της οποίας θα αποσαφηνιστεί η σχέση φυσικών πόρων με την τουριστική κίνηση. Ειδικότερα, τα δεδομένα ταξινομούνται κατά ομάδες και αναλύονται μέσω της ιεραρχικής ή μη ιεραρχικής μεθόδου στο πρόγραμμα SPSS για να προκύψουν κατηγοριοποιήσεις των δεδομένων. Οι ομάδες αυτές παρουσιάζονται σε γραφήματα και δενδρογράμματα για να εξαχθούν συμπεράσματα από τη σχέση που έχουν οι μεταβλητές μεταξύ τους. Βάσει αυτών των αποτελεσμάτων παρουσιάζεται μία τυπολογία της τουριστικής ανάπτυξης, η οποία μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο διαχειριστικό εργαλείο για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων, αλλά και να συνεισφέρει στις επιχειρηματικές αποφάσεις σε προσωπικό, τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο.

Summary

Since the end of the past century, tourism has gradually developed and grown through technological development, evolution of transportation as well as progress on communications. People from every corner of the world are now able to travel to every desirable destination whether it is located within or outside the borders of their countries, aiming to be entertained, to rest, to explore or even to participate in different kinds of touristic activities. Throughout the world governments have invested in touristic development hoping to exploit it as a good source of income. Numerous businesses rely on tourism, offering products and services, while a large number of people find employment in this particular sector, which constitutes one of the most essential elements of economic growth both at local as well as national level. The objective of this Master's dissertation is to show the relationship between the existence of natural resources and the touristic growth of a particular region. For this reason, Greece is the chosen case study and is examined on a district level. Originally, examples and scientific approaches relative to the subject as well as further elaboration of terms on natural resources and tourism are presented. Furthermore, four basic types of natural resources (agricultural locations and pastures, woodlands, wetlands and waterfronts) are presented and the data are analyzed and presented in relation to each district. A statistic analysis follows, through which, the relationship between natural resources and tourism is shown. In particular, for the assortment of data, all variables are organized in clusters and are analyzed with a hierarchical and non-hierarchical method using the SPSS software. These clusters are then presented with the use of charts and dendrograms, to identify the relationships among the different variables tested. Based on these results a typology on touristic development is presented, which can be a useful management tool for the decision making processes of governments and businesses, both locally and on bigger scale.

Ευχαριστίες

Για την πτυχιακή μου εργασία θα ήθελα πρωτίστως να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Αραμπατζή Γαρύφαλλο για την πολύτιμη καθοδήγησή του, για να μπορέσω να την ολοκληρώσω με επιτυχία. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου Βασιλική-Αφροδίτη Δεληογλάνη, για την υπομονή και κατανόηση που μου έδειξε, καθώς σε μια δύσκολη περίοδο της ζωής της που αντιμετωπίζει έκτακτες ιατρικές καταστάσεις, μπόρεσε να με εμπυχώσει στο να ολοκληρώσω τις μεταπτυχιακές μου σπουδές. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους μου συμπαραστάθηκαν και με βοήθησαν.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	iii
Summary	iv
Ευχαριστίες	v
Κεφάλαιο 1 ^ο – Εισαγωγή.....	1
1.1 Εισαγωγή.....	1
1.2 Καταγραφή του Προβλήματος	3
1.3 Σημασία και Αναγκαιότητα της Μελέτης	4
1.4 Σκοποί και Στόχοι	5
Κεφάλαιο 2 ^ο – Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	6
Κεφάλαιο 3 ^ο – Μεθοδολογία Έρευνας.....	17
3.1 Ερευνητικά Ερωτήματα	17
3.2 Μέθοδος Συλλογής Δεδομένων	18
3.3 Στατιστική Ανάλυση.....	19
Κεφάλαιο 4 ^ο – Φυσικοί Πόροι & Τουρισμός.....	21
4.1 Ορισμός και Χαρακτηριστικά	21
4.2 Τα Είδη των Φυσικών Πόρων.....	23
4.3 Οι Φυσικοί Πόροι ως Δείκτες στην Περιφερειακή Ανάπτυξη	26
4.4 Παραδείγματα Οικονομικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης σε Σχέση με τους Φυσικούς Πόρους	28
4.4.1 Παραδείγματα σε Παγκόσμιο Επίπεδο	29
4.4.2 Παραδείγματα σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο	29
4.4.3 Παραδείγματα στην Ελλάδα	31
4.5 Ορισμός και Χαρακτηριστικά του Τουρισμού.....	32
4.5.1 Χαρακτηριστικά Τουρισμού και Τουριστών.....	33
4.5.2 Οι Επιμέρους Μορφές του Τουρισμού	34
4.6 Τουριστική Ανάπτυξη	39
4.6.1 Η Τουριστική Ανάπτυξη Παγκοσμίως.....	40
4.6.2 Η Τουριστική Ανάπτυξη σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο	41
4.6.3 Η Τουριστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα	43
4.7 Συσχέτιση της τουριστικής ανάπτυξης σε σχέση με την ύπαρξη φυσικών πόρων.....	45
4.7.1 Η Αξιοποίηση Φυσικών Πόρων που Ωφελεί την Τουριστική Ανάπτυξη	46
4.7.2 Η αξιοποίηση φυσικών πόρων που επιδρά αρνητικά στην τουριστική	48

Κεφάλαιο 5 ^ο – Αποτελέσματα - Συμπεράσματα.....	50
5.1 Παρουσίαση Δεδομένων.....	50
5.1.1 Γεωργικές Εκτάσεις & Βοσκότοποι.....	52
5.1.2 Δασικές Εκτάσεις.....	54
5.1.3 Χερσαία Ύδατα και Υγρές Ζώνες	54
5.1.4 Παραθαλάσσιες Υγρές Ζώνες.....	54
5.1.5 Αριθμός διαθέσιμων καταλυμάτων & κλινών	58
5.1.6 Αφίξεις Ημεδαπών και Αλλοδαπών Τουριστών.....	63
5.1.7 Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών και Αλλοδαπών Τουριστών	67
5.2 Στατιστική Ανάλυση	71
5.3 Συζήτηση.....	85
5.4 Συμπεράσματα	87
Βιβλιογραφία.....	91

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή

1.1 Εισαγωγή

Ο τουρισμός ως δραστηριότητα ξεκινά τα αρχαία χρόνια στους ανεπτυγμένους πολιτισμούς της εποχής. Οι ταξιδιώτες ανήκαν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα και ταξίδευαν για εμπορικούς, θρησκευτικούς, μορφωτικούς, θεραπευτικούς ή πολιτικούς σκοπούς. Στην αρχαία Ελλάδα, οι Ολυμπιακοί αγώνες αποτελούσαν τη βάση για διεθνή πόλο έλξης. Την περίοδο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η βελτίωση του οδικού δικτύου ώθησε στην ανάπτυξη του τουρισμού, καθιστώντας τις μετακινήσεις των ταξιδιωτών περισσότερο προσιτές. Την αναγεννησιακή περίοδο, αριστοκρατικοί γόννοι ταξιδεύουν στην Ευρώπη για μεγάλα χρονικά διαστήματα με σκοπό της διεύρυνση των πνευματικών τους οριζόντων. Την ίδια περίοδο ξεκίνησαν οι μεγάλες εξερευνήσεις στις άλλες ηπείρους (Τσάρτας, 1996). Στη σύγχρονη μορφή του ο τουρισμός διαμορφώνεται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα με την ανάπτυξη του σιδηροδρόμου και την ναυπήγηση ατμόπλοιων, ενώ κατά τον 20^ο αιώνα η ανάπτυξη του οδικού δικτύου και η χρήση αερομεταφορών εκτόξευσε τον αριθμό ταξιδιωτών σε πρωτόγνωρα υψηλά επίπεδα.

Ο σκοπός των ταξιδιωτών μπορεί να διαθέτει ένα ή περισσότερα κίνητρα. Στα βασικά χαρακτηριστικά του τουρισμού ανήκει η αναψυχή, η αναζήτηση διαφορετικών πολιτιστικών εκφάνσεων, πολιτισμών με διαφορετικά ήθη και έθιμα και η αναζήτηση διαφορετικών φυσικών και τεχνητών τοπίων. Όλο και περισσότερο σήμερα στον τουρισμό, οι εναλλακτικές του μορφές κερδίζουν έδαφος, προσφέροντας στους επισκέπτες την αίσθηση της μοναδικότητας και του καινούριου. Έτσι εισάγονται νέες έννοιες ως υποπροϊόντα του τουρισμού, όπως είναι ο αγροτουρισμός, ο αθλητικός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο τουρισμός υγείας, περιηγητικός τουρισμός κ.ά.

Η Ελλάδα αποτελεί έναν τουριστικό πόλο έλξης για εκατομμύρια ανθρώπους κάθε χρόνο. Το έντονο ανάγλυφο και οι διαφορετικές κλιματικές ζώνες που διαθέτει η χώρα έχουν συνθέσει μια εξαιρετική βιοποικιλότητα η οποία διαφοροποιείται κατά τόπους. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα να αναπτυχθούν πολλά είδη τουρισμού με βάση τους φυσικούς πόρους. Τα διαφορετικά είδη δασών με ιδιαίτερη βιοποικιλότητα στα είδη πανίδας δίνουν τη δυνατότητα σε φυσιολάτρες να επισκεφθούν διαφορετικά μέρη στον ελλαδικό χώρο με μοναδικά χαρακτηριστικά. Το μήκος της ακτογραμμής, το οποίο κυμαίνεται στα 16.300 χιλιόμετρα διαμορφώνει ένα εξαιρετικά μεγάλο ποσοστό σε σχέση με το εμβαδόν τη χώρας, σχηματίζοντας ποικίλες και μοναδικές παραλίες προσφιλείς σε τουρίστες για θαλάσσια κολύμβηση και σπορ. Τα χερσαία ύδατα δημιουργούν επίσης έναν εξαιρετικά ιδιαίτερο φυσικό πόρο, αφού μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να προσελκύσουν τουρίστες. Το έντονο ανάγλυφο σχηματίζει ποταμούς με εξαιρετικούς μαιανδρισμούς και δέλτα ποταμών, καθώς και λίμνες με ιδιαίτερα είδη χλωρίδας και πανίδας. Το γεωργικό τοπίο διαμορφώνεται σε μεγάλες εκτάσεις σε ολόκληρη την επιφάνεια της χώρας ως αποτέλεσμα της παραδοσιακής ενασχόλησης του λαού με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Τα είδη που καλλιεργούνται σχηματίζουν ένα μωσαϊκό στο ελληνικό τοπίο με ιδιαίτερη αισθητική, το οποίο αποτελεί πόλο έλξης για πολλούς επισκέπτες ο οποίοι αναζητούν παραδοσιακά γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα με ποικιλίες μοναδικές σε ολόκληρο τον κόσμο.

Ο τουρισμός σαν οικονομικό προϊόν αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για ένα κράτος. Οι επισκέπτες δαπανούν ένα εύλογο χρηματικό ποσό για τις διακοπές τους με το οποίο πληρώνουν τη διαμονή τους, τις μεταφορές τους, τη σίτισή τους και τις ψυχαγωγικές και διδακτικές τους δραστηριότητες. Τα έσοδα αυτά στηρίζουν έναν σημαντικό αριθμό επιχειρήσεων, δημιουργούν πολλαπλές θέσεις εργασίας και συνεισφέρουν μέσω των άμεσων και έμμεσων φόρων μία σημαντική πηγή εισοδήματος για μία χώρα. Στην Ελλάδα, η οικονομία της χώρας από τον περασμένο αιώνα βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στην τουριστική βιομηχανία. Έτσι, τόσο μικρές και οικογενειακές επιχειρήσεις όπως εστιατόρια, αναψυκτήρια, ενοικιαζόμενα δωμάτια, καταστήματα με διακοσμητικά είδη, σουβενίρ και είδη ρουχισμού και πολλά ακόμη διαφορετικά είδη επιχειρήσεων, όσο και μεγάλες ή πολυεθνικές επιχειρήσεις όπως ξενοδοχεία, τουριστικά

πρακτορεία, μουσεία, πολυκαταστήματα και άλλα, τροφοδοτούνται από τον τουρισμό, δίνοντας απασχόληση σε πολλούς κλάδους εργασίας.

Εκτός όμως από τους τεχνητούς πόρους και τις υποδομές στις οποίες βασίζονται οι επιχειρήσεις αυτές, σημαντικό ρόλο για την έλξη των τουριστών είναι και οι φυσικοί πόροι που διαθέτει ένας τόπος. Ένας επισκέπτης ο οποίος θέλει να κάνει θαλάσσια μπάνια, θα αναζητήσει έναν τόπο ο οποίος εκτός των υλικών υποδομών, θα έχει παραλίες κατάλληλες για τον σκοπό αυτό. Ομοίως, ένας φυσιολάτρης, ο οποίος θα θελήσει να δει φυσικά τοπία, να περιηγηθεί μέσα σε δασώδεις περιοχές με την παρουσία του υγρού στοιχείου, είναι περισσότερο πιθανό να επιλέξει έναν τόπο, που εκτός των παραπάνω χαρακτηριστικών θα του προσφέρεται εύκολη πρόσβαση, διαμονή και σίτιση κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του.

Είναι εύλογο λοιπόν, να τίθεται το ερώτημα για το κατά πόσο έχουν αξιοποιηθεί οι φυσικοί πόροι στην Ελλάδα με στόχο την αύξηση των τουριστών. Υπάρχουν φυσικοί πόροι που έχουν αξιοποιηθεί περισσότερο σε σχέση με άλλους; Υπάρχει δυνατότητα αύξησης του τουρισμού με τη χρήση περαιτέρω φυσικών πόρων;

1.2 Καταγραφή του Προβλήματος

Ένας φυσικός πόρος ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προσέλκυση τουριστών είναι οι δασικές εκτάσεις. Ένα δάσος προσφέρει ποικίλες επιλογές για την ψυχαγωγία του επισκέπτη. Η απόλαυση των φυσικών τοπίων με είδη χλωρίδας και πανίδας μοναδικά που αναπτύσσονται εξαιτίας του μικροκλίματος, η πεζοπορία και η ποδηλασία σε ένα ιδιαίτερο ανάγλυφο, σπορ όπως η ορειβασία, η κωπηλασία με κανό ή καγιάκ σε έναν ποταμό που διαρρέει το δάσος και πολλά άλλα, είναι τα βασικά στοιχεία που θα προσέλκυαν τουρίστες που επιλέγουν αυτό το είδος τουρισμού.

Από τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ) προκύπτει ότι οι νομοί με τις πέντε μεγαλύτερες δασικές εκτάσεις στην Ελλάδα είναι οι νομοί Ιωαννίνων, Φθιώτιδος, Αιτωλοακαρνανίας, Δράμας και Αρκαδίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία της υπηρεσίας προκύπτει ότι οι νομοί αυτοί έχουν σχετικά πολύ μικρό ποσοστό καταλυμάτων και κλινών, καθώς και αφίξεων και

διανυκτερεύσεων τουριστών σε σχέση με άλλους νομούς της χώρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο νομός Δράμας, ο οποίος διαθέτει μόνο είκοσι ξενοδοχεία ή ομοειδή καταλύματα (καταμέτρηση ΕΛΣΤΑΤ για έτος 2013) σε σχέση με το Νομό Κέρκυρας ο οποίος με δασική έκταση περίπου είκοσι φορές μικρότερη, διαθέτει εικοσαπλάσιο αριθμό καταλυμάτων.

Σε ένα αντίστοιχο παράδειγμα βασισμένο στα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, προκύπτει ότι η έκταση των παραθαλάσσιων υγρών ζωνών ανά νομό της Ελλάδος δεν σχετίζεται με την καταγραφή του αριθμού αφίξεων για το έτος 2013, που δείχνει τη μικρή ή και ανύπαρκτη σχέση του φυσικού πόρου με την προσέλευση τουριστών.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι φυσικοί πόροι στην Ελλάδα δεν αποτέλεσαν βασικό στοιχείο του στρατηγικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του τουρισμού. Περιοχές με σημαντικούς φυσικούς πόρους, διαθέτουν χαμηλό αριθμό επισκεψιμότητας τουριστών, το οποίο κατ' επέκταση δεν συμβάλλει στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου της τοπικής κοινωνίας και της τοπικής οικονομίας. Ο τουρισμός, ως βασικός πυλώνας της ελληνικής οικονομίας δεν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε περιοχές που διαθέτουν αξιοποιήσιμους παράγοντες για την ανάπτυξή του.

1.3 Σημασία και Αναγκαιότητα της Μελέτης

Ο τουρισμός είναι ένα από τα μεγαλύτερα μέσα παγκοσμίως για την εισροή οικονομικών κεφαλαίων στις χώρες. Στα ανεπτυγμένα κράτη αποτελεί έναν από τους βασικούς τομείς πολιτικής διαχείρισης και ανάπτυξης με σκοπό την εισαγωγή εισοδήματος, την ανάπτυξη επιχειρήσεων που προσφέρουν διάφορες υπηρεσίες και προϊόντα και τελικό στόχο την βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου. Στην Ελλάδα ο τουρισμός αποτελεί παραδοσιακά, από τα τέλη του περασμένου αιώνα, την βαριά βιομηχανία της χώρας. Συγκριτικά του μεγέθους της χώρας με άλλα κράτη, ο τουρισμός αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική πηγή εσόδων για το ελληνικό κράτος, ιδιαιτέρως κατά τα τελευταία χρόνια, που η Ελλάδα μαστίζεται από την οικονομική κρίση και έχει έλλειψη σε άλλου είδους βιομηχανίες. Η θάλασσα αποτελεί τον σημαντικότερο φυσικό πόρο για την ανάπτυξη μαζικού τουρισμού καθώς οι μοναδικής ομορφιάς παραλίες της

χώρας και κατ' επέκταση οι τουριστικές εγκαταστάσεις προσφέρουν ένα ολοκληρωμένο τουριστικό πακέτο στον επισκέπτη.

Από τις καταγραφές των αφίξεων και διανυκτερεύσεων αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών καθώς και από τον προσφερόμενο αριθμό ξενοδοχειακών ή άλλου τύπου καταλυμάτων και του μεγέθους αυτών διαφαίνεται ότι διαφοροποιούνται οι νομοί της χώρας σε σχέση με την τουριστική τους ανάπτυξη. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τα οικονομικά οφέλη και η ποιότητα ζωής που απολαμβάνουν οι κάτοικοι κάποιων περιοχών είναι πολύ διαφοροποιημένη σε σχέση με άλλες περιοχές όπου υπάρχει λιγιστή ή και καθόλου τουριστική κίνηση. Συνεκδοχικά, αυτό μπορεί να προκαλέσει την μετεγκατάσταση ανθρώπων, οι οποίοι σκοπό έχουν να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους και να βρουν αντικείμενο εργασίας με καλύτερες οικονομικές απολαβές, με τελικό αποτέλεσμα τον κίνδυνο ερημοποίησης περιοχών στις οποίες δεν έχει αναπτυχθεί ο τουρισμός. Αυτή η μελέτη μπορεί να αναδείξει τις προβληματικές περιοχές της Ελλάδας και να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης και πληρέστερης έρευνας για την ανάπτυξη του τουρισμού στις περιοχές όπου υπάρχει χαμηλή κινητικότητα επισκεπτών.

1.4 Σκοποί και Στόχοι

Πρωταρχικός σκοπός της μελέτης αυτής είναι να ερευνηθεί η συσχέτιση των φυσικών πόρων με την τουριστική ανάπτυξη ανά νομό στην Ελλάδα. Ειδικότερα, η ύπαρξη και αξιοποίηση κάποιων φυσικών πόρων μπορεί να αποτελέσει το υπόβαθρο για να αναπτυχθεί μια τυπολογία της τουριστικής ανάπτυξης με στόχο να αποσαφηνιστεί η σχέση τους και να αποτελέσει ένα χρήσιμο διαχειριστικό εργαλείο για πολιτικές αποφάσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες. Τελικός στόχος είναι η μελέτη αυτή μπορεί να αποτελέσει την βάση για να αναπτυχθεί τουρισμός σε νομούς της Ελλάδας όπου υπάρχει χαμηλή επισκεψιμότητα, να βελτιώσει την ποιότητα ζωής των κατοίκων και να μειώσει τον κίνδυνο ερημοποίησης από τη μετανάστευση κατοίκων που δεν μπορούν να βρουν αξιόλογο αντικείμενο εργασίας και βιοπορισμού.

Κεφάλαιο 2^ο

Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Η αύξηση του τουρισμού σε νομούς με χαμηλή τουριστική επισκεψιμότητα θα πρέπει να βασιστεί σε μία τυπολογία στρατηγικών επιλογών για την ανάπτυξη πρωτογενών προϊόντων τουρισμού, στην εντατικοποίησή τους, αλλά και στη διαφοροποίησή τους από τουριστικά προϊόντα άλλων περιοχών (Benur et al., 2015). Οι τουριστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να προβάλλονται σε παγκόσμια δίκτυα με σκοπό την ταχύτερη ανάπτυξή τους. Στην Αττάλεια της Τουρκίας, οι τουριστικές επιχειρήσεις που εμφανίζονται σε παγκόσμια διαφημιστικά δίκτυα στα οποία υπάρχουν ποικίλες επιχειρήσεις από όλο τον κόσμο, εμφάνισαν μεγαλύτερη και ταχύτερη αύξηση σε οικονομικά επίπεδα (Erkuş-Öztürk et al., 2011; Alaeddinoglu, 2011).

Στην Σικελία, οι δεσμοί ανάμεσα σε διάφορους προορισμούς, δημιουργούν περισσότερα τουριστικά δίκτυα αφού ο ίδιος προορισμός μπορεί να ανήκει σε παραπάνω από ένα δίκτυο εντοπισμένο γύρω από κομβικές τοποθεσίες. Οι προορισμοί αυτοί, αποκτούν κεντρικό ή περιφερειακό ρόλο ανάλογα με τα δίκτυα από και προς άλλα μέρη στο νησί. Συνεπώς, ο ίδιος προορισμός μπορεί να είναι ο κεντρικός μέσα σε ένα δίκτυο, αλλά και περιφερειακός μέσα σε ένα άλλο. Αυτό καθορίζεται από τις τουριστικές επιλογές πάνω στο ποιους προορισμούς θα επισκεφθεί κανείς. Οι τουρίστες φτιάχνουν τα δικά τους δίκτυα γύρω από τις περιοχές που επιλέγουν, τα οποία θεωρούν και κομβικά. Επιπλέον, όχι μόνο λαμβάνουν υπ' όψιν τους τις αποστάσεις αλλά επίσης φτιάχνουν δρομολόγια συνδέοντας προορισμούς επιλεγμένους με βάση τα κίνητρα και τις προτιμήσεις τους. Αυτό σημαίνει πως οι τουρίστες που ταξιδεύουν από και προς ελκυστικούς κομβικούς προορισμούς, ακόμα κι αν αυτοί είναι μακρινοί, καθορίζουν το σχήμα, την διάσταση και την δομή των δικτύων. (Asero et al., 2016).

Δύο σημαντικοί οικονομικοί παράγοντες κυριαρχούν στην τουριστική ζήτηση: το εισόδημα και η τιμή, τα οποία έχουν αρχίσει να αλλάζουν τα τελευταία χρόνια. Το εισόδημα στις τουριστικές χώρες είναι σταθερά αυξανόμενο, ενώ η συνεχής βελτίωση του τεχνολογικού τομέα έχει οδηγήσει στην μείωση της τιμής ανά μονάδα ποιότητας. Πτήσεις και άλλες μορφές μεταφοράς είναι πλέον φθηνότερες, οι πληροφορίες βρίσκονται άμεσα στο διαδίκτυο και η πρόσβαση σε τουριστικούς ιστοτόπους βελτιώνεται. Αυτές οι δύο τάσεις, η αύξηση εισοδήματος και η πτώση της τιμής ποιότητας, έχουν οδηγήσει όχι μόνο σε αύξηση της τουριστικής ζήτησης αλλά επίσης και σε αλλαγή της σύστασής της. Μία αύξηση της τάξεως του 10% στο εισόδημα σε αντιπαράθεση με μία μείωση 10% στην τιμή ποιότητας, οδηγεί σε αύξηση 10,3% στις τουριστικές δαπάνες. (Fleischer et al., 2009).

Οι προσωπικές αξίες του κάθε ανθρώπου, επηρεάζουν την τουριστική συμπεριφορά του και είναι ικανές να επιφέρουν διαφορετικά μοτίβα τουριστικής κίνησης. Το παρών εύρημα είναι σύμφωνο με αποτελέσματα εμπειρικής μελέτης που διενεργήθηκε πάνω στον τομέα της τουριστικής έρευνας (Ekinici et al., 2002; Madrigal, 1995). Άλλη μελέτη επιβεβαιώνει πως η τμηματική προσέγγιση (παράγοντας – ομάδα – διάκριση) για την εξέταση της σχέσης μεταξύ προσωπικών αξιών και τουριστικής συμπεριφοράς είναι πολύ χρήσιμη, καθώς μπορεί να διακριθεί καθαρά το προφίλ του κάθε τμήματος. (Mehmetoglu et al., 2010).

Οι διαχειριστές πρέπει να δώσουν έμφαση σε περισσότερο στρατηγικές επιλογές, με αναλύσεις στις δυνατότητες μιας αγοράς, στο σωστό σχεδιασμό και στις μικρότερες δυνατόν επενδύσεις. Στόχος για να ξεπεραστεί η έλλειψη κεφαλαίων για προωθητικές ενέργειες, θα πρέπει να είναι η δημιουργία συνεργασιών και κοινοπραξιών μεταξύ ομοειδών επιχειρήσεων (Musso et al., 2015).

Η εντόπια αγορά μπορεί να χωριστεί σε δύο ξεκάθαρα τμήματα βασισμένα πάνω στην επιρροή που έχουν συγκεκριμένοι παράγοντες πάνω στα ταξιδιωτικά σχέδια. Η κοινότυπη μονοπωλιακή προσέγγιση στον εντόπιο τουρισμό τίθεται υπό αμφισβήτηση, όπως επίσης και η πρακτική συγκέντρωσης και συνένωσης

ξεκάθαρα διαφορετικών τύπων ταξιδιωτών η οποία εμφανίζεται να καλύπτει πιθανές βιώσιμες εξειδικευμένες αγορές μέσα στον εντόπιο τουριστικό κλάδο. Φαίνεται συνετό να υπονοηθεί ότι όσοι στοχεύουν στο μάρκετινγκ που αφορά τους εντόπιους τουρίστες, χρησιμοποιούν την στρατηγική του τμηματικού μάρκετινγκ (Hudson et al., 2002).

Η κοινωνική δράση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την μακροπρόθεσμα επιτυχημένη τουριστική ανάπτυξη. Τυχόν συγκρούσεις μεταξύ των τουριστικών πρακτόρων και κατοίκων θα μπορούσαν να ξεπεραστούν μέσω διαδικασιών σχεδιασμού που θα επιτρέπουν στις κοινωνίες να δημιουργούν ένα κώδικα κοινωνικών αξιών για τις ίδιες τις κοινωνίες. Αντί για κάτι επίφοβο και καταστροφικό για τον τουρισμό, οι κοινωνικές δράσεις και οι αντιδράσεις στην τουριστική ανάπτυξη, μπορούν να οδηγήσουν στην δημιουργία κοινωνιών που ενδιαφέρονται για τη μελλοντική ευημερία τους και οι οποίες θα επενδύσουν σε συγκεκριμένα είδη τουριστικής ανάπτυξης. Η τουριστική ανάπτυξη μπορεί να δημιουργήσει κατοίκους με αυξημένη την αίσθηση της αλληλεγγύης και να επηρεάσει θετικά το μέλλον τους (Hwang et al., 2012; Yu et al., 2016).

Οι ομάδες που είναι πιο θετικές προς την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας μέσω της ανάμιξής τους με αυτήν, είναι επίσης και πιο ενημερωμένες για τις αρνητικές παρενέργειες του τουρισμού. Η εναντίωση σε καλά πληροφορημένες ομάδες δεν θα ωφελήσει με κανέναν τρόπο ούτε τους τουριστικούς οργανισμούς, ούτε τα κυβερνητικά σχέδια της τουριστικής ανάπτυξης μακροπρόθεσμα. (Inbakaran et al., 2005).

Η πρόκληση στην ανάπτυξη ενός επιτυχούς τουριστικού προγράμματος, έγκειται στην επιλογή ενός ελκυστικού πακέτου αποδοχών και ανέσεων για τους κατοίκους μιας περιοχής των οποίων η πολιτική στήριξη είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη επενδύσεων στον δημόσιο τομέα. Τα οφέλη που θα αποκομίσουν οι ντόπιοι κάτοικοι, θα προσελκύσουν επιπρόσθετα νέους κατοίκους, ιδιαίτερα ταλαντούχους και αποδοτικούς, με τελικό αποτέλεσμα να αυξηθεί ο αριθμός των τουριστών που θα μεγεθύνει και θα βελτιώσει την τουριστική οικονομία (Rosentraub et al., 2009).

Η Nagaland στην Ινδία έχει αφθονία σε παρθένα δάση, ποικιλομορφία στην πανίδα, πλούσιο πολιτισμικό υπόβαθρο και μια μεγάλη γκάμα από οργανικά γεωργικά προϊόντα, πράγματα άκρως ευνοϊκά για τον αγροτικό τουρισμό. Παρ' όλα αυτά η εισροή τουριστών στον κράτος είναι μικρή για πολλούς λόγους, όπως π.χ. η πολιτική περιορισμών του κράτους, ανεπαρκείς υποδομές καθώς και μια γενική αίσθηση ανασφάλειας. Για να μπορέσει να αναπτυχθεί μια τουριστική βιομηχανία στο κράτος συστήνεται η δημιουργία επιτρεπόμενων και απαγορευμένων περιοχών από το κράτος έτσι ώστε οι τουρίστες μα μην δυσκολεύονται να προσέλθουν σε αυτό. Η πλούσια χλωρίδα και πανίδα, ο πολιτισμός και η γεωργία που αποτελούν τα βασικά προϊόντα του κράτους θα πρέπει να διαφημιστούν. Επίσης συστήνεται να δημιουργηθούν επαρκείς υποδομές με την μορφή καλύτερου οδικού δικτύου καθώς και η δημιουργία ξενοδοχείων και τουριστικών γραφείων σε όλες τις κεντρικές περιοχές της χώρας (Ezung, 2011).

Η αρμονική ανάπτυξη του τουρισμού σε σχέση με το περιβάλλον είναι μια δυναμική και όχι στατική διαδικασία. Η στρατηγική ανάπτυξη του τουρισμού σε περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος θα πρέπει να ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες για τη διατήρηση του περιβάλλοντος (Tang, 2015). Ο τουρισμός στη φύση επιφέρει θετικά αποτελέσματα στην υγεία, στην κοινωνία και στον πολιτισμό και δημιουργεί αίσθηση ευθύνης και προστασίας στο περιβάλλον (Tirasattayapitak et al., 2015).

Η σημασία της φύσης στον πράσινο τουρισμό είναι σημαντική. Ένας από τους καθοριστικούς ρόλους στην ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού είναι η ησυχία που επικρατεί σε μια ευρύτερη περιοχή. Όταν σε περισσότερο από 30% της επιφάνειας μιας προστατευόμενης περιοχής επικρατεί ησυχία, τότε οι δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στον πράσινο τουρισμό αυξάνονται σημαντικά (Votsi et al., 2014).

Ο οικοτουρισμός υπολογίζεται ότι είναι ο πιο ταχέως αναπτυσσόμενος τομέας στην Ευρώπη αλλά και σε άλλες περιοχές του κόσμου. Περίπου 10-20% των ταξιδιωτών διεθνώς συνδέεται με κάποιας μορφής οικοτουρισμό. Παρ' όλο που στην επιστημονική κοινότητα δεν υπάρχει κάποιος διεθνώς αναγνωρισμένος

ορισμός της έννοιας οικοτουρισμός, μπορεί ωστόσο να αποδοθεί ως «ταξίδι αναψυχής που γίνεται εν μέρει ή ειδικώς με σκοπό την επαφή με φυσικά αξιοθέατα και την διεξαγωγή δραστηριοτήτων στην φύση» (Priskin, 2001; Tyrväinen et al., 2014).

Ο τουρισμός πρέπει να προσφέρει την διαφορετικότητα σε σχέση με την καθημερινή ζωή και το περιβάλλον των ανθρώπων. Έτσι σε αντίθεση με τον μαζικό τουρισμό, όπου ο ήλιος και η θάλασσα είναι το κύριο χαρακτηριστικό, ο οικοτουρισμός είναι η μορφή τουρισμού που ανταποκρίνεται στην επιθυμία των ανθρώπων να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που περιλαμβάνουν μεν την χαλάρωση και αναψυχή, αλλά προσφέρουν επίσης και το στοιχείο της ανακάλυψης, της περιπέτειας, της επαφής με την φύση και την διαφυγή από την καθημερινότητα και την ρουτίνα (Alaeddinoglu et al., 2011)

Ο τουρισμός σε προστατευόμενες δασικές περιοχές θα πρέπει να είναι ελεγχόμενος και να ακολουθεί συγκεκριμένη τουριστική πολιτική για να μην διαταραχθεί η βιοποικιλότητα και να μην ρυπανθούν προστατευόμενες περιοχές. Για δασικές περιοχές θα πρέπει να υπάρχει ένας πεπερασμένος επιτρεπόμενος αριθμός τουριστών για να μην υπάρξουν περιβαλλοντικές και κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις στις τοπικές κοινωνίες. Στα Ιμαλάια Όρη, σε έναν από τους πιο γνωστούς διεθνείς τουριστικούς προορισμούς, η ανεξέλεγκτη προσέλευση τουριστών έχει επιφέρει περιβαλλοντικές ανησυχίες (Malik et al., 2015).

Τα εθνικά πάρκα συμβάλλουν σημαντικά στην εμπειρία της επαφής με την φύση, περιλαμβάνοντας π.χ. τον οικοτουρισμό (Fennel et al., 2010). Η λογική πίσω από την ανάδειξη ενός εθνικού πάρκου, είτε είναι αρχικά για αισθητικούς σκοπούς, είτε για διατήρηση, είτε για αναψυχή, δεν παύει να τα καθιστά δημοφιλείς πόλους έλξης τουρισμού (Xu et al., 2014). Μετά από προσεκτική εξέταση, καθίσταται σαφές ότι υπάρχει ισχυρός δεσμός μεταξύ της νοοτροπίας των ανθρώπων όσον αφορά την φύση και της νοοτροπίας τους όσον αφορά τον τουρισμό και τις συνδεόμενες με αυτό δραστηριότητες, παρέχοντάς μας εμπειρικά δεδομένα που υποστηρίζουν την θεωρία ότι η νοοτροπία των ανθρώπων προς την φύση επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο θα κάνουν χρήση

ενός φυσικού πόρου. Έτσι υπό το πρίσμα του τουρισμού, η νοοτροπία των ανθρώπων απέναντι στον βιώσιμο τουρισμό είναι βαθιά επηρεαζόμενη από τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν την φύση γύρω τους (Stern et al., 1994)

Ο οικοτουρισμός είναι ένα ταξίδι επιστροφής στην φύση και καθώς ξεπρόβαλε τα τελευταία χρόνια ως μια καινούρια ταξιδιωτική μόδα, ο οικοτουρισμός έχει πλέον παγκόσμια επίδραση. Ο οικοτουρισμός εν τη γενέσει του ξεκίνησε την ανάπτυξη και την διασπορά του με ασυνήθιστα υψηλούς ρυθμούς σε πολλές περιοχές του πλανήτη και ειδικότερα στις υψηλά ανεπτυγμένες χώρες όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Βραζιλία, η Ιαπωνία, η Ισπανία, η Γαλλία, η Ελβετία κ.α. (Zhang et al., 2012). Η έμφαση στον χώρο και τον τόπο στα πλαίσια του οικοτουρισμού γίνεται ορατή όταν εξετάζουμε κάποια από τα επίθετα που χρησιμοποιούνται για να περιγραφούν περιοχές όπου οικοτουρισμός ανθεί: φυσική (Boyd et al., 1996), προστατευόμενη (Ceballos-Lascuráin, 1996), παρθένα (Honey, 1999), άγρια (Kearsley, 1997), σχετικά υπανάπτυκτη (Ziffer, 1989), αμόλυντη (Ceballos-Lascuráin, 1988), σχετικά αδιατάραχτη (Wallace and Pierce, 1996).

Ο οικοτουρισμός είναι τουρισμός βασισμένος στην ύπαρξη φυσικού πλούτου ο οποίος συμβάλει στην προστασία του καθώς και στην εκμετάλλευσή του για λόγους αναψυχής. Η Διεθνής Ένωση Οικοτουρισμού (TIES) ορίζει τον οικοτουρισμό ως «υπεύθυνη περιήγηση σε φυσικούς οικοτόπους που συντηρεί το περιβάλλον και βελτιώνει την ποιότητα ζωής των ντόπιων» (Islam et al., 2011).

Ο οικοτουρισμός αποτελεί ένα από τα πιο κεντρικά προϊόντα του τουρισμού που προωθείται από την κυβέρνηση της Μαλαισίας. Στην Σαραγουάκ, ο οικοτουρισμός είναι ένα από τα κυριότερα μέσα εισοδήματος και απασχόλησης στις αστικές κοινότητες χάρη στην ύπαρξη φυσικού πλούτου που υπάρχει στην χώρα και ο οποίος συνδυάζει την ντόπια κουλτούρα, το φυσικό τοπίο και τις επιλογές για δραστηριότητες που προσφέρονται σε ένα ελκυστικό οικοτουριστικό πακέτο. Συνέπεια των παραπάνω είναι ότι η Σαραγουάκ αποτελεί μια από τις πολιτείες της Μαλαισίας που κατέχει συνεχώς αυξανόμενους αριθμούς οικοτουριστικής ανάπτυξης (Abdurahman et al., 2016).

Εξ ορισμού, ο οικοτουρισμός εστιάζει στην διατήρηση και συντήρηση του φυσικού τοπίου έχοντας με αυτό τον τρόπο κοινωνικό και οικονομικά θετικό αντίκτυπο στις περιοχές όπου εφαρμόζεται (Jain et al., 2012).

Η Αυστραλία έχει έναν μεγάλο αριθμό παγκοσμίως αναγνωρισμένων οικοτόπων με τουριστικό ενδιαφέρον όπως το Uluru, το Great Barrier Reef και το Bungle Bungle. Παράλληλα προσφέρει μια γκάμα τουριστικών εμπειριών μέσω πάρκων άγριας ζωής. Εθνικά πάρκα, προστατευμένες περιοχές και οικότοποι θεωρούνται πόλοι έλξης «κλειδιά» τόσο για τον εσωτερικό όσο και για τον εξωτερικό τουρισμό της χώρας και δίνουν ισχυρή ώθηση στην τουριστική της διαφήμιση. Ο οικοτουρισμός στην Αυστραλία υπολογίζεται ότι αποφέρει ετήσια έσοδα ύψους 23 δισεκατομμυρίων δολαρίων στην οικονομία της χώρας (Packer et al., 2014).

Η Τανζανία είναι παγκοσμίως αναγνωρισμένη ως δημοφιλής τουριστικός προορισμός εξαιτίας της Σαβάνας (και την δυνατότητα για σαφάρι που προσφέρει), της νήσου Ζανζιβάρης, και του υψηλότερου Αφρικανικού Βουνού, του όρους Κιλιμάντζαρο. Επίσης πάνω από ένα τέταρτο της χερσαίας έκτασης της χώρας είναι σε καθεστώς προστασίας με εφτά φυσικά μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς προστατευόμενα από την UNESCO. Ο οικοτουρισμός στις εν λόγω προστατευόμενες περιοχές καθώς και ο γενικότερος εξωτερικός τουρισμός της χώρας αυξάνονται χρόνο με τον χρόνο, με καταγραφές αύξησης της τάξης του 56% (από 501.000 σε 782,000 τουρίστες) μέσα στην δεκαετία 2000 -2010 με συνέπεια την αύξηση του ΑΕΠ της χώρας από 615 εκ. δολάρια το 2005 σε 1,75 δισεκατομμύρια δολάρια το 2010, καθιστώντας έτσι τον οικοτουρισμό την μεγαλύτερη πηγή εσόδων αφού αποτέλεσε το 8% του ΑΕΠ της Τανζανίας. Στα Ανατολικά Όρη Arc της Τανζανίας, οι τέσσερις βουνοκορφές Usambara, Uluguru, Udzungwa, East Usambara, σημειώνουν μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών, αφού διαθέτουν μοναδική βιοποικιλότητα η οποία προσελκύει τους επισκέπτες (Bayliss et al., 2014).

Ένα ταχέως αναπτυσσόμενο είδος τουρισμού, το οποίο προϋποθέτει την ύπαρξη μεγάλων δασικών εκτάσεων, είναι ο τουρισμός για την άγρια ζωή. Αυτό το είδος τουρισμού απαντάται σε φυσικές ή ημιφυσικές περιοχές όπου τα ζώα είναι

ελεύθερα από αιχμαλωσία και οι επισκέπτες μπορούν να αλληλεπιδράσουν μαζί τους ή να τα παρακολουθήσουν από κάποια απόσταση ασφαλείας. Το είδος του τουρισμού αυτού γίνεται ολοένα και περισσότερο δημοφιλές, καθώς οι τουριστικοί προορισμοί γίνονται περισσότερο προσβάσιμοι και παράλληλα οι επισκέπτες περισσότερο περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι (Ballantyne et al., 2011). Το είδος του τουρισμού αυτού πρέπει να διαχειριστεί καταλλήλως ώστε να μην διαταραχτούν τα άγρια ζώα. Στο Μαρόκο, υψηλός αριθμός τουριστών και η παρουσία τουριστών με επιθετικές συμπεριφορές, έδειξε αύξηση των επιπέδων άγχους στους Μακάκους Μπάρμπαρι που ζουν στην ευρύτερη περιοχή (Maréchal et al., 2011).

Οι επισκέπτες δείχνουν προτίμηση και εκτίμηση στα φυσικά χαρακτηριστικά, ειδικότερα στην άγρια ζωή, τις υδάτινες επιφάνειες και την ενδημική χλωρίδα όταν επισκέπτονται μια αγροτουριστική φάρμα, επιβεβαιώνοντας ότι ο βαθμός παρθένας φύσης, το ποσοστό της φυτικής κάλυψης και η ύπαρξη υδάτινων επιφανειών παίζουν σημαντικό ρόλο στην οπτική ποιότητα του αγροτικού τοπίου (Arriaza et al. 2004; Rogge et al., 2007) και υπαίθριου τοπίου στην αναψυχή (Gomez-Limon et al., 1999). Τα ιστορικά στοιχεία εμφανίζονται επίσης ψηλά στον δείκτη προτιμήσεων ως ένα από τα σημαντικά στοιχεία του αγροτουριστικού τοπίου, γεγονός το οποίο είναι σε συμφωνία με προηγούμενες μελέτες που έχουν δείξει ότι οι καλύβες προτιμώνται ως μέρος διαμονής σε αγροτουριστικές περιοχές επειδή προσφέρουν μια σπάνια και διαφορετική εμπειρία διαμονής (Hong et al., 2003). Συνεπώς, αυτά τα προαναφερόμενα φυσικά και πολιτισμικά στοιχεία θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως ελκυστικοί παράγοντες αγροτουρισμού, με την ικανότητα να τραβήξουν επισκέπτες σε έναν προορισμό (Kim et al., 2003; Gao et al., 2014). Τα αγροτικά τοπία, ο τρόπος ζωής, η ιστορία και ο πολιτισμός πρέπει να παρουσιάζονται με δημιουργικούς τρόπους, και όχι αποκλειστικά μέσω οπτικών βοηθημάτων, τα οποία μπορεί να επιφέρουν αισθητική υποβάθμιση (Zhou, 2014; Barkauskas et al., 2015).

Το όφελος που αποκομίζουν οι παραγωγοί από τον αγροτικό τουρισμό είναι η αύξηση των τιμών των προϊόντων τους και η μεγαλύτερη ζήτηση (Fleischer et al., 2005). Η φύση των αγροτικών προϊόντων, η δυνατότητα παροχής πολιτιστικών και τουριστικών προϊόντων και η πρόσβαση στις τοπικές αγορές

διαφοροποιούνται από τόπο σε τόπο. Οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν τη δομή και ενδυναμώνουν τις σχέσεις γεωργίας και τουρισμού (Lee et al., 2015).

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μικρές επιχειρήσεις στον αγροτικό τουρισμό είναι οι κλιματολογικές διακυμάνσεις και οι εποχιακές αλλαγές, που επιφέρουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στον τζίρο των τουριστικών καταστημάτων. Άλλοι περιορισμοί στην επιχειρηματικότητα των μικρών τουριστικών επιχειρήσεων, είναι το σύνθηρες χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και οι περιορισμένες ικανότητες των επιχειρηματιών και οι περιορισμένες γνώσεις στον τουριστικό τομέα (Jaafar et al., 2015)

Η έλλειψη παιδείας, καθώς και η δύσκολη πρόσβαση στη μόρφωση και την εξειδίκευση, οδηγούν τις αγροτικές κοινωνίες στο να προσφέρουν χαμηλής ποιότητας τουριστικές εμπειρίες και τουριστικά προϊόντα (Briedenhann et al., 2004). Η εκπαίδευση παραμένει σημαντικό εμπόδιο πρόσβασης των φτωχών νοικοκυριών στις μη αγροτικές δραστηριότητες γενικώς και τον τουριστικό τομέα ειδικότερα, υπογραμμίζοντας έτσι την αναγκαιότητα για αύξηση της ποιότητας και της πρόσβασης στην εκπαίδευση για την προώθηση της πολιτικής ενάντια στην φτώχεια και την ταυτόχρονη προώθηση της οικονομικής βιωσιμότητας για τους φτωχούς των περιφερειακών περιοχών. Στις περιφερειακές κοινότητες του εθνικού πάρκου Kibale στη δυτική Ουγκάντα, το 94,5% όλων των νοικοκυριών εμπλέκονται σε αγροτικές δραστηριότητες για σκοπούς οικιακής κατανάλωσης. (Adiyia et al., 2016).

Στην Ευρώπη, η επισκεψιμότητα σε φάρμες διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στον αγροτουρισμό. Σε κάποιες αγροτικές περιοχές της Ανατολικής Γερμανίας, το 80% των τουριστικών καταλυμάτων παρέχεται από εν ενεργεία φάρμες ή φάρμες που έχουν μετατραπεί σε τουριστικά καταλύματα. Σε αγροτικές περιοχές της Αφρικής, υπάρχουν εμπορικές φάρμες επισκεπτών που χρησιμοποιούνται ως τουριστικά καταλύματα οι παραδοσιακές καλύβες. Βάσει στοιχείων ο τουρισμός σε αγροτικές φάρμες αποφέρει αναλογικά υψηλότερα οφέλη από άλλα είδη τουρισμού με τη χρήση αγροτικών καταλυμάτων (Ionela et al., 2015).

Η διαμονή σε κάμπινγκ αντιπροσωπεύει ένα σημαντικό ποσοστό τουρισμού παγκοσμίως. Αν και το είδος του τουρισμού αυτού χρησιμοποιείται ευρέως, οι έρευνες στον τομέα αυτόν δεν είναι διαδεδομένες και η διαχείριση αυτού του είδους τουρισμού είναι υποβαθμισμένη. Οι υποδομές που διαμορφώνουν τα χαρακτηριστικά ενός οργανωμένου κάμπινγκ, όπως επίσης η ασφάλεια και οι οικολογικές συνιστώσες της περιοχής, αποτελούν τα βασικότερα στοιχεία τα οποία θα προσελκύσουν τους επισκέπτες και θα διαμορφώσουν τις εμπειρίες τους. Ο τουρισμός που βασίζεται στο κάμπινγκ πρέπει να παρέχει υποδομές με εγκαταστάσεις παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, παροχής πόσιμου νερού και χώρων υγιεινής (Miculić et al., 2017).

Οι περιαστικές περιοχές των ταχέως αναπτυσσόμενων πόλεων στην Κίνα, δέχονται μεγάλες πιέσεις από τη ζήτηση σε γη εξαιτίας της αστικής εξάπλωσης με αποτέλεσμα την απώλεια αρόσιμης γης και την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Ο αγροτουρισμός στις συγκεκριμένες περιοχές βοηθάει στην διατήρηση του αγροτικού χαρακτήρα με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνονται οι αρνητικές επιπτώσεις της αστικοποίησης (Yang et al., 2010)

Ένας από τους κλάδους του τουρισμού που μπορεί να συνδυαστεί με τον αγροτουρισμό είναι ο γαστρονομικός τουρισμός. Σε αυτόν εντάσσονται τρεις κατηγορίες τουριστών που ενδιαφέρονται για την οινολογία και τη γαστρονομία. Η πρώτη κατηγορία είναι αυτή των ειδικών, άνθρωποι συνήθως υψηλού μορφωτικού επιπέδου και εισοδήματος οι οποίοι αναζητούν ιδιαίτερες ποικιλίες και γεύσεις, καθώς και ενδεδειγμένη ενημέρωση και πληροφόρηση από τους παραγωγούς. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι «αρχάριοι» οι οποίοι θα αρκестούν σε μία γενικότερη πληροφόρηση και περιήγηση στη διαδικασία παραγωγής κρασιού. Στην τρίτη κατηγορία είναι οι περιστασιακοί επισκέπτες που έτυχε να βρεθούν στην περιοχή και να θελήσουν να περιηγηθούν και να ενημερωθούν για τις οινοπαραγωγικές διαδικασίες (Bitsani et al., 2012).

Ο γαστρονομικός τουρισμός δεν πρέπει να συγχέεται με το εξειδικευμένο είδος τουριστών που αναζητούν gourmet κουζίνα. Οι τουρίστες αυτού του είδους αποτελούν μόνο το 8% του γαστρονομικού τουρισμού. Ο τομέας του γαστρονομικού τουρισμού σημείωσε ανάπτυξη της τάξεως του 30% την

τελευταία δεκαετία, προσφέροντας πολλές ευκαιρίες σε επιχειρηματίες για ανάπτυξη (Koc, 2015).

Εκτός των οικοτόπων και των γεωργικών εκτάσεων, ένας ακόμη φυσικός πόρος που μπορεί να αξιοποιηθεί στον τουρισμό είναι τα χερσαία ύδατα. Εδώ εντάσσεται ο ποτάμιος τουρισμός, ο οποίος περιλαμβάνει κρουαζιέρες και ποτάμιες δραστηριότητες. Τα ποταμόπλοια προσφέρουν καταλύματα σε καμπίνες, εστιατόρια και κέντρα διασκέδασης. Η βιομηχανία στον ποτάμιο τουρισμό αναπτύχθηκε 10% την πενταετία 2007-2012 κυρίως σε ποταμούς της δυτικής Ευρώπης (Balen et al., 2014).

Κεφάλαιο 3^ο

Μεθοδολογία Έρευνας

3.1 Ερευνητικά Ερωτήματα

Για την εκπόνηση αυτής της μεταπτυχιακής διατριβής ακολουθήθηκαν κάποια βήματα. Πρωτίστως έπρεπε να εξερευνηθεί η συσχέτιση των φυσικών πόρων με την τουριστική ανάπτυξη. Ειδικότερα, έπρεπε να βρεθεί το αν η ύπαρξη ενός ή περισσότερων φυσικών πόρων σε μια περιοχή, καθώς επίσης η αξιοποίηση και η χρήση τους, είχαν θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις στον τουρισμό. Εύλογα τέθηκε το ερώτημα για την αναζήτηση και κατηγοριοποίηση των φυσικών πόρων, το πώς αυτοί χρησιμοποιούνται από τον άνθρωπο και την αλληλεπίδραση που έχουν μεταξύ τους. Επίσης, βασικό αντικείμενο ενασχόλησης ήταν να εξερευνηθεί ο τουρισμός και τα επιμέρους είδη του και το κατά πόσο οι κατηγορίες του τουρισμού συσχετίζονται με την ύπαρξη και την χρήση των φυσικών πόρων σε έναν τόπο. Βασικό ερώτημα στην μελέτη αυτή ήταν η εξεύρεση παραδειγμάτων από διάφορες περιοχές του πλανήτη, με σκοπό να γίνει κατανοητός ο βαθμός αλληλεπίδρασης φυσικών πόρων και τουριστικής ανάπτυξης.

Για την εξαγωγή των συμπερασμάτων τέθηκε το πρόβλημα του πως αλληλοσχετίζονται οι φυσικοί πόροι με τον τουρισμό και του πώς η ύπαρξη αυτών ενεργεί θετικά ή αρνητικά στην ανάπτυξη της τουριστικής κίνησης και κατ' επέκταση στις οικονομικές απολαβές ενός τόπου ή μιας ευρύτερης περιοχής και του κράτους στο οποίο αυτή ανήκει. Έπρεπε λοιπόν να βρεθούν επιστημονικές μέθοδοι και τα κατάλληλα εργαλεία μέσω των οποίων θα μπορούσαν να εξαχθούν στατιστικά μοντέλα από τα οποία, μέσω της ανάλυσής τους, θα εξάγονταν επιστημονικά συμπεράσματα και θα δημιουργούνταν μια τυπολογία της τουριστικής ανάπτυξης βασισμένη στην ύπαρξη και την χρήση των φυσικών πόρων.

3.2 Μέθοδος Συλλογής Δεδομένων

Το πρώτο βήμα για την εκπόνηση μιας επιστημονικής μελέτης είναι η επιστημονική έρευνα σε ανάλογες περιπτώσεις και σε παραδείγματα ανά τον κόσμο βασισμένα σε παρόμοιες συνθήκες με αυτές του αντικειμένου μελέτης. Έτσι λοιπόν, έγινε αναζήτηση για την εξεύρεση επιστημονικών άρθρων στην παγκόσμια βιβλιογραφία και σε επιστημονικά περιοδικά. Επιπροσθέτως, μέσω της αναζήτησης στον παγκόσμιο ιστό, βρέθηκαν παραδείγματα τα οποία σχετίζονται με το αντικείμενο μελέτης. Ειδικότερα, σε επιστημονικά άρθρα και πονήματα αναζητήθηκαν ορισμοί για τους φυσικούς πόρους και τον τουρισμό, για τις κατηγορίες τους και παραδείγματα από την συσχέτισή τους σε διάφορες περιοχές του πλανήτη με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων από ανάλογες περιπτώσεις. Στον παγκόσμιο ιστό αναζητήθηκαν περιοχές οι οποίες παρουσίασαν ανάπτυξη ή υποβάθμιση από την αξιοποίηση των φυσικών πόρων που διαθέτουν.

Σε δεύτερη φάση, έπρεπε να βρεθούν βάσεις δεδομένων σχετικά με στοιχεία των φυσικών πόρων και της τουριστικής ανάπτυξης ανά νομό στην Ελλάδα, το οποίο είναι ουσιαστικά η περίπτωση μελέτης αυτής της μεταπτυχιακής διατριβής. Για τις βάσεις δεδομένων έγινε αναζήτηση στην Ελληνική Στατιστική υπηρεσία (ΕΛΣΤΑΤ) καθώς και σε άλλες αξιόπιστες πηγές όπως στον Σύνδεσμο Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ), στον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ) και στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (EUROSTAT). Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν ανά νομό κατηγοριοποιήθηκαν στο πρόγραμμα του Microsoft Office Excel και παρουσιάζονται στην παρούσα μελέτη. Τα δεδομένα αυτά χρησιμοποιήθηκαν στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS για την εξαγωγή στατιστικών μοντέλων τα οποία αποτέλεσαν την βάση για την εξαγωγή επιστημονικών συμπερασμάτων.

Ειδικότερα, μέσω του στατιστικού προγράμματος αναζητήθηκε το πώς η ύπαρξη των φυσικών πόρων επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την τουριστική ανάπτυξη σε κάθε νομό. Μέσω των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης έγινε κατανοητός ο βαθμός που μπορεί εν δυνάμει να επηρεάσει η ύπαρξη ή η χρήση ενός φυσικού πόρου. Τα συμπεράσματα μπορούν να αποτελέσουν ένα σημαντικό εργαλείο διαχείρισης

πολιτικής ή επιχειρηματικής για την ανάπτυξη του τουρισμού η οποία θα βελτιώσει την ποιότητα ζωής στις διάφορες περιοχές της Ελλάδος αλλά και θα αποφέρει σημαντική έσοδα στο κράτος.

3.3 Στατιστική Ανάλυση

Τα στοιχεία και οι βάσεις δεδομένων που χρησιμοποιούνται αφορούν τόσο την καταγραφή δεδομένων για φυσικούς πόρους ανά νομό όσο και τουριστικών δεδομένων ανά νομό στην Ελλάδα. Ειδικότερα, τα δεδομένα που χρησιμοποιούνται για τους φυσικούς πόρους :

- *Γεωργικές εκτάσεις και βοσκότοποι.* Ο φυσικός πόρος αυτός αποτελεί την βάση για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού ενώ το εύρος των γεωργικών εκτάσεων και βοσκότοπων ανά νομό μπορεί να συσχετιστεί με την τουριστική ανάπτυξη του κάθε νομού.
- *Δασικές εκτάσεις.* Από φυσικό αυτόν πόρο μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την ανάπτυξη οικοτουρισμού, αθλητικού τουρισμού και άλλων μορφών τουρισμού που ως βασικό στοιχείο έχουν το φυσικό περιβάλλον και τους βιότοπους.
- *Χερσαία ύδατα και υγρές ζώνες.* Ομοίως, από τον φυσικό αυτό πόρο μπορούν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για την ανάπτυξη διαφόρων μορφών τουρισμού που προϋποθέτουν την ύπαρξη ύδατος για να προσελκύσουν τους υποψήφιους ταξιδιώτες.
- *Παραθαλάσσιες υγρές ζώνες.* Πρόκειται για περιοχές που δεν είναι δασώδεις και είναι εμποτισμένες προσωρινά ή μόνιμα με υφάλμυρο ή αλμυρό νερό. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι παραθαλάσσιοι βάλτοι και οι αλυκές, ενεργές ή εγκαταλελειμμένες. Επίσης, περιλαμβάνονται παράκτιες λιμνοθάλασσες, καθώς επίσης εκβολές ποταμών και διαπαλιρροϊκά επίπεδα.

Όσον αφορά τα δεδομένα της τουριστικής ανάπτυξης αναζητήθηκαν κάποια βασικά στοιχεία όπως :

- *Ο αριθμός των καταλυμάτων.* Ειδικότερα, αναζητήθηκε ο αριθμός ξενοδοχείων και άλλων ομοειδών καταλυμάτων καθώς και περιπτώσεων υπαιθρίων κατασκηνώσεων τύπου κάμπινγκ.

- *Ο αριθμός κλινών.* Εδώ διαφαίνεται το μέγεθος των τουριστικών επιχειρήσεων (ξενοδοχείων ή κάμπινγκ) για την διαμονή των τουριστών σε μια περιοχή.
- *Αφίξεις σε ξενοδοχεία και ομοειδή καταλύματα.* Εδώ αναφέρονται επιμέρους οι αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών για να γίνει κατανοητός ο βαθμός του τουριστικού ενδιαφέροντος αναφορικά με τον εγχώριο και τον εισερχόμενο τουρισμό.
- *Αφίξεις σε κάμπινγκ.* Αντιστοίχως, παρουσιάζεται το ενδιαφέρον αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών για την κατασκήνωση σε υπαίθρια καταλύματα ανά νομό.
- *Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχεία και ομοειδή καταλύματα.* Σε αυτή την κατηγορία διαχωρίζεται ο τουρίστας από τον εκδρομέα ο οποίος σκοπό έχει να παραμείνει τουλάχιστον μια μέρα στην περιοχή που επισκέπτεται.
- *Διανυκτερεύσεις σε κάμπινγκ.* Ομοίως εδώ, αναφέρονται οι τουρίστες, αλλοδαποί ή ημεδαποί, οι οποίοι διανυκτερεύουν σε μια περιοχή για μια ή περισσότερες ημέρες.

Τα δεδομένα αυτά, αφού συγκεντρώθηκαν σε πίνακες, υπέστησαν επεξεργασία στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS για να βρεθεί η συσχέτιση και αλληλεξάρτησή τους. Μέσω του προγράμματος έγινε ανάλυση κατά ομάδες (cluster analysis) για να προσδιοριστούν οι δομές που διέπουν τα δεδομένα. Τα μοντέλα τα οποία παρήχθησαν έδειξαν συσχετίσεις δεδομένων φυσικών πόρων με τουριστικά δεδομένα ανά νομό και έτσι διαπιστώθηκε ο βαθμός ανάπτυξης τουρισμού, αλλά και η δυναμική των περιοχών για την ανάπτυξη διαφόρων μορφών εναλλακτικού τουρισμού.

Κεφάλαιο 4^ο

Φυσικοί Πόροι & Τουρισμός

4.1 Ορισμός και Χαρακτηριστικά

Ο όρος «φυσικοί πόροι» περιλαμβάνει οτιδήποτε προέρχεται από οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κάλυψη των αναγκών του ανθρώπου. Οι φυσικοί πόροι είναι πρωτογενείς ύλες, άμεσα αξιοποιήσιμες και με οικονομική βαρύτητα για χώρες ή άλλες γεωπολιτικές οντότητες, προερχόμενες από το έδαφος, το υπέδαφος, το νερό, την ατμόσφαιρα και μπορεί να αποτελούν πηγές ενέργειας. Στην ουσία πρόκειται για παραγωγικές δυνάμεις ή αποτέλεσμα αυτών, που υπάρχουν και δρουν στο φυσικό περιβάλλον και μπορεί να χρησιμοποιηθούν για την κάλυψη των αναγκών του σημερινού ή μελλοντικού ανθρώπου (Θεοδοσίου, 2013).

Η διάκριση των φυσικών πόρων μπορεί να γίνει σε διάφορες κατηγορίες σε σχέση με την ποσότητά τους, τη φύση τους και τη χρήση τους. Έτσι, σύμφωνα με τη ποσότητά τους, οι φυσικοί πόροι διακρίνονται σε:

- **Ανανεώσιμοι Φυσικοί Πόροι:** πρόκειται για πόρους που ανανεώνονται με διάφορους φυσικούς ή τεχνητούς τρόπους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η παραγωγή ξυλείας, η οποία ανανεώνεται μέσω της φυσικής ή τεχνητής αναδάσωσης.
- **Μη Ανανεώσιμοι Φυσικοί Πόροι:** στην κατηγορία αυτή απαντώνται πρώτες ύλες οι οποίες δε δύναται να ανανεωθούν φυσικά ή τεχνητά, αλλά υπάρχουν ως φυσικά αποθέματα, τα οποία μετά από έναν πεπερασμένο αριθμό εξαντλούνται. Οι ύλες αυτές ενίοτε δύναται να ανακυκλωθούν ή να δημιουργηθούν με τεχνητό τρόπο από άλλες πρώτες ύλες (π.χ. το πετρέλαιο), χωρίς όμως αυτό να τις καθιστά ανανεώσιμους φυσικούς πόρους.

- Δυνητικά Ανανεώσιμοι Φυσικοί Πόροι: οι πόροι αυτοί ανανεώνονται με βραδείς ρυθμούς, οπότε ενδεχόμενη υπερκατανάλωσή τους θα επιφέρει ως αποτέλεσμα την εξάντλησή τους.

Σε σχέση με τη φύση των φυσικών πόρων, η διάκριση γίνεται σε:

- Βιοτικοί Φυσικοί Πόροι: ονομάζονται οι πόροι που προέρχονται από βιοτικούς οργανισμούς (ξύλεια, μαλλί κ.ά.)
- Αβιοτικοί Φυσικοί Πόροι: οι λοιποί πόροι που δεν προέρχονται από ζώντες οργανισμούς (μεταλλεύματα, ορυκτά κ.ά.)

Τέλος, σε σχέση με τη χρήση τους οι πόροι διακρίνονται σε:

- Ενεργοί Φυσικοί Πόροι: οι πρώτες ύλες που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή οικονομικού εισοδήματος
- Δυνάμει Φυσικοί Πόροι: οι πόροι που δεν χρησιμοποιούνται στο παρόν, αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν μελλοντικά (π.χ. κοιτάσματα μεταλλευμάτων)

Η διαχείριση των φυσικών πόρων ακολούθησε και εξαρτήθηκε από την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Από την πρώτη ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών μέχρι την ψηφιακή απεικόνιση αεροφωτογραφιών της επιφάνειας της γης μέσω δορυφόρου, οι δυνατότητες για συλλογή, επεξεργασία, ανάλυση και αποθήκευση δεδομένων έχουν αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό. Η πρόσβαση στην πληροφορία είναι σήμερα περισσότερο εφικτή από ποτέ, προσφέροντας ένα χρήσιμο εργαλείο για αποτελεσματικότερες τεχνικές διαχείρισης (Holmes et al., 2001).

Ειδικότερα, η διαχείριση φυσικών πόρων αποτελεί σήμερα μία μεγάλη πρόκληση σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, αφού περιλαμβάνει έννοιες και στοιχεία σύνθετα και πολύπλοκα. Βασική προϋπόθεση είναι η γνώση και εμπειρία τόσο στους κινδύνους για υποβάθμιση ή εξάλειψη των φυσικών πόρων όσο και στην επιστημονική κατάρτιση μοντέλων διαχείρισης και σχεδιασμού (Walls, 1999).

Η επάρκεια των φυσικών πόρων είναι μία από τις κύριες αιτίες συγκρούσεων των χωρών οι οποίες αναζητούν νέους τρόπους να επεκτείνουν τα κυριαρχικά τους δικαιώματα. Μελλοντικά οι συγκρούσεις αυτές αναμένεται να αυξηθούν, καθώς η ζήτηση για πρώτες ύλες και γη είναι συνεχώς αυξανόμενη (Herdiansyah et al., 2014).

4.2 Τα Είδη των Φυσικών Πόρων

Το έδαφος αποτελεί έναν από τους κύριους φυσικούς πόρους του πλανήτη. Είναι το υπόβαθρο για την ανάπτυξη δασικών και αστικών εκτάσεων. Ο πόρος αυτός είναι μη ανανεώσιμος, αφού χρειάζεται εξαιρετικά μεγάλο χρονικό διάστημα για τη δημιουργία εδάφους από την αποσάθρωση ορυκτών. Οι κίνδυνοι για την απώλεια και υποβάθμισή του είναι μεγάλοι και εντοπίζονται στην μόλυνση του εδάφους από διάφορες αιτίες, στην απώλειά του από κατολισθήσεις μέσω της απορροής από τις βροχοπτώσεις (*κυρίως σε επικλινείς επιφάνειες όπου δεν υπάρχει βλάστηση για να το συγκρατήσει*) και στην απώλεια της οργανικής ύλης (*εντοπίζεται συνήθως σε καλλιεργούμενες εκτάσεις με εντατικές καλλιέργειες*). Για την προστασία του γίνονται προσπάθειες σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο να ακολουθηθεί συγκεκριμένη περιβαλλοντική πολιτική (Fernández-Getino et al., 2015).

Τα ορυκτά και τα μεταλλεύματα είναι ο σημαντικότερος φυσικός πόρος πάνω στον οποίο στηρίχθηκε ο ανθρώπινος πολιτισμός. Με την εξόρυξη, τη μεταποίηση και τη χρήση του πόρου χτίστηκαν όλες οι υλικές υποδομές της ανθρώπινης κοινωνίας. Η συντριπτική πλειοψηφία των υλικών αγαθών που χρησιμοποιούμε σήμερα για την ανοικοδόμηση και την κατασκευή υλικών προϊόντων προέρχεται από πρώτες ύλες που έχουν εξορυχτεί από το έδαφος και το υπέδαφος της γης. Ολόκληρη η διαδικασία από την εξόρυξη, μέχρι την τελική παραλαβή ενός προϊόντος στον καταναλωτή, στηρίζει τον μεγαλύτερο όγκο επιχειρήσεων παγκοσμίως, προσφέροντας αντικείμενο εργασίας και απασχόλησης στον άνθρωπο. Η αποτελεσματική διαχείρισή τους, αποτελεί σημαντικό αντικείμενο επιστημονικής μελέτης τα τελευταία χρόνια, καθώς οι παραδοσιακοί μέθοδοι εξόρυξης έχουν προκαλέσει σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα με μόλυνση της ατμόσφαιρας, του εδάφους και των υπόγειων υδροφόρων οριζόντων (Ogan et al., 2016).

Τα ορυκτά καύσιμα είναι επίσης ένας από τους σπουδαιότερους φυσικούς πόρους του πλανήτη (Olah, 2005). Εδώ περιλαμβάνεται το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και το κάρβουνο. Πρόκειται ουσιαστικά για ουσίες που προέκυψαν από την αναερόβια αποσύνθεση νεκρών οργανισμών μέσα στο υπέδαφος μετά από διαδικασίες που διήρκησαν εκατομμύρια χρόνια. Σήμερα η ενεργειακή εξάρτηση του πλανήτη από τα ορυκτά καύσιμα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το τεχνολογικό επίπεδο στο οποίο έφτασε η ανθρωπότητα. Η χρήση τους αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα επιστημονικά προβλήματα της εποχής, καθώς η μόλυνση των εδαφών και των υδάτων καθώς και οι επιβλαβείς εκπομπές αερίων στην ατμόσφαιρα από την επεξεργασία και τη χρήση τους, έχουν προκαλέσει ποικίλα περιβαλλοντικά προβλήματα και υποβάθμιση στην ποιότητα ζωής του ανθρώπου. Ένα από τα γνωστότερα σύγχρονα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης είναι η κλιματική αλλαγή, η οποία πλέον αποδεδειγμένα οφείλεται στην χρήση των ορυκτών καυσίμων και της αποψίλωσης των δασών (Sims, 2004; Buizer et al., 2014). Ακόμη, αυτός ο φυσικός πόρος, είναι μη ανανεώσιμος και υπάρχουν ενδείξεις ότι στο μέλλον δε θα είναι διαθέσιμος στις ποσότητες αυτές. Η ανάγκη για την ενεργειακή απεξάρτηση του ανθρώπου από τα ορυκτά καύσιμα είναι υψίστης σημασίας σήμερα, περισσότερο από ποτέ άλλοτε στην ανθρώπινη ιστορία

Το δάσος είναι ένας από τους σημαντικότερους φυσικούς πόρους της γης, αφού συμβάλλει σημαντικά σε πολλούς τομείς:

- Παρέχει χρήσιμα προϊόντα, όπως ξυλεία, εδώδιμα προϊόντα και βιομάζα, η οποία μέσω της καύσης είναι ανανεώσιμη πηγή ενέργειας
- Προστατεύει το έδαφος από την διάβρωση και την απώλεια μέσω της απορροής από βροχοπτώσεις και διατηρεί την ποιότητά του
- Είναι δεξαμενή γενετικού υλικού και σε συνδυασμό με άλλες μεταβλητές όπως το κλίμα, το υπέδαφος κ.ά. δημιουργεί μοναδική βιοποικιλότητα
- Δημιουργεί ιδανικές συνθήκες ανάπτυξης ενδιαιτημάτων για διάφορα είδη πανίδας
- Συμμετέχει στον κύκλο του νερού και στη δημιουργία υπόγειων υδροφόρων οριζόντων
- Ενεργεί θετικά στο μικροκλίμα της ευρύτερης περιοχής

- Συγκρατεί και καθαρίζει ρύπους από την ατμόσφαιρα και το νερό και συμβάλλει θετικά στον κύκλο διοξειδίου του άνθρακα - οξυγόνου
- Συμβάλλει στην ανάπτυξη διαφόρων ειδών τουρισμού, με αποτέλεσμα το οικονομικό όφελος των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής

Ο ήλιος είναι ένας ανεξάντλητος ανανεώσιμος φυσικός πόρος, ο οποίος αποτελεί μία από τις σημαντικότερες μορφές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (Lesourd, 2001). Σε χώρες όπως η Ελλάδα που διαθέτουν μεγάλο ποσοστό ηλιοφάνειας κατά τη διάρκεια του έτους, μπορεί να αποτελέσει την κυριότερη πηγή ενέργειας. Σε δεύτερο επίπεδο, ο ήλιος ως φυσικός πόρος, είναι υπεύθυνος για τη φωτοσύνθεση των φυτικών οργανισμών, στη δημιουργία ιδανικού κλίματος, ενώ συμβάλλει στην αισθητική ενός τοπίου.

Ο άνεμος εξαρτάται από διάφορους φυσικούς παράγοντες όπως το ανάγλυφο της γης, την ηλιακή ακτινοβολία, το είδος του εδάφους, την παρουσία νερού κ.ά. Αποτελεί έναν σημαντικό φυσικό πόρο, αφού αποτελεί ανανεώσιμη πηγή ενέργειας, ενώ παράλληλα διαμορφώνει τις κλιματολογικές συνθήκες (Panwar et al., 2011).

Το νερό είναι ένας σύνθετος φυσικός πόρος με πολλές διαφορετικές χρήσεις (Martínez-Ibarra, 2014). Μέσω των φυσικών ή τεχνητών υδατοπτώσεων, αλλά και της κίνησης των θαλάσσιων κυμάτων σε ακτές, αποτελεί μία σημαντική ανανεώσιμη πηγή ενέργειας (Evans et al., 2009). Η ύπαρξη του σε πόσιμη μορφή είναι βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη οικισμών και άλλων υποδομών. Η επιφανειακή του παρουσία σε ποτάμια, λίμνες και θάλασσα, συμβάλλει στη βιοποικιλότητα και στις κλιματολογικές συνθήκες και αποτελεί ένα από τα πιο ισχυρά εργαλεία για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Η βιοποικιλότητα ως φυσικός πόρος, έχει ιδιαίτερη σημασία για τον άνθρωπο. Περιλαμβάνει τη χλωρίδα και την πανίδα, καθώς και τα οικοσυστήματα (λίμνες, ποτάμια, έρημοι, δάση, ωκεανοί κ.ά.) τα οποία από μόνα αποτελούν φυσικούς πόρους ως ξεχωριστές οντότητες. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του ν. 2204/1994, ΦΕΚ 59 Α': «Βιολογική ποικιλότητα ή βιοποικιλότητα είναι η ποικιλία των ζώντων οργανισμών πάσης προελεύσεως, περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, των

χερσαίων, θαλασσίων και άλλων υδατικών οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων, των οποίων αποτελούν μέρος. Επίσης, περιλαμβάνεται η ποικιλότητα εντός των ειδών, μεταξύ ειδών και οικοσυστημάτων. Στη βιολογική ποικιλότητα περιλαμβάνεται, τέλος, η ποικιλότητα των γονιδίων μέσα και μεταξύ των ειδών». Η βιοποικιλότητα αποτελεί πηγή προέλευσης τροφής, πρώτων υλών κ.ά., είναι ένας από τους κύριους φυσικούς πόρους που επηρεάζουν τον τουρισμό και τροφοδοτεί την παγκόσμια οικονομία με πολύ υψηλά ποσά.

Τέλος, η φυσική ομορφιά του πλανήτη, αποτελεί ένα πολύ αξιόλογο φυσικό πόρο. Η αισθητική του τοπίου ήταν ανέκαθεν το κίνητρο για να ταξιδέψει ο άνθρωπος με σκοπό να απολαύσει τις φυσικές ομορφιές ενός τόπου. Όλα οι παραπάνω φυσικοί πόροι (δάση, βιοποικιλότητα, νερό κ.ά.) δημιουργούν στην σύνθεσή τους διαφορετικά τοπία κάθε φορά με μοναδικά χαρακτηριστικά (Othman, 2015). Επιστήμονες, μέσω μαθηματικών μοντέλων που δημιούργησαν, υπολογίζουν την αισθητική του τοπίου, χρησιμοποιώντας διάφορες μεταβλητές, όπως τα είδη της χλωρίδας, την απόσταση του παρατηρητή από το σημείο θέασης, την παρουσία ύδατος, το ανάγλυφο κ.ά., δίνοντας μία αριθμητική αξία για τα τοπία μιας περιοχής. Η εκμετάλλευση του φυσικού πόρου, η οποία μπορεί να γίνει σε περιοχές με τοπία μεγάλης αισθητικής αξίας, μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την ανάπτυξη του τουρισμού, με οικονομικά οφέλη για τους κατοίκους της περιοχής.

4.3 Οι Φυσικοί Πόροι ως Δείκτες στην Περιφερειακή Ανάπτυξη

Η ύπαρξη φυσικών πόρων σε έναν τόπο θέτει τις βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξή του (Zhong et al., 2016). Η αξιοποίησή τους συντελεί στην αύξηση της επιχειρηματικότητας, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και κατ' επέκταση στην ευημερία της ευρύτερης περιοχής. Το είδος των φυσικών πόρων επηρεάζει το είδος των επιχειρήσεων που αναπτύσσονται σε μία περιοχή. Η οικονομική ανάπτυξη που θα προκύψει από έναν φυσικό πόρο δεν είναι απαραίτητως ιδανική, αφού με τη χρήση μπορεί να υποβαθμιστούν άλλες προοπτικές ανάπτυξης και να υποβαθμιστούν άλλοι φυσικοί πόροι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Ελλάδα, αποτελεί η χρήση του λιγνίτη ως φυσικού πόρου για

την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην Κοζάνη και στην Πτολεμαΐδα, η χρήση του οποίου ρύπανε και υποβάθμιζε εκτενείς δασικές εκτάσεις.

Προκύπτει λοιπόν η ανάγκη να βρεθούν κατάλληλοι δείκτες για να εκτιμηθούν και να αξιολογηθούν οι υφιστάμενες κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές συνθήκες μιας περιοχής, να εκτιμηθούν οι επιπτώσεις προτεινόμενων επεμβάσεων σε μια περιοχή και να προδιαγραφούν αναπτυξιακές πορείες που θα οδηγούσαν σε κοινωνικοοικονομική και περιβαλλοντική αειφορία. (Πολύζος κ.ά., 2004).

Ένας δείκτης στην οικολογία και στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό, ως στοιχείο ή μέτρηση ενός περιβαλλοντικού φαινομένου, χρησιμοποιείται για να απεικονίσει ή να αξιολογήσει τις περιβαλλοντικές συνθήκες ή αλλαγές ή να θέσει τους περιβαλλοντικούς στόχους (Heink et al., 2010). Στην κλασική θεώρηση, ο ρυθμός περιφερειακής ανάπτυξης είναι άμεσα συνδεδεμένος με την ύπαρξη και χρήση φυσικών πόρων (κλίμα, πρώτες ύλες κ.ά.), με αποτέλεσμα την πληθυσμιακή χωρική ανισοκατανομή (Nijkamp et al., 1991). Με την πάροδο του χρόνου, όμως, η εξάρτηση της επιχειρηματικότητας μεταποιητικών δραστηριοτήτων από την ύπαρξη φυσικών πόρων περνάει σε δεύτερο επίπεδο, ενώ παράγοντες όπως η ποιότητα εργασίας, οι οικονομίες κλίμακας, η πρόοδος της τεχνολογίας κ.ά. επιδρούν περισσότερο στην πορεία μιας επιχείρησης. Παράδειγμα αποτελεί η Ιαπωνία που αναπτύχθηκε οικονομικά, παρά του γεγονότος ότι στερείται σε φυσικούς πόρους και ενέργεια (Πολύζος κ.ά., 2004).

Παρά της απεξάρτησης των μεταποιητικών επιχειρήσεων από την ύπαρξη φυσικών πόρων στην ευρύτερη περιοχή, πολλά άλλα είδη επιχείρησης εξαρτώνται άμεσα από τη χρήση φυσικών πόρων (Havranek et al., 2016). Τουριστικές επιχειρήσεις δύναται να αναπτυχθούν σε μια περιοχή, όταν το προϊόν που διαθέτουν πηγάζει από τον φυσικό πόρο στον τόπο που υπάρχει. Σε μία δασική περιοχή με ιδιαίτερη βιοποικιλότητα μπορούν να αναπτυχθούν επιχειρήσεις εστίασης και διαμονής επισκεπτών, ο οποίοι θα θέλουν να απολαύσουν το τοπίο ή να προβούν σε δραστηριότητες που σχετίζονται με αυτόν το φυσικό πόρο. Γίνεται κατανοητό ότι η τουριστική ανάπτυξη έγκειται στην παρουσία και την ύπαρξη ενός ή παραπάνω φυσικών πόρων.

Η περιφερειακή ανάπτυξη όμως σε κάποια περιοχή δεν είναι δεδομένη από την παρουσία και μόνο των φυσικών πόρων. Αντικείμενο προβληματισμού αποτελεί η δυνατότητα να καρπωθεί η περιοχή και κατ' επέκταση οι κάτοικοί της, τα οικονομικά και λοιπά οφέλη που θα προκύψουν από την εκμετάλλευση του φυσικού πόρου (Rahayu et al., 2015). Μια ιδανική παραλία για κολύμβηση σε ένα παραθαλάσσιο χωριό μπορεί να προσελκύει κατά την καλοκαιρινή περίοδο μεγάλο αριθμό επισκεπτών, οι οποίοι όμως επιλέγουν για τη διαμονή και σίτιση τους κάποια άλλη κοντινή περιοχή, στην οποία οι υποδομές είναι αρμόζουσες για τη διανυκτέρευσή τους, με αποτέλεσμα η κάρπωση των ωφελειών από τη χρήση του φυσικού πόρου να γίνεται από τους κατοίκους άλλης περιοχής.

Ένα ακόμη αντικείμενο μελέτης στην περιφερειακή ανάπτυξη από τη χρήση των φυσικών πόρων είναι το τελικό όφελος που προκύπτει συνολικά από τη χρήση του φυσικού πόρου στην ευρύτερη περιοχή. Τα πλεονεκτήματα που μπορεί να ανακύψουν από τη χρήση ενός φυσικού πόρου, μπορεί να αντισταθμίσουν την ανάπτυξη σε σχέση με την υποβάθμιση άλλων φυσικών πόρων που διαθέτει η περιοχή. Η εξόρυξη μεταλλευμάτων και ορυκτών μπορεί να προσελκύσει νέες επιχειρήσεις, άρα και νέες θέσεις εργασίας για τους κατοίκους μια περιοχής. Η ρύπανση όμως που ενδέχεται να προκύψει στα υδατικά αποθέματα και στην ατμόσφαιρα, η αισθητική υποβάθμιση και η ηχορύπανση, θα μειώσουν ένα ενδεχόμενο τουριστικό ενδιαφέρον που μπορεί να υπήρχε από μια γεωργική επιφάνεια στην ίδια περιοχή με κάποιες ιδιαίτερες ποικιλίες αγροτικών προϊόντων και τεχνικές παραγωγής. Το σοβαρό ζήτημα που ανακύπτει στη διαχείριση των φυσικών πόρων είναι ο υπολογισμός του μέγιστου οφέλους που θα ανακύψει, τόσο για την περιοχή που εντοπίζονται οι φυσικοί πόροι, όσο και για την ευρύτερη περιοχή, αλλά και το ίδιο το κράτος.

4.4 Παραδείγματα Οικονομικής και Πολιτιστικής Ανάπτυξης σε Σχέση με τους Φυσικούς Πόρους

Η ανάπτυξη του ανθρώπινου πολιτισμού σε πολλές περιοχές του πλανήτη στηρίχθηκε άμεσα και έμμεσα στην ύπαρξη και χρήση των φυσικών πόρων. Αστικές περιοχές και οικισμοί αναπτύχθηκαν εξαιτίας της χρήσης και μεταποίησης πρώτων υλών. Η διαφοροποίηση των πολιτισμών και των

χαρακτηριστικών τους, επηρεάστηκε από τη χρήση διαφορετικών πρώτων υλών και την προσβασιμότητα που είχαν σε αυτές. Η αρχιτεκτονική των οικοδομημάτων, το είδος των επιχειρήσεων, τα παραγωγικά προϊόντα για σίτιση, ένδυση και διακόσμηση, τα ήθη και έθιμα κ.ά., είναι μόνο μερικοί από τους τομείς στους οποίους το είδος και η πρόσβαση των φυσικών πόρων έδρασε καταλυτικά στη διαμόρφωση του σημερινού πολιτισμού.

4.4.1 Παραδείγματα σε Παγκόσμιο Επίπεδο

Τα παραδείγματα ανάπτυξης από την αξιοποίηση των φυσικών πόρων σε παγκόσμιο επίπεδο είναι αναρίθμητα. Οι γεωλογικοί σχηματισμοί του Grand Canyon στην Αριζόνα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, προσελκύουν ετησίως περισσότερους από τέσσερα εκατομμύρια επισκέπτες συμβάλλοντας σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Η μοναδική βιοποικιλότητα του δάσους του Αμαζονίου στη Βραζιλία, αποφέρει κέρδη από τον οικοτουρισμό της τάξεως των 10 εκατομμυρίων δολαρίων ετησίως. Στην έρημο της Νεβάδας των Η.Π.Α., κατασκευάζεται το μεγαλύτερο εργοστάσιο παραγωγής μπαταριών το οποίο θα χρησιμοποιεί αποκλειστικά την ηλιακή ενέργεια για να καλύψει τις ενεργειακές του ανάγκες. Στο εργοστάσιο αναμένεται να εργαστούν περίπου 6,5 χιλιάδες υπάλληλοι. Στο Salt Lake City, στη Γιούτα των Η.Π.Α., το ορυχείο Kennecott Copper Mine, ένα από τα μεγαλύτερα ορυχεία του κόσμου όπου γινόταν μέχρι πρότινος εξόρυξη χαλκού, χρυσού, ασημιού και μόλυβδου, έφτασε να αποφέρει κέρδη της τάξεως των 1,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως. Η εξαγωγή πετρελαίου στη Σαουδική Αραβία, αποφέρει στο κράτος πολύ υψηλά κέρδη, κατατάσσοντάς την πρώτη στη λίστα χωρών με εξαγωγή πετρελαίου, σε ποσότητα που ξεπερνάει τα 8,8 εκατομμύρια βαρέλια ημερησίως. Η Κόστα Ρίκα στην κεντρική Αμερική, είναι ένας από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς για την άγρια ζωή, αφού διαθέτει μια εντυπωσιακή βιοποικιλότητα με περισσότερα των 500 χιλιάδων διαφορετικά είδη.

4.4.2 Παραδείγματα σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Στην Ευρώπη, η χρήση των φυσικών πόρων, διαμόρφωσε τα αστικά και περιαστικά της τοπία από τα πρώτα χρόνια ανάπτυξης του ανθρώπινου πολιτισμού. Πολλές δασικές εκτάσεις αποψιλώθηκαν για την χρήση της ξυλείας

ή την εγκατάσταση αστικών κέντρων και οδικών δικτύων. Σήμερα, η ανάγκη που έχει προκύψει στη «γηραιά ήπειρο» για προστασία των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων και των δυνητικά ανανεώσιμων φυσικών πόρων είναι μεγάλη. Η Σουηδία είναι η τρίτη χώρα παγκοσμίως με τη μεγαλύτερη εξαγωγή προϊόντων ξυλείας (Forestindustries.se, 2016). Η αειφορική διαχείριση αυτού του φυσικού πόρου αποφέρει έσοδα για το κράτος που ξεπερνούν τα 10 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως. Η Ολλανδία, παρά το μέγεθος της χώρας συγκριτικά με άλλες, έρχεται δεύτερη στη λίστα εξαγωγής φυτών και λαχανικών παγκοσμίως. Το οικονομικό όφελος που αποκομίζει το κράτος ανέρχεται στο ποσό των 79 δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως (Simpson, 2012). Στις εκβολές του ποταμού Τάμεση της Μεγάλης Βρετανίας, 20 χιλιόμετρα ανατολικά της ακτής Kent, λειτουργεί ο μεγαλύτερος αιολικός σταθμός της Ευρώπης με 175 λειτουργικές μονάδες. Ο σταθμός παράγει 2.500 GWh συμβάλλοντας σημαντικά στη μείωση εκπομπών ρύπων στην ατμόσφαιρα (the Guardian, 2009). Σε αντιπαράθεση όμως, μελέτες έχουν δείξει ότι η λειτουργία του σταθμού έφερε αρνητικές επιπτώσεις στον πληθυσμό των πτηνών, λόγος για τον οποίο ματαιώθηκε η επέκταση του σταθμού.

Στην Ιταλία, 40 χιλιόμετρα βόρεια της πόλης του Μιλάνο, βρίσκεται η λίμνη Κόμο, η τρίτη μεγαλύτερη λίμνη της χώρας. Η περιοχή συνδυάζει άριστα τους φυσικούς πόρους (νερό, βιοποικιλότητα κ.ά.) με τα πολιτισμικά στοιχεία και αρχιτεκτονήματα που διαθέτει. Από το 19^ο αιώνα αποτελεί έναν διάσημο τουριστικό προορισμό διασήμων προσωπικοτήτων, όπως συγγραφείς και άλλοι καλλιτέχνες.

Στην Ισπανία, έγινε μία πρωτότυπη χρήση φυσικού πόρου για την ανάπτυξη καταδυτικού τουρισμού. Στον βυθό της παραθαλάσσιας πόλης Lanzarote, λειτουργεί το μουσείο Atlantico με γλυπτά τοποθετημένα στην επιφάνεια του βυθού. Τα γλυπτά αυτά, λειτουργούν ως υπόβαθρο για να αναπτυχθούν κοράλλια και άλλοι οργανισμοί, οι οποίοι απειλούνται με εξαφάνιση (Divecollegelanzarote.com, 2016).

4.4.3 Παραδείγματα στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα τα παραδείγματα που υπάρχουν από τη χρήση φυσικών πόρων, είναι πολλά τόσο με θετικά όσο και με αρνητικά αποτελέσματα. Τα περισσότερα αιολικά πάρκα στην Ελλάδα βρίσκονται στη Στερεά Ελλάδα, στην Πελοπόννησο και στην Ανατολική Μακεδονία-Θράκη. Η αξιοποίηση του ανέμου ως φυσικού πόρου για την παραγωγή ενέργειας, υπολογίζεται ότι μειώνει κατά 23% τη δαπάνη σε ηλεκτρική ενέργεια στον ιδιώτη σε σχέση με το παραγόμενο ρεύμα από φυσικό αέριο, εξοικονομεί εθνικά κεφάλαια από την υποκατάσταση εισαγόμενων ορυκτών καυσίμων, ανεξαρτητοποιεί τη χώρα από τις διεθνείς διακυμάνσεις τιμών των ορυκτών καυσίμων και προσφέρει περισσότερες θέσεις εργασίας σε σχέση με σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής από ορυκτά καύσιμα (Ζακυνθινός, 2013). Άλλη φυσική πηγή ενέργειας αποτελεί η ηλιακή ακτινοβολία, ένας φυσικός πόρος για τη χώρα μας που είναι διαθέσιμος τη μεγαλύτερη διάρκεια του έτους. Υπάρχουν μεγάλα φωτοβολταϊκά πάρκα σε ολόκληρη την έκταση της Ελλάδος, με τα πιο γνωστά, αυτά της Λάρισας (ισχύς 10 MWp), της Βοιωτίας (7,5 MWp), της Πελοποννήσου (6 MWp) κ.ά. Το δεύτερο μεγαλύτερο φωτοβολταϊκό πάρκο, είναι αυτό στο αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος στην Αττική, με ισχύ 8 MWp, το οποίο καλύπτει το 9% των ετήσιων αναγκών του αεροδρομίου σε ηλεκτρική ενέργεια. Παράγει ενέργεια 11 εκατομμυρίων κιλοβαττωρών, η οποία μπορεί να καλύψει τις ανάγκες 3.000 ανθρώπων. Το πάρκο μειώνει κατά 10.000 τόνους τις ετήσιες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) στην ατμόσφαιρα.

Στα αρνητικά χρήσης φυσικών πόρων βασικό λόγο έπαιξε η ελαστική εφαρμογή του νόμου και η δυνατότητα τακτοποίησης αυθαίρετων κτισμάτων, η οποία έφερε μια δυσάρεστη πραγματικότητα στην Ελλάδα. Χρησιμοποιώντας την αισθητική του τοπίου ως ένα σημαντικό φυσικό πόρο και πόλο έλξης, πολλοί προχώρησαν κατά καιρούς στην αποψίλωση επιφανειών στα ελληνικά δάση, καταστρέφοντας το φυσικό οικοσύστημα, για την ανοικοδόμηση κτισμάτων τα οποία χρησιμοποίησαν ως κατοικίες ή αποθηκευτικούς χώρους. Μάλιστα υπάρχουν πολλές καταγραφές στα μέσα μαζικής ενημέρωσης που αποδεικνύουν ότι το κίνητρο αυτό ώθησε πολλούς σε εμπρηστικές ενέργειες, με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της ευρύτερης περιοχής. Η λαθροϋλοτομία είναι επίσης μια ακόμη γνωστή περίπτωση, όπου μέσω της αποψίλωσης για την κάρπωση

ξυλείας, καταστρέφονται σημαντικοί φυσικοί πόροι. Άλλο γνωστό παράδειγμα αποτελεί η εγκατάσταση φραγμάτων με σκοπό την αξιοποίηση του νερού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εδώ είναι τα φράγματα Πουρναρίου και Λούρου στον ποταμό Άραχθο, όπου με την κατακράτηση φερτών υλών, η ακτογραμμή στις εκβολές του ποταμού άρχισε να υποχωρεί. Επίσης, η αλλαγή της αναλογίας αλμυρού και γλυκού νερού επέδρασε αρνητικά στο περιβάλλον των αλιευμάτων και στην αλιευτική παραγωγή.

4.5 Ορισμός και Χαρακτηριστικά του Τουρισμού

Η λέξη τουρισμός προέρχεται από τη γαλλική λέξη *tourisme*, η οποία έρχεται από την λατινική λέξη *torvus*, που σημαίνει περιήγηση. Η λέξη *torvus* είναι δάνειο από την αρχαία ελληνική λέξη *τόρνος*. Ο τουρισμός στα βασικά του χαρακτηριστικά είναι η μετάβαση των ανθρώπων σε μια άλλη περιοχή από τον τόπο διαμονής τους με σκοπό την ικανοποίηση των προσωπικών τους αναγκών. Η μετάβαση αυτή έχει βραχυχρόνιο χαρακτήρα και μπορεί να διαρκέσει για μερικές μέρες, εβδομάδες ή ακόμη και μήνες, ενώ ο τουρίστας μετά την ολοκλήρωση του ταξιδιού του σκοπό έχει να επιστρέψει πίσω στη μόνιμη κατοικία του. Αν η μετάβαση αυτή είναι διάρκειας μικρότερης των 24 ωρών και το άτομο δεν διανυκτερεύσει στον τόπο προορισμού του, τότε ο ταξιδιώτης ονομάζεται εκδρομέας.

Μια γενική διάκριση του τουρισμού είναι σχετικά με την προέλευση των τουριστών και χρησιμοποιείται για τις επίσημες καταγραφές δεδομένων του τουρισμού. Έτσι, υπάρχει ο εγχώριος τουρισμός, ο οποίος αναφέρεται σε άτομα που ταξιδεύουν εντός των γεωγραφικών συνόρων της χώρας διαμονής τους. Αντιστοίχως, ο εξερχόμενος τουρισμός αναφέρεται στα άτομα που εξέρχονται της χώρας διαμονής τους και ταξιδεύουν σε μια άλλη χώρα. Ο εισερχόμενος τουρισμός, είναι ο αριθμός των αλλοδαπών τουριστών που έρχονται σε μία χώρα. Ο εισερχόμενος και ο εξερχόμενος τουρισμός αποτελούν μαζί τον διεθνή τουρισμό. Ο εσωτερικός τουρισμός είναι το σύνολο του εισερχόμενου και του εγχώριου τουρισμού και τέλος ο εθνικός τουρισμός είναι το σύνολο του εξερχόμενου και του εγχώριου τουρισμού. Όλες αυτές οι διακρίσεις γίνονται για να αναπτυχθούν βάσεις δεδομένων και στατιστικές με οικονομετρικά στοιχεία,

τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αρτιότερη και πληρέστερη διαχείριση του τουρισμού.

4.5.1 Χαρακτηριστικά Τουρισμού και Τουριστών

Στην παγκόσμια βιβλιογραφία έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί για τον τουρισμό (Tribe, 1977). Ο Wahab το 1977 αναφέρει ότι ο τουρισμός είναι μια ανθρώπινη διεθνής δραστηριότητα, η οποία εξυπηρετεί τον σκοπό της επικοινωνίας και την αλληλεπίδραση των ανθρώπων μέσα σε μια χώρα ή και πέρα των γεωγραφικών της συνόρων. Περιλαμβάνει την προσωρινή μετάβαση των ανθρώπων από μια περιοχή σε μια άλλη ή σε άλλη χώρα ή ακόμη και σε άλλη ήπειρο, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών τους και όχι την ανταμοιβή τους από δραστηριότητες. Για την επισκεπτόμενη χώρα, ο τουρισμός είναι μια βιομηχανία, της οποίας τα προϊόντα καταναλώνονται τοπικά, και παράγει αόρατες εξαγωγές. Ο Jafari το 1995 λέει ότι ο τουρισμός είναι η μελέτη του ανθρώπου μακριά από το σύνηθες περιβάλλον του, των τουριστικών εξοπλισμών και δικτύων, και της συσχέτισής τους.

Ο τουρισμός είναι στην ουσία μια δραστηριότητα που σχετίζεται με τους ανθρώπους και τα ελάχιστα απαραίτητα στοιχεία που πρέπει να υπάρχουν για να υφίσταται, περιλαμβάνουν την πράξη την μετακίνησης από ένα μέρος σε ένα άλλο, συγκεκριμένα κίνητρα που ώθησαν κάποιον σε αυτό το ταξίδι (χωρίς να περιλαμβάνεται η εργασία) και την ενασχόληση με δραστηριότητες στον ταξιδιωτικό προορισμό (Tribe, 1997).

Ο τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σύνολο ατόμων, επιχειρήσεων, οργανισμών και τόπων, τα οποία συνδυάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να προσφέρουν μια ταξιδιωτική εμπειρία. Ο τουρισμός είναι μια πολυδιάστατη και πολύπλευρη δραστηριότητα, η οποία αγγίζει την ζωή πολλών και πολλές διαφορετικές οικονομικές δραστηριότητες (Cooper et al., 1993).

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNWTO) ο τουρισμός περιλαμβάνει δραστηριότητες ανθρώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε προορισμούς και άλλες περιοχές εκτός του συνηθισμένου περιβάλλοντός τους

και για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο του ενός χρόνου, με σκοπό την αναψυχή, την ικανοποίηση των επαγγελματικών τους αναγκών κ.ά.

4.5.2 Οι Επιμέρους Μορφές του Τουρισμού

Ο οικοτουρισμός είναι μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού σημαντικά αυξανόμενη τα τελευταία χρόνια. Ο σύγχρονος δυτικός τρόπος ζωής ωθεί τον άνθρωπο στο να αναπτύξει μια νέα σχέση με το φυσικό περιβάλλον και να ανακαλύψει εκ νέου τις φυσικές ομορφιές και διεργασίες του πλανήτη. Ο οικοτουρισμός σχετίζεται με το φυσικό περιβάλλον, λαμβάνει χώρα σε περιοχές όπου δεν υπάρχουν αστικοί ιστοί και μπορεί να διαιρεθεί σε αρκετές υποκατηγορίες. Παράδειγμα αποτελεί ο τουρισμός για την άγρια ζωή όπου οι περιηγητές μεταβαίνουν σε δασικές ή ημιδασικές εκτάσεις με σκοπό να παρατηρήσουν τα είδη της πανίδας, να αποκομίσουν πληροφορίες από απόσταση ασφαλείας ή ακόμη και να αλληλεπιδράσουν με αυτά (Al-Sayed et al., 2003). Ένας άλλος σκοπός του οικοτουρισμού είναι η περιήγηση των ταξιδιωτών με σκοπό την απόλαυση της αισθητικής των τοπίων, τη απόκτηση γενικότερων πληροφοριών για το περιβάλλον, για τα είδη της χλωρίδας, για την βιοποικιλότητα, για τους φυσικούς σχηματισμούς της περιοχής και για το πώς αλληλεπιδρούν όλα τα παραπάνω μεταξύ τους. Ο οικοτουρισμός πρέπει να υπόκειται σε νόμους και κανόνες, ειδικά σε προστατευόμενες περιοχές ώστε να μην διαταραχθεί το φυσικό περιβάλλον (Tisca et al., 2016; Jing et al., 2011). Η εξάρτησή του από τους φυσικούς πόρους της κάθε περιοχής είναι πολύ μεγάλη οπότε η διαχείριση των πόρων αυτών πρέπει να ακολουθεί τους κανόνες της αειφορίας (Mosammam et al., 2016). Ο οικοτουρισμός αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά οικονομικά κεφάλαια για περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλους και μπορεί μέσω κατάλληλης διαχείρισης να αποφέρει μεγάλα οικονομικά οφέλη για τους κατοίκους μιας περιοχής και κατ' επέκταση έσοδα στο κράτος.

Ο αγροτουρισμός είναι ένα εναλλακτικό είδος τουρισμού που δημιουργήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες. Βασική προϋπόθεση για αναπτυχθεί είναι η ύπαρξη καλλιεργητικών εκτάσεων ή η μονάδων προϊόντων αγροτικής παραγωγής, η οποία λαμβάνει χώρα στο παρόν ή γινόταν κατά το παρελθόν (Alessandro, 2016; Tew et al., 2012). Ειδικότερα, οι ταξιδιώτες μεταβαίνουν σε μια περιοχή για να πληροφορηθούν για τις καλλιεργητικές τεχνικές, για τα αγροτικά είδη

που παράγει η περιοχή και για τις τεχνικές μεταποίησης των παραγομένων προϊόντων και πολλές φορές για να εμπλακούν στην παραγωγική διαδικασία (Flanigan et al., 2015). Η διαμονή των ταξιδιωτών μπορεί να γίνεται σε ειδικά διαμορφωμένες εγκαταστάσεις που κατά το παρελθόν εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των παραγωγών. Υπάρχουν μελέτες που δείχνουν ότι πολλοί ταξιδιώτες επιλέγουν την διαμονή τους σε παραδοσιακά γεωργικά καταλύματα με σκοπό να βιώσουν πιο ρεαλιστικά την εμπειρία της αγροτικής ζωής. Σε αντίθεση, άλλη επισκέπτες επιλέγουν την διαμονή τους σε ξενοδοχεία ή άλλα όμοια καταλύματα ή σε υπαίθριες κατασκηνώσεις τύπου κάμπινγκ. Στον αγροτουρισμό μπορούν να υπαχθούν διάφορες υποκατηγορίες. Ο γαστρονομικός τουρισμός ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί και ανεξάρτητη κατηγορία έχει ως βασικό στοιχείο την γνωριμία και κατανάλωση παραδοσιακών προϊόντων μιας περιοχής ή βιολογικών προϊόντων ή προϊόντων με προστατευόμενη ονομασία προέλευσης (Robinson et al., 2016; Phillip et al., 2010). Τα εδώδιμα αυτά προϊόντα μπορεί να είναι σε μορφή πρώτης ύλης ή επεξεργασμένα με την μορφή φαγητών, γλυκών και άλλων εδεσμάτων. Ο οινoturισμός αποτελεί επίσης μια σημαντική υποκατηγορία του αγροτουρισμού ειδικά στις χώρες της μεσογείου όπου η παραγωγή οίνου είναι σε υψηλά ποσοστά και με εξαιρετική ποιότητα (Cohen et al., 2009). Στον οινoturισμό οι ταξιδιώτες ενδιαφέρονται για τις ποικιλίες οίνου άλλα συχνά και για άλλα είδη ποτών όπως π.χ. το τσίπουρο, το ούζο, το ρακόμελο, το λικέρ. Οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να παρακολουθήσουν μέρος της διαδικασίας παραγωγής στα οινοποιεία της περιοχής, κάποιες φορές να λάβουν μέρος σε αυτήν (π.χ. φεστιβάλ τσίπουρου), να λάβουν βασικές γνώσεις σε σχέση με τις διάφορες ποιότητες των παραγομένων προϊόντων, και να ενημερωθούν σχετικά με την δημιουργία καινοτόμων προϊόντων.

Ένα από τα πιο παλιά είδη τουρισμού στην ανθρώπινη ιστορία είναι ο θρησκευτικός τουρισμός. Οι άνθρωποι από τα αρχαία χρόνια ταξίδευαν με τα τότε διαθέσιμα μεταφορικά μέσα (ζώα, πλεούμενα και πόδια) στους τότε γνωστούς προορισμούς όπου βρίσκονταν τα μητροπολιτικά θρησκευτικά κέντρα της θρησκείας τους. Βασικό στοιχείο αυτού του είδους τουρισμού είναι η ενίσχυση της πίστης μια θρησκείας μέσω θρησκευτικών κέντρων, ιστορικών ευρημάτων που αναφέρονται στην θρησκεία και ιστορικών αναφορών για τις

περιοχές τις οποίες επισκέπτεται ο πιστός (Uriely, 2003). Προϋπόθεση για την ανάπτυξη θρησκευτικού τουρισμού είναι αρχικώς τα κίνητρα που ωθούν κάποιον στο να φθάσει σε έναν τόπο ή σε μια ευρύτερη περιοχή τα οποία σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τα πιστεύω του. Ο προορισμός πρέπει να διαθέτει τις κατάλληλες θρησκευτικές υποδομές (ναοί, μοναστήρια, αρχαίοι τόποι λατρεία κ.α.) ή να υπάρχουν ιστορικές αναφορές για αυτόν που να σχετίζονται με την πίστη του επισκέπτη. Πρόκειται για ένα είδος ταξιδιού πνευματικής αναζήτησης το οποίο φέρνει τους πιστούς πιο κοντά για να μοιραστούν τις κοινές εμπειρίες και τα πιστεύω τους. Σε κάθε θρησκεία υπάρχουν διαφορετικοί διάσημοι τουριστικοί προορισμοί (Nyaupane et al., 2015). Στον χριστιανισμό οι Άγιοι τόποι στην Ιερουσαλήμ, το Βατικανό στην Ιταλία, το Άγιο όρος στην Ελλάδα, ο Ναός της Αγίας Σοφίας και το Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη αποτελούν μερικούς από τους πιο διάσημους θρησκευτικούς τόπους τους οποίους θέλει να επισκεφτεί ο τουρίστας. Αντίστοιχα, στον βουδισμό είναι το Θιβέτ, ο ναός του Αγκόρ Βατ στην Καμπότζη, βουδιστικοί ναοί στην Κίνα και την Ιαπωνία, στον Ισλαμισμό είναι η Μέκκα και διάσημοι θρησκευτικοί ναοί στην Δαμασκό. Τα τελευταία χρόνια η κοινωνική απελευθέρωση, η αύξηση του μορφωτικού επιπέδου του ανθρώπου καθώς και η διάδοση του ανατολικού πολιτισμού στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες έχει πυροδοτήσει νέες πνευματικές αναζητήσεις καθώς αυξάνεται όλο και περισσότερο ο αριθμός των ανθρώπων που αμφισβητούν τις θρησκευτικές διδαχές με τις οποίες έχουν γαλουχηθεί. Η πνευματική αυτή αναζήτηση οδηγεί αρκετούς ταξιδιώτες σε τόπους με διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις με σκοπό την γνωριμία, την πνευματική καθοδήγηση ή ακόμα και την μύηση σε άλλες θρησκείες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η διάδοση της γιόγκα στον δυτικό πολιτισμό γεγονός που οδηγεί ολοένα και περισσότερους ανθρώπους στην αναζήτηση πνευματικής καθοδήγησης από πραγματικούς γιόγκι και γκουρού μέσω ταξιδιών σε διάφορες χώρες της ανατολής με κυριότερες την Ινδία και το Θιβέτ.

Μια από τις πιο γνωστές μορφές εναλλακτικού τουρισμού είναι ο εξερευνητικός τουρισμός. Στην κατηγορία αυτή οι ταξιδιώτες μεταβαίνουν σε μια περιοχή για να έρθουν σε επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς, παραδόσεις και κουλτούρες και να γνωρίσουν τα ήθη και έθιμα των κατοίκων της περιοχής την οποία

επισκέπτονται. Ο εξερευνητικός τουρισμός βασίζεται στην περιέργεια του ανθρώπου και στην έμφυτη ανάγκη του να γνωρίσει και να κατανοήσει τον κόσμο γύρω του καθώς και την διαφορετικότητα και ποικιλομορφία που τον διέπει (Vana et al., 2016). Μέσω του εξερευνητικού τουρισμού ο άνθρωπος εξελίσσεται πνευματικά και ψυχικά, αναπτύσσει καινούριες ιδέες και κοσμοθεωρίες, ενώ παράλληλα αποκτά διαφορετική θεώρηση του κόσμου γύρω του. Μια υποκατηγορία είναι ο αρχαιολογικός τουρισμός όπου ο ταξιδιώτης μεταβαίνει σε μια περιοχή για να δει τα αρχαιολογικά ευρήματα και τα ιστορικά μνημεία, να μάθει για την ιστορία του τόπου και να κατανοήσει τις διαφορετικές συνθήκες που επικρατούσαν σε αυτόν στο πέρασμα των αιώνων (Pretes, 2003). Στον εξερευνητικό τουρισμό η ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων γίνεται με υπηρεσίες που προσφέρονται στον περιηγητή εντός των πολιτιστικών και ιστορικών αξιοθέατων καθώς και με την παροχή τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών στην ευρύτερη περιοχή.

Μια εναλλακτική μορφή τουρισμού που αναπτύχθηκε τα τελευταία χρόνια είναι ο αθλητικός τουρισμός. Βασικό κίνητρο για τον υποψήφιο ταξιδιώτη είναι η διεξαγωγή κάποιου αθλητικού γεγονότος ή η δυνατότητα να λάβει μέρος σε μια αθλητική δραστηριότητα που δεν μπορεί να κάνει στον τόπο διαμονής του (McKercher, 2016). Παγκόσμιες αθλητικές διοργανώσεις όπως οι Ολυμπιακοί αγώνες, το παγκόσμιο πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, το παγκόσμιο πρωτάθλημα στίβου, η φόρμουλα ένα και άλλα, προσελκύουν μαζικό αριθμό ταξιδιωτών στις περιοχές όπου διεξάγονται. Ο τουρισμός αυτός έχει συνήθως την μορφή οργανωμένων εκδρομών που διοργανώνονται είτε από αθλητικούς ομίλους είτε από ταξιδιωτικά πρακτορεία. Όσον αφορά τις αθλητικές δραστηριότητες στις οποίες θέλει να εμπλακεί ο υποψήφιος τουρίστας, πρόκειται συνήθως για δραστηριότητες με τις οποίες δεν μπορεί να έρθει σε επαφή στον τόπο διαμονής του. Αυτό συμβαίνει είτε γιατί δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές είτε γιατί δεν υπάρχουν τα κατάλληλα φυσικά χαρακτηριστικά για την ανάπτυξη της αθλητικής δραστηριότητας. Οι φυσικοί πόροι που διαθέτει μια περιοχή είναι το υπόβαθρο για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων. Έτσι, η ύπαρξη νερού όπως τα ποτάμια, οι λίμνες και η θάλασσα είναι η βάση για την διεξαγωγή αθλητικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με το νερό όπως το ράφτινγκ, το καγιάκ, η κολύμβηση, το σερφινγκ, το θαλάσσιο σκι, οι καταδύσεις και άλλα. Αντίστοιχα,

το ανάγλυφο σε ένα βουνό σε συνδυασμό με τις κλιματολογικές συνθήκες θέτει την βάση για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων όπως το σκι, η ορειβασία, το αλεξίπτωτο, το παραπέντε και άλλα. Το είδος αυτού του τουρισμού δημιουργεί τις βάσεις για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας με σκοπό την παραγωγή αθλητικών προϊόντων και υπηρεσιών τα οποία κατ' επέκταση γίνονται τουριστικά προϊόντα (καταλύματα, μεταφορές κ.α.) και υπηρεσίες (ενοικιάσεις ειδών εξάρτησης, μαθήματα κ.α.). Η ανάπτυξη αυτή δημιουργεί τις συνθήκες για οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή όπου λαμβάνει χώρα καθώς και για την ποιοτική αναβάθμισή της.

Ένα είδος τουρισμού προσφάτως αναπτυχθέντος είναι ο επιχειρηματικός ή συνεδριακός τουρισμός, ο οποίος σημειώνει ραγδαία αύξηση (Kulendran et al., 2003). Σε αυτό το είδος τουρισμού οι ταξιδιώτες μεταβαίνουν σε διαφορετική περιοχή από τον τόπο διαμονής τους με σκοπό να έρθουν σε επαφή με νέα προϊόντα ή υπηρεσίες που αφορούν την επαγγελματική τους δραστηριότητα, να διδαχθούν νέες τεχνικές πάνω σε αυτήν και να ενημερωθούν για τις τελευταίες εξελίξεις στον χώρο του αντικειμένου εργασίας τους (Nicula et al., 2014). Αφορμή για τον επιχειρηματικό τουρισμό αποτελούν οι εμπορικές εκθέσεις αλλά και η διεξαγωγή συνεδρίων όπου ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με συναδέλφους του που διαμένουν σε διαφορετικές περιοχές από αυτόν, ανταλλάσσει απόψεις και εμπειρίες μαζί τους και έρχεται σε επαφή με καινοτόμες ιδέες με τελικό αποτέλεσμα την αποκόμιση εμπειριών και γνώσεων που θα τον βοηθήσουν να εξελιχθεί στο πεδίο της εργασιακής σταδιοδρομίας του. Ο επιχειρηματικός τουρισμός μπορεί να είναι μεμονωμένος ή οργανωμένος κατά ομάδες ανθρώπων οι οποίοι ταξιδεύουν σε έναν τόπο υπό την αιγίδα της εταιρίας στη οποία απασχολούνται.

Ο τουρισμός υγείας καθιερώθηκε ως μια μορφή διακοπών με την παροχή εξειδικευμένων ιατρικών υπηρεσιών. Απευθύνεται σε ανθρώπους που αναζητούν παροχές και υπηρεσίες με σκοπό την σωματική και ψυχική τους αναζωογόνηση και ευεξία αλλά και σε άτομα τα οποία αναζητούν σύγχρονες ιατρικές υπηρεσίες με σκοπό την αποκατάσταση της υγείας τους (Connell, 2006; Lunt et al., 2016). Μια σημαντική υποκατηγορία είναι ο ιαματικός τουρισμός όπου ο φυσικός πόρος μιας περιοχής με ιαματικά νερά (π.χ. λουτρά) ή εδάφη με

θεραπευτικές ιδιότητες (π.χ. λασπόλουτρα) προσελκύει έναν εύλογο αριθμό επισκεπτών οι οποίοι ενδιαφέρονται για την ίαση κάποιας σωματικής νόσου τους ή απλώς για την αύξηση της σωματικής ευεξίας τους (Lambrakis et al., 2005). Η ύπαρξη τέτοιων φυσικών πόρων θέτει τις βάσεις για την ανάπτυξη τουριστικών καταλυμάτων, κέντρων παροχής υπηρεσιών υγείας και αναζωογόνησης με μεγάλα οικονομικά οφέλη για την περιοχή στην οποία εδράζονται.

Ένα είδος τουρισμού που αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια είναι ο τουρισμός εθελοντισμού. Σε αυτό το είδος τουρισμού οι άνθρωποι ταξιδεύουν προς μια περιοχή με σκοπό να παρέχουν εθελοντική εργασία ή δωρεάν υπηρεσίες μέσω της επιστημονικής τους κατάρτισης ή της τεχνικής τους εξειδίκευσης. Στις περιοχές στις οποίες αναπτύσσεται ο εθελοντικός τουρισμός συνήθως δεν υπάρχουν τα οικονομικά κεφάλαια για την διεξαγωγή μιας εργασίας ή μιας παροχής υπηρεσιών προς τους κατοίκους της. Έτσι οι εθελοντές έχοντας το αίσθημα κοινωνικής και ανθρωπιστικής ευθύνης μπορούν, μέσω της παροχής ιατρικών αλλά και άλλων υπηρεσιών, να βοηθήσουν στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων μιας περιοχής και στην βελτίωση των υλικών υποδομών της (Sin et al., 2015). Το είδος αυτού του τουρισμού λαμβάνει χώρα σε τριτοκοσμικές συνήθως χώρες ή σε οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες οι οποίες υπέστησαν προσφάτως μεγάλες φυσικές καταστροφές ή υπέφεραν από κάποιου άλλου είδους καταστροφή όπως για παράδειγμα πόλεμο. Ο τουρισμός εθελοντισμού δεν αποφέρει ιδιαίτερα οικονομικά οφέλη για την περιοχή, πέρα από την απλή ανακούφιση από κάποια βιοποριστικά προβλήματα των κατοίκων της, καθώς οι τουρίστες δεν προτίθενται ή δεν δύνανται να δαπανήσουν μεγάλα χρηματικά ποσά κατά την διαμονή τους.

4.6 Τουριστική Ανάπτυξη

Μια περιοχή για να μπορέσει να αναπτυχθεί τουριστικά πρέπει να διαθέτει τουλάχιστον ένα στοιχείο το οποίο θα προσελκύσει μια ομάδα επισκεπτών για ένα συγκεκριμένο σκοπό. Η περιοχή λοιπόν πρέπει να διαθέτει τις κατάλληλες υποδομές οι οποίες θα παρέχουν αρχικώς πρόσβαση στον τουρίστα, καθώς επίσης υπηρεσίες και προϊόντα τα οποία θα είναι στην διάθεσή του. Επιμέρους μεταβλητές όπως το αίσθημα ασφάλειας, ελκυστικά κίνητρα, ικανότητα στην

επικοινωνία με τους ντόπιους κατοίκους στην περιοχή και άλλα είναι αυτά που θα αυξήσουν την τουριστική κίνηση και θα προσδώσουν στους επιχειρηματίες οικονομικά και άλλα οφέλη.

Είναι γνωστό ότι ανεπτυγμένες χώρες προσελκύουν πολύ μεγαλύτερο αριθμό τουριστών με πολύ μεγαλύτερα έσοδα για το κράτος καθώς έχουν αναπτύξει τον τουριστικό τομέα από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Χώρες όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Κίνα, η Γαλλία, η Γερμανία και άλλες έχουν ετήσια έσοδα από τον εισερχόμενο και εγχώριο τουρισμό που φτάνουν πολλά εκατομμύρια δολάρια ετησίως. Τα παραδείγματα που μπορεί κάποιος να δει σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη στις χώρες του κόσμου είναι αμέτρητα και καταδεικνύουν πολλές διαφορετικές αιτίες, μεμονωμένες ή σε συνδυασμό μεταξύ τους.

4.6.1 Η Τουριστική Ανάπτυξη Παγκοσμίως

Κάποια από τα πιο γνωστά παραδείγματα τουριστικής ανάπτυξης στον κόσμο είναι γνωστά αναφέροντας απλώς την ονομασία μιας χώρας ή ακόμα και μιας πόλης. Η Γαλλία, σύμφωνα με κάποια οικονομετρικά στοιχεία, είναι η πρώτη χώρα σε αριθμό εισερχόμενων τουριστών και σε οικονομικές απολαβές. Αξιοθέατα όπως ο πύργος του Άιφελ, το πάρκο της Ντίσνεϊλαντ, το διάσημο μουσείο του Λούβρου και άλλα είναι μόνο μερικοί από τους λόγους για τους οποίους πρέπει κάποιος να επισκεφτεί το Παρίσι τουλάχιστον μια φορά στην ζωή του. Στις ΗΠΑ, μια χώρα με εξαιρετικά μεγάλο ποσοστό τουρισμού, κάθε πολιτεία προσφέρει διαφορετικά τουριστικά αξιοθέατα για τον επισκέπτη. Η Νέα Υόρκη, το Λος Άντζελες, το Λας Βέγκας και η Ουάσινγκτον είναι μόνο μερικές από τις πολιτείες οι οποίες προσελκύουν μαζικό τουρισμό κάθε χρόνο. Άλλες χώρες όπως η Κίνα, η Ρωσία, η Ιταλία και άλλες, προσελκύουν κατά την διάρκεια όλου του έτους άτομα τα οποία θέλουν να εξερευνήσουν τον πολιτισμό τους, τις παραδόσεις τους και τις φυσικές τους ομορφιές.

Η ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού κατέστη εφικτή με την ανάπτυξη της τεχνολογίας στον τομέα μεταφορών. Έτσι άτομα από την άλλη μεριά του πλανήτη μπορούν πλέον να επισκεφτούν μέσα σε διάστημα κάποιων ωρών πολύ απομακρυσμένες περιοχές. Επίσης πολύ θετικά στην ανάπτυξη του παγκόσμιου τουρισμού επέδρασε η ανάπτυξη της τεχνολογίας, των επικοινωνιών και της

διαφήμισης. Έτσι μέσω της τηλεόρασης και του διαδικτύου και άλλων μέσων μαζικής ενημέρωσης μπορεί κάποιος να ενημερωθεί άμεσα για τις διαθέσιμες τουριστικές επιλογές του και να βρει το πακέτο διακοπών και δραστηριοτήτων το οποίο ταιριάζει στον χαρακτήρα, την ιδιοσυγκρασία και τις ανάγκες του. Σύμφωνα με πολλές μελέτες ο παγκόσμιος τουρισμός αναμένεται να αυξηθεί στα επόμενα χρόνια καθώς αυξάνονται οι οικονομικές δυνατότητες περισσότερων ανθρώπων ενώ παράλληλα υπάρχει μείωση στις τιμές των προσφερόμενων τουριστικών πακέτων με αποτέλεσμα να δίνεται η δυνατότητα σε ανθρώπους να ταξιδέψουν σε απομακρυσμένες περιοχές.

4.6.2 Η Τουριστική Ανάπτυξη σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Ο τουρισμός στην Ευρώπη συμμετέχει σημαντικά στις οικονομικές απολαβές των κρατών της ΕΕ και στη δημιουργία πολλαπλών θέσεων εργασίας. Εξαιτίας της επίδρασής τους στις κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνθήκες μιας περιοχής αποτελεί σημαντικό αντικείμενο μελέτης που απασχολεί πολλούς τομείς της επιστήμης. Μέσω της στατιστικής των τουριστικών δεδομένων που γίνεται τόσο μεμονωμένα από φορείς των κρατών της Ευρώπης, αλλά και συνολικά από ευρωπαϊκούς φορείς όπως η Eurostat, λαμβάνονται πολιτικές και επιχειρηματικές αποφάσεις και επιλέγονται τα κατάλληλα διαχειριστικά πλάνα για την ανάπτυξη του τουρισμού σε περιοχές με χαμηλή κινητικότητα επισκεπτών, καθώς επίσης λαμβάνονται μέτρα για την αειφόρο ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με τα δεδομένα της Eurostat, το 2012 μία στις δέκα επιχειρήσεις της Ευρώπης που δεν ανήκουν στο χρηματιστήριο, απασχολούνται στον τουριστικό κλάδο. Σε αυτές τις επιχειρήσεις (*υπολογιζόμενος αριθμός 2,2 εκατομμύρια*), ο αριθμός των απασχολουμένων ανήρχετο στα 12 εκατομμύρια άτομα (*ποσοστό 9% σε ολόκληρη τη μη χρηματοοικονομική οικονομία της Ευρώπης και στο 21,9% των απασχολουμένων σε παρεχόμενες υπηρεσίες*). Επίσης από τα δεδομένα της Eurostat αποσαφηνίζεται ο όγκος και οι προορισμοί των ταξιδιωτών. Έτσι, ένας υπολογιζόμενος όγκος 1,2 δισεκατομμυρίων ταξιδιών πραγματοποιήθηκε από μόνιμους κατοίκους της ΕΕ, εκ των οποίων ταξιδιών το 57,4% ήταν βραχυχρόνιας διαμονής μία έως τριών ημερών. Επίσης, τα τρία τέταρτα του συνόλου των ταξιδιωτών (74,9%) ταξίδεψαν σε εγχώριους προορισμούς στη

χώρα διαμονής τους. Κράτη τα οποία έχουν υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα, ή είναι μικρότερης έκτασης ή γεωγραφικά ανήκουν σε βορειότερες περιοχές της Ευρώπης (Ελβετία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο κ.ά.) παρουσίασαν μεγαλύτερο ποσοστό εξερχόμενου τουρισμού, ενώ σε χώρες όπως Ρουμανία, Ισπανία και Πορτογαλία, το ποσοστό των τουριστών που επέλεξαν εξωτερικούς προορισμούς δεν ξεπερνούσε το 10%.

Τα τουριστικά καταλύματα στην Ευρώπη ξεπερνούν τις 570 χιλιάδες, με ένα σύνολο κλινών 31 εκατομμυρίων. Από το σύνολο αυτό, περίπου το ένα τρίτο περιέχεται στη Γαλλία και στην Ιταλία, οι οποίες είναι οι χώρες με την μεγαλύτερη ανάπτυξη παγκοσμίως. Ακολουθεί η Μεγάλη Βρετανία, η Ισπανία και η Γερμανία. Οι χώρες που παρουσίασαν το μεγαλύτερο όγκο διανυκτερεύσεων στο εξωτερικό ήταν η Γερμανία και η Μεγάλη Βρετανία (με ποσοστό που αγγίζει το 50,4% του συνολικού όγκου διανυκτερεύσεων - 2,6 δισεκατομμύρια - από μόνιμους κατοίκους της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Αναλογικά του μεγέθους του κράτους οι χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό διανυκτερεύσεων σε σχέση με τον αριθμό των κατοίκων τους, ήταν το Λουξεμβούργο και η Κύπρος. Στην αντίθετη όψη, χώρες όπως η Βουλγαρία, Ρουμανία, αλλά και η Ελλάδα, παρουσίασαν το μικρότερο αριθμό διανυκτερεύσεων στο εξωτερικό, το οποίο συνάδει με την οικονομική δυνατότητα των κατοίκων αυτών των χωρών.

Για τους κατοίκους της ΕΕ, δημοφιλέστερος τουριστικός προορισμός στο εξωτερικό είναι η Ισπανία και η Ιταλία. Ακολουθεί η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία. Στον αντίποδα, είναι το Λουξεμβούργο και η Λετονία, στις οποίες σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το μέγεθος της χώρας. Αν υπολογιστεί ως κριτήριο το μέγεθος του πληθυσμού μιας χώρας, τότε δημοφιλείς προορισμοί είναι χώρες της μεσογείου, όπως η Μάλτα, η Κύπρος και η Κροατία, καθώς επίσης και άλλες χώρες όπως η Αυστρία, το Μαυροβούνιο και η Ισλανδία.

Στα οικονομικά δεδομένα οι υψηλότερες οικονομικές απολαβές από τον εισερχόμενο τουρισμό, σημειώθηκαν στην Ισπανία και στη Γαλλία με ετήσια έσοδα που ξεπέρασαν τα 43 δισεκατομμύρια ευρώ. Ακολουθούν οι χώρες της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιταλίας και της Γερμανίας με απολαβές που κυμαίνονται στα 33 με 35 δισεκατομμύρια ευρώ. Οι χώρες που δαπανούν τα

μεγαλύτερα ποσά για διακοπές στο εξωτερικό είναι η Γερμανία με δαπάνες συνολικού ύψους 70,3 εκατομμυρίων ευρώ και ακολουθεί η Μεγάλη Βρετανία με δαπάνες 47,8 εκατομμυρίων ευρώ και η Γαλλία με δαπάνες 36,6 εκατομμυρίων ευρώ. Η αναλογία εσόδων σε σχέση με το ΑΕΠ μια χώρας, καταδεικνύει ότι χώρες όπως η Κροατία, η Μάλτα και η Κύπρος παρουσίασαν το μεγαλύτερο ποσοστό, γεγονός που αποδεικνύει τη βαρύτητα του εισερχόμενου τουρισμού στις χώρες αυτές.

Από τα παραπάνω δεδομένα, προκύπτουν κάποια χρήσιμα συμπεράσματα. Οι οικονομικά ισχυρές χώρες είναι αυτές που έχουν τα μεγαλύτερα έσοδα από τον τουρισμό, ενώ παράλληλα οι κάτοικοί τους δαπανούν τα μεγαλύτερα ποσά στα ταξίδια τους στο εξωτερικό. Μία μικρότερη χώρα λοιπόν που θέλει να αποκομίσει μεγαλύτερα έσοδα από τον εισερχόμενο τουρισμό της, θα πρέπει να απευθύνεται περισσότερο σε κατοίκους οικονομικά ισχυρών κρατών. Άλλο χρήσιμο συμπέρασμα από τον τουρισμό στην Ευρώπη, είναι ότι ο τουρισμός αποτελεί μια πολύ σημαντική, αν όχι τη σημαντικότερη, πηγή εσόδων για κάποια κράτη. Έτσι, οι διαχειριστικές κινήσεις και οι πολιτικές αποφάσεις θα πρέπει να έχουν ως στόχο την προστασία, την επένδυση και την αύξηση του τουρισμού με σκοπό την αύξηση εσόδων για τα κράτη αυτά, την αύξηση της επιχειρηματικότητας και την καταπολέμηση της ανεργίας. Τέλος, πρέπει να γίνει κατανοητός ο διαχωρισμός του μαζικού τουρισμού και του εναλλακτικού τουρισμού. Η πρώτη κατηγορία ωφελεί περισσότερο το κράτος συνολικά, καθώς και μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, ενώ ο εναλλακτικός τουρισμός θα δώσει περισσότερα κίνητρα στην αύξηση της επιχειρηματικότητας και στη δημιουργία μικρών και μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

4.6.3 Η Τουριστική Ανάπτυξη στην Ελλάδα

Ο τουρισμός στην Ελλάδα αποτελεί παραδοσιακά τη βαριά της βιομηχανία. Ταξιδιώτες από όλον τον κόσμο έρχονται στη χώρα μας για να μάθουν τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, να δουν τα αρχαιολογικά αξιοθέατα και ευρήματα και να πληροφορηθούν για την ιστορία αυτού του τόπου. Επιπροσθέτως, ένα από τα μεγαλύτερα προσόντα που διαθέτει η Ελλάδα, είναι οι αμέτρητες παραλίες που υπάρχουν σε ολόκληρη την ηπειρωτική και νησιωτική έκταση της χώρας, καθώς επίσης και ο παραδοσιακός πολιτισμός της κάθε περιοχής, τα

οποία αποτελούν κίνητρο για να προσελκύσουν τουρίστες από κάθε μεριά του πλανήτη. Οι χώρες προέλευσης των περισσότερων αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα, είναι από χώρες της Ευρώπης. Έτσι, κατά σειρά κατάταξης, οι επισκέπτες έρχονται κυρίως από τις χώρες της Γερμανίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Βουλγαρίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας.

Οι δείκτες της τουριστικής κίνησης δείχνουν τη μεγάλη ανταγωνιστικότητα που υπάρχει μεταξύ των κρατών. Σύμφωνα με το Διεθνές Τουριστικό Οργανισμό (UNWTO), το 2014 η Ελλάδα, με αφίξεις 22 εκατομμυρίων επισκεπτών, κατέλαβε τη 15^η θέση στη παγκόσμια κατάταξη αφίξεων αλλοδαπών τουριστών μετά από συνεχή ανοδική πορεία. Σε αντιπαράθεση όμως με την αύξηση του εισερχόμενου τουρισμού, οι εισπράξεις είχαν φθίνουσα πορεία, αφού από τη 12^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη που κατείχε η Ελλάδα το 2008 όσον αφορά τα έσοδα από τον εισερχόμενο τουρισμό, το 2014 έπεσε στη 19^η θέση.

Η Ελλάδα σε γενικές γραμμές διατηρεί ισχυρή θέση ανάμεσα στις ανταγωνίστριες χώρες της μεσογείου, μετά την Ισπανία και την Ιταλία. Ισχυρός ανταγωνιστής της τα τελευταία χρόνια είναι η Τουρκία, που προσφέρει παρόμοια τουριστικά πακέτα με αυτά της Ελλάδος, αλλά σε πολλές των περιπτώσεων με πολύ χαμηλότερο κόστος για τον καταναλωτή. Άλλες χώρες που διεκδικούν μεγαλύτερο μερίδιο από την αγορά είναι η Βουλγαρία, η Κροατία και το Μαυροβούνιο, στις οποίες οι συνθήκες που επικρατούν είναι περισσότερο ευνοϊκές για την ανάπτυξη εισερχόμενου τουρισμού. Γενικότερα η Ελλάδα έχει να αντιμετωπίσει διάφορα προβλήματα. Το ασταθές πολιτικό σκηνικό και η δημοσιοοικονομική κρίση δημιουργούν δυσμενείς συνθήκες για την ανάπτυξη του τουρισμού. Σε αυτό προστίθεται η αδυναμία της χώρας να προσφέρει οικονομικότερα πακέτα σε σχέση με άλλες αναπτυσσόμενες χώρες της μεσογείου, λόγω της υψηλής τιμής του πετρελαίου, της ισχυρής ισοτιμίας έναντι του δολαρίου και της εξαιρετικά μεγάλης φορολογίας εισοδήματος και πρόσθετων φόρων.

Οι τάσεις που επικρατούν διεθνώς στο τουριστικό περιβάλλον και ο έντονος ανταγωνισμός, επιτάσσουν την ανάγκη για την εξεύρεση νέων και διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων που θα διατίθενται στον

εισερχόμενο τουρίστα. Επίσης, πρέπει να γίνει εκ νέου προσανατολισμός ως προς τα τμήματα αγοράς που απευθύνονται τα ελληνικά τουριστικά προϊόντα, επανατοποθέτησή τους μέσα στη διεθνή αγορά, καθώς και αξιοποίηση ευκαιριών με στοχευόμενες προωθητικές δράσεις. Η επισήμανση αυτή αφορά τόσο δημόσιους, κεντρικούς ή τοπικούς φορείς που διαχειρίζονται τον τουρισμό, όσο και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό τομέα (Χατζηδάκης, 2015). Η αξιοποίηση των φυσικών πόρων για την ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού και η δημιουργία καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών μπορεί να ωθήσει περισσότερο την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα και κατ' επέκταση να αυξήσει τα έσοδά της σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

4.7 Συσχέτιση της τουριστικής ανάπτυξης σε σχέση με την ύπαρξη φυσικών πόρων

Η ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας βασίζεται στην ύπαρξη και αξιοποίηση των φυσικών πόρων του πλανήτη. Η αξιοποίηση των φυσικών πόρων αποτελεί ένα δύσκολο διαχειριστικό ζήτημα. Αναπόφευκτα δημιουργούνται συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και άλλων πεδίων. Έτσι η αξιοποίηση κάποιων φυσικών πόρων για την ανάπτυξη τουρισμού μπορεί να επιδρά αρνητικά στην περιβαλλοντική προστασία της περιοχής (Cohen, 1978). Ακόμη, και εντός παρόμοιων διαχειριστικών στόχων μπορεί να δημιουργηθούν προβλήματα. Παράδειγμα αποτελεί η αξιοποίηση της θάλασσας για την ανάπτυξη μαζικού τουρισμού, ο οποίος σε πολλές των περιπτώσεων έχει αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος δρα αρνητικά στην ανάπτυξη οικοτουρισμού. Τα ζητήματα που τίθενται επί του συνόλου, είναι πολλά. Ποιοι και πόσοι άνθρωποι καρπώνονται από την αξιοποίηση των φυσικών πόρων; Τι επιπτώσεις έχει η χρήση των φυσικών πόρων στην κοινωνία και στο περιβάλλον; Η αξιοποίηση φυσικών πόρων γίνεται με αειφορικό τρόπο για την εξασφάλιση μελλοντικών γενεών;

Αναφορικά με την τουριστική ανάπτυξη, η χρήση και αξιοποίηση φυσικών πόρων είναι στις περισσότερες των περιπτώσεων δεδομένη. Άμεση σχέση υπάρχει στα περισσότερα είδη τουρισμού, όπου ο επισκέπτης αναζητά να λάβει μέρος σε δραστηριότητες και να ψυχαγωγηθεί από την αξιοποίηση των

προσφερόμενων φυσικών πόρων της περιοχής. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις η αξιοποίηση ενός ή περισσότερων φυσικών πόρων για κάποιους συγκεκριμένους σκοπούς, μπορεί να επιφέρει δυσμενείς επιδράσεις στο περιβάλλον και να υποβαθμίσει ενδεχόμενες ευκαιρίες για τουριστική ανάπτυξη. Όπως διακρίνεται στα επόμενα παραδείγματα, η χρήση των φυσικών πόρων επιδρά καταλυτικά στην ανάπτυξη τουρισμού και η διαχείριση σε πολιτικό και επιχειρηματικό επίπεδο πρέπει να συνυπολογίζει πολλές συνιστώσες για το ιδανικότερο αποτέλεσμα.

4.7.1 Η Αξιοποίηση Φυσικών Πόρων που Ωφελεί την Τουριστική Ανάπτυξη

Ένα από τα επτά φυσικά θαύματα του κόσμου, ο Μεγάλος Κοραλλιογενής Ύφαλος στις ανατολικές ακτές του Queensland στην Αυστραλία, αποτελεί μια από τις πιο διάσημες τουριστικές επιλογές του κόσμου. Ο ύφαλος εκτείνεται σε απόσταση 1.250 μιλίων με περίπου 3.000 υφάλους, 600 νησιά και 1.625 είδη ψαριών (Gbrmpa.gov.au, 2016). Το αξιοθέατο αυτό προσελκύει ετησίως 1,6 εκατομμύρια επισκέπτες. Η εξαιρετική φυσική ομορφιά, η βιοποικιλότητα και οι δασώδεις εκτάσεις που καλύπτουν τα νησιά Bora Bora στη Γαλλική Πολυνησία στον Ειρηνικό Ωκεανό, αποτελούν τη βάση για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, η οποία αποτελεί το μεγαλύτερο είδος απασχόλησης των κατοίκων. Το Μάουι, το δεύτερο μεγαλύτερο νησί της Χαβάης στον Ειρηνικό Ωκεανό, αποτελεί φημισμένο τουριστικό πόλο, μιας και εκτός άλλων δραστηριοτήτων και υπηρεσιών, σημαντικό κίνητρο για τον επισκέπτη είναι η ποικιλομορφία της άγριας ζωής στην περιοχή. Το εθνικό πάρκο Γελοουστόουν της πολιτείας Ουαϊόμινγκ των Η.Π.Α., αποτελεί ένα φυσικό παράδεισο για τον τουρίστα που επιθυμεί να εξερευνήσει και να ανακαλύψει τις φυσικές ομορφιές της περιοχής. Το έντονο ανάγλυφο, οι γεωλογικοί σχηματισμοί και η παρουσία του νερού, δημιουργούν απaráμιλλης ομορφιάς τοπία, τα οποία προσελκύουν ετησίως περισσότερους από 4 εκατομμύρια επισκέπτες (Nps.gov, 2016). Η αξιοποίηση των καταρρακτών Βικτωρίας στις χώρες Ζιμπάμπουε και Ζάμπια της Αφρικής, έδωσε τη δυνατότητα για τουριστική ανάπτυξη και στα δύο κράτη. Οι δύο χώρες, με τη χορήγηση βίζας, επιτρέπουν στους τουρίστες να κάνουν ημερήσια ταξίδια ανάμεσα στα σύνορα των δύο χωρών όπου εκτείνονται οι καταρράκτες, με κόστος εισιτηρίου που κυμαίνεται στα 45 – 80 δολάρια. Η ανάπτυξη του

τουρισμού δημιούργησε επιχειρήσεις και τουριστικά καταλύματα, προσφέροντας τη δυνατότητα για οικονομική ανάπτυξη σε χώρες οικονομικά ασθενέστερες. Ένας πρωτότυπος φυσικός πόρος που έφερε τουριστική ανάπτυξη είναι το Βόρειο Σέλας στην Νορβηγία. Πρόκειται για ένα φυσικό φαινόμενο της ατμόσφαιρας και δημιουργεί εξαιρετικούς συνδυασμούς χρωμάτων στον ουρανό, τους οποίους μπορεί κάποιος να παρατηρήσει από την επιφάνεια της γης. Η παρουσία αυτού του φυσικού πόρου έρχεται ως πρόσθετο στοιχείο στον συνολικό τουρισμό της Νορβηγίας, η οποία ελκύει περισσότερους από 4,6 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως (Data.worldbank.org, 2016).

Στην Ελλάδα, οι περιπτώσεις αξιοποίησης φυσικών πόρων που έδρασαν θετικά στην τουριστική ανάπτυξη είναι γνωστές και πολυάριθμες. Η θάλασσα ως βασικός φυσικός πόρος της χώρας έδωσε τη δυνατότητα σε πολυάριθμες τουριστικές επιχειρήσεις να αναπτυχθούν σε όλες τις περιοχές της Ελλάδος που βρίσκονται προσβάσιμες παραλίες. Έτσι κατά μήκος των παραθαλασσίων περιοχών της χώρας, αλλά και στα νησιά, έχουν εγκατασταθεί ξενοδοχειακές μονάδες και εγκαταστάσεις υπαίθριας αναψυχής τύπου κάμπινγκ. Μαζί λοιπές επιχειρήσεις εστίασης, ένδυσης και πώλησης διακοσμητικών ειδών διαμορφώθηκαν σε οικισμούς που αναπτύχθηκαν λόγω της τουριστικής ζήτησης. Είναι ευρέως γνωστό, ότι πολλά χωριά που βρίσκονταν σε μια εύλογη απόσταση από τα παράλια, αναπτύχθηκαν προς τη μεριά της θάλασσας και χρησιμοποιήθηκε σε πολλές περιπτώσεις ένα πρόσθετο τοπωνύμιο όπως «Ακτή», «Παραλία» κ.ά. μαζί με το αρχικό τοπωνύμιο του χωριού για να διαφοροποιηθούν από τους παλαιούς οικισμούς (πχ. Παραλία Κατερίνης) .

Άλλος φυσικός πόρος που ελκύει ικανοποιητικό αριθμό τουριστών είναι τα δάση και η βιοποικιλότητα. Η διαφοροποίηση κλιματικών ζωνών έδωσε τη δυνατότητα για τη δημιουργία διαφορετικών οικοσυστημάτων τα οποία αποτελούν διάσημους τουριστικούς προορισμούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το φαράγγι του Βίκου, οι Πρέσπες, το Δέλτα του Έβρου, ο Αχέροντας ποταμός, το φαράγγι της Σαμαριάς κ.ά. Το Πήλιο αποτελεί έναν εξαιρετικά γνωστό τουριστικό προορισμό στην Ελλάδα, αφού συνδυάζει πολλούς φυσικούς πόρους μαζί. Έτσι, δόθηκε η δυνατότητα να αναπτυχθεί ένας μεγάλος τουριστικός τομέας, αυξάνοντας σημαντικά τον πληθυσμό της

περιοχής. Ένας ακόμη σημαντικός φυσικός πόρος της Ελλάδος είναι τα ιαματικά λουτρά. Το νερό που αναβλύζει από τις πηγές με χαρακτηριστικά που του δίνουν θεραπευτικές ιδιότητες έδωσε τη δυνατότητα για τουριστική ανάπτυξη σε πολλές περιοχές της χώρας. Από τα πιο γνωστά είναι τα λουτρά Λουτρακίου, το Πόζαρ, Κυλλήνης, Θερμών, Καμένων Βούρλων κ.ά.

4.7.2 Η αξιοποίηση φυσικών πόρων που επιδρά αρνητικά στην τουριστική

Στα αρνητικά παραδείγματα ανάπτυξης τουρισμού υπάρχουν περιπτώσεις σε ολόκληρο τον κόσμο, όπου η αξιοποίηση ενός φυσικού πόρου δεν είχε ως στόχο την τουριστική ανάπτυξη. Έτσι, αν η αξιοποίηση αυτή, υποβαθμίζει το περιβάλλον, γίνεται κατανοητό ότι δρα εις βάρος της ανάπτυξης του τουρισμού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα μεταξύ άλλων είναι η πόλη Kabwe στη Ζάμπια. Η εξόρυξη μεταλλευμάτων και η επεξεργασία καδμίου και μολύβδου μόλυνε ανεπανόρθωτα την ευρύτερη περιοχή, με αποτέλεσμα την ολοκληρωτική απομάκρυνση της χλωρίδας. Τα αποτελέσματα είναι αρνητικά και για την κατάσταση υγείας των κατοίκων. Σε μετρήσεις παιδιών, βρέθηκαν να έχουν πάνω από δέκα φορές από τα επιτρεπόμενα επίπεδα μολύβδου στο αίμα τους. Στη Rondonia της Βραζιλίας, η εκτεταμένη αποψίλωση των δασών, την κατατάσσει σε μια από τις πιο κατεστραμμένες περιοχές του Δάσους του Αμαζονίου. Στο Dar es Salaam της Τανζανίας, ο ταχέως αυξανόμενος πληθυσμός, επέδρασε αρνητικά στα αποθέματα πόσιμου νερού της χώρας. Σε αυτό προστίθεται και η μόλυνση σημαντικού ποσοστού πόσιμου νερού από την κακοδιαχείριση των απορριμμάτων. Η πόλη Tianying της Κίνας, είναι μία από τις πιο μολυσμένες περιοχές του πλανήτη από την επεξεργασία μολύβδου. Στη πόλη Dzerhinsk της Ρωσίας, τα χημικά απόβλητα επέφεραν τέτοια μόλυνση, ώστε το προσδόκιμο ζωής να μην ξεπερνάει τα 45 χρόνια. Στις περιοχές αυτές η αξιοποίηση φυσικών πόρων κατακερμάτισε κάθε ευκαιρία για τουριστική ανάπτυξη, ενώ σε πολλές των περιπτώσεων απομάκρυνε και του κατοίκους των ευρύτερων περιοχών.

Στην Ελλάδα υπάρχουν επίσης παραδείγματα όπου η αξιοποίηση φυσικών πόρων έδρασε αρνητικά στην ανάπτυξη του τουρισμού. Η εξόρυξη και επεξεργασία λιγνίτη στην Πτολεμαΐδα, στην Κοζάνη και στη Μεγαλόπολη έχουν

μειώσει σημαντικά τις δασωμένες περιοχές εξαιτίας της μόλυνσης του εδάφους και της ατμόσφαιρας. Πολλές μελέτες καταδεικνύουν επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων και κάποιοι από αυτούς, προβαίνουν σε μετεγκατάσταση προκειμένου να αναζητήσουν καλύτερο βιοτικό επίπεδο. Σύγχρονο παράδειγμα προς μελέτη, αποτελεί η εξόρυξη χρυσού στις Σκουριές Χαλκιδικής. Χωρίς να έχουν επισήμως γνωστοποιηθεί τα περιβαλλοντικά αποτελέσματα, γίνεται λόγος για μεγάλη καταστροφή της περιοχής. Ειδικότερα, σε μέσα μαζικής ενημέρωσης και πηγές του διαδικτύου αναφέρονται μεγάλες δασικές εκτάσεις που αποψιλώνονται, τοξικοί ρύποι στην ατμόσφαιρα και στον υδροφόρο ορίζοντα, κατασκευή αυθαίρετων οικοδομημάτων σε δασικές εκτάσεις και πολλά ακόμη. Τα οικονομικά οφέλη που αναφέρονται ότι αποκομίζει το κράτος, καθώς και ο αριθμός απασχολουμένων, δεν φαίνεται να αντισταθμίζουν τις επιπτώσεις από την περιβαλλοντική καταστροφή, ενώ το πλήγμα στον τουρισμό της ευρύτερης περιοχής αναμένεται να είναι πολύ υψηλό. Γίνεται σαφές, ότι η διαχείριση και αξιοποίηση ενός ή περισσότερων φυσικών πόρων, θα πρέπει να γίνεται πάντα με σεβασμό στο περιβάλλον, ακολουθώντας τους κανόνες της αειφορίας.

Κεφάλαιο 5^ο

Αποτελέσματα

Συμπεράσματα

5.1 Παρουσίαση Δεδομένων

Οι διάφοροι φυσικοί πόροι που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην ανάπτυξη διαφόρων μορφών τουρισμού, διαφοροποιούνται κατά νομό και εμφανίζουν διαφορετικές δυναμικότητες για την πραγμάτωση εναλλακτικού τουρισμού. Με βάση τη γεωγραφική θέση, το υπέδαφος και το ανάγλυφο, με την ύπαρξη διαφόρων κλιματικών ζωνών, αλλά και την πολιτιστική εξάπλωση, ο κάθε νομός έχει διαφορετικά ποσοστά διαθέσιμων φυσικών πόρων (Πίνακας 1). Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή επιλέχθηκαν τέσσερις βασικοί φυσικοί πόροι, από τους οποίους απορρέουν συγκεκριμένα είδη τουρισμού.

Αρχικώς εξετάζονται οι γεωργικές εκτάσεις και οι βοσκότοποι ανά νομό. Ο φυσικός πόρος αυτός θα δείξει τις προδιαγραφές και τις προοπτικές που έχει κάθε περιοχή για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Δεύτερος φυσικός πόρος αποτελεί η δασική έκταση της κάθε περιοχής. Με βάση αυτό το δεδομένο θα καταστεί σαφής η δυναμικότητα κάθε νομού για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού και δραστηριοτήτων που σχετίζονται με αυτόν. Τα χερσαία ύδατα και οι υγρές ζώνες (λίμνες, ποτάμια κ.ά.) είναι ένας ακόμη βασικός φυσικός πόρος που εκτός του οικοτουρισμού, μπορεί να συνδυάσει και άλλες μορφές όπως ο αθλητικός τουρισμός. Τέλος, οι παραθαλάσσιες υγρές ζώνες ανά νομό, θα δείξουν τη δυναμική του κάθε νομού για την ανάπτυξη τουρισμού οικοτουρισμού. Καθίσταται σαφές ότι η αναλογία που διαθέτει ο κάθε νομός στους παραπάνω φυσικούς πόρους, μπορεί να επηρεάσει συνολικά την ανάπτυξη τουρισμού. Έτσι, νομοί με μεγάλα ποσοστά όλων των παραπάνω φυσικών πόρων, μπορούν να αναπτύξουν πολλά είδη τουρισμού, άρα και καλύτερα τουριστικά προϊόντα και υπηρεσίες.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΜΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ & ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ (2009)	ΔΑΣΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ (2008)	ΧΕΡΣΑΙΑ ΥΔΑΤΑ & ΥΓΡΕΣ ΖΩΝΕΣ (2000)	ΠΑΡΑΘΑΛΑΣ. ΥΓΡΕΣ ΖΩΝΕΣ (2000)
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	1.248,00	2.905,15	251,10	27,60
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	605,00	984,10	1,00	2,60
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	678,00	2.449,58	8,10	2,50
ΑΡΤΑΣ	262,00	835,89	29,40	45,40
ΑΤΤΙΚΗΣ	652,00	1.645,86	3,30	3,40
ΑΧΑΪΑΣ	848,00	1.721,70	10,20	4,50
ΒΟΙΩΤΙΑΣ	970,00	1.332,28	27,30	0,10
ΓΡΕΒΕΝΩΝ	657,00	1.327,08	2,00	0,00
ΔΡΑΜΑΣ	510,00	2.644,48	18,40	0,00
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	457,00	1.152,17	12,10	1,00
ΕΒΡΟΥ	1.523,00	1.680,66	35,40	93,40
ΕΥΒΟΙΑΣ	960,00	2.224,61	16,30	0,60
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	51,00	1.469,10	54,60	0,00
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	199,00	210,43	0,00	0,50
ΗΛΕΙΑΣ	1.066,00	906,00	28,20	11,00
ΗΜΑΘΙΑΣ	565,00	696,85	21,50	8,40
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	1.730,00	654,23	0,70	0,00
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	272,00	707,29	11,20	7,20
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1.434,00	1.313,85	115,10	38,10
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	379,00	3.297,91	58,90	0,00
ΚΑΒΑΛΑΣ	434,00	1.451,59	8,80	36,50
ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	841,00	900,86	28,20	0,00
ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	230,00	792,56	35,80	0,00
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	229,00	137,51	4,30	2,80
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	428,00	618,81	0,10	0,40
ΚΙΛΚΙΣ	1.147,00	839,18	30,80	0,00
ΚΟΖΑΝΗΣ	893,00	1.370,04	62,60	0,00
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	738,00	1.256,47	4,70	1,50
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	658,00	739,66	0,80	2,20
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	917,00	1.750,42	4,90	2,90
ΛΑΡΙΣΗΣ	1.886,00	1.952,92	20,00	1,00
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	617,00	483,38	1,30	0,00
ΛΕΣΒΟΥ	1.337,00	947,97	3,20	17,90
ΛΕΥΚΑΔΟΣ	98,00	104,17	0,50	1,00
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	824,00	1.499,34	4,60	0,80
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	924,00	1.115,20	5,20	3,50
ΞΑΝΘΗΣ	369,00	1.289,90	34,40	40,70
ΠΕΛΛΗΣ	757,00	1.346,26	37,80	0,00
ΠΙΕΡΙΑΣ	490,00	771,45	0,80	21,10
ΠΡΕΒΕΖΗΣ	257,00	477,64	0,80	18,60
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	1.134,00	479,21	0,10	0,00

ΡΟΔΟΠΗΣ	739,00	1.383,32	33,50	49,10
ΣΑΜΟΥ	163,00	531,30	0,30	0,30
ΣΕΡΡΩΝ	1.389,00	1.699,51	84,90	20,40
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	606,00	1.776,05	27,10	0,00
ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	1.458,00	2.992,54	1,00	8,70
ΦΛΩΡΙΝΗΣ	503,00	688,53	130,20	0,00
ΦΩΚΙΔΟΣ	267,00	1.896,74	18,10	0,20
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	808,00	2.364,22	0,40	8,60
ΧΑΝΙΩΝ	1.197,00	829,25	0,70	0,00
ΧΙΟΥ	212,00	485,46	0,10	0,00

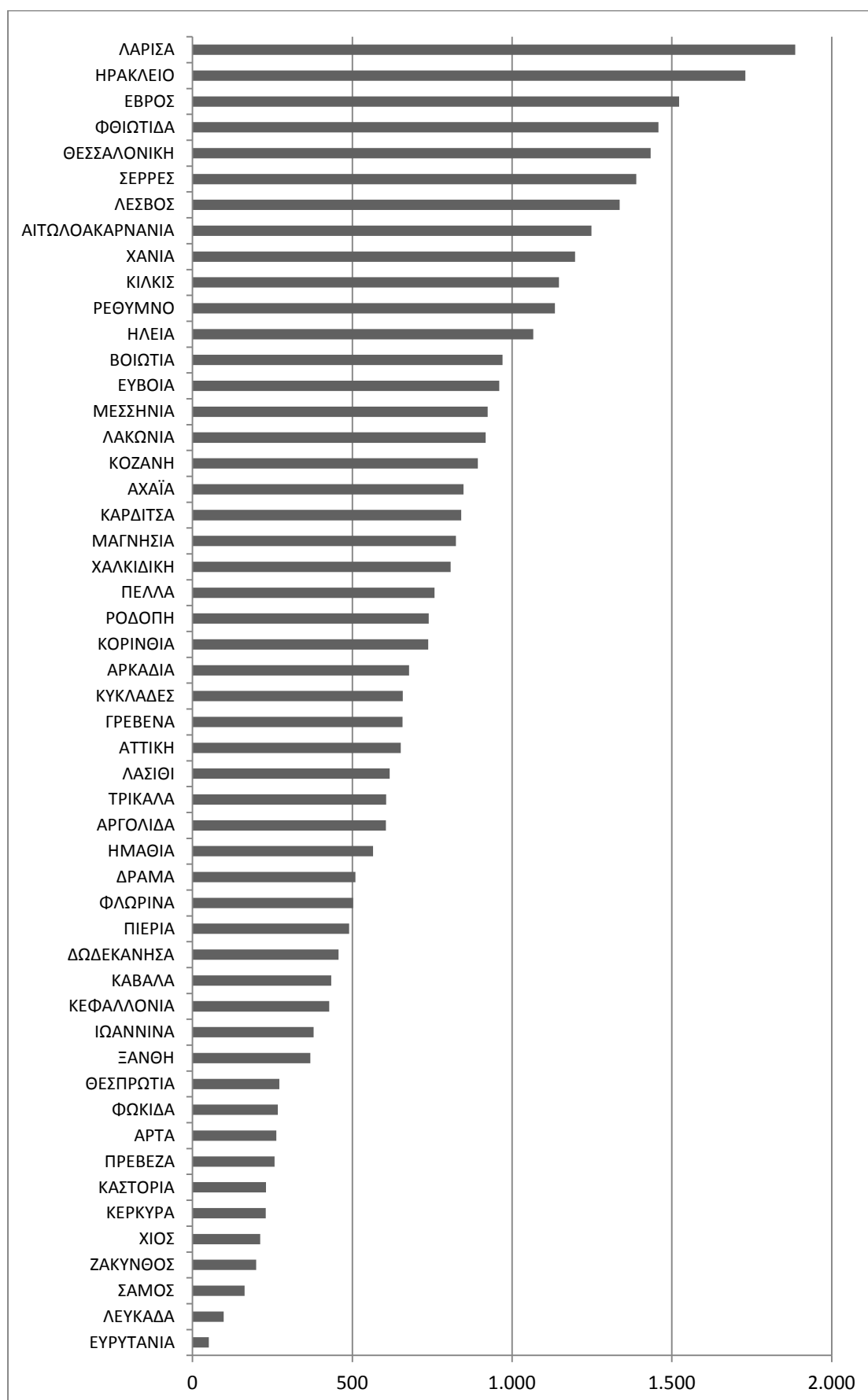
Πίνακας 1. Φυσικοί Πόροι ανά νομό της Ελλάδος (εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

5.1.1 Γεωργικές Εκτάσεις & Βοσκότοποι

Όπως παρουσιάζεται στο Γράφημα 1, η ηπειρωτική έκταση της Ελλάδος παρουσιάζει τη μεγαλύτερη δραστηριότητα των ανθρώπων στον αγροτικό τομέα. Ειδικότερα, οι πέντε νομοί με τις εκτενέστερες γεωργικές εκτάσεις και βοσκοτόπους είναι η Λάρισα, το Ηράκλειο, ο Έβρος, η Φθιώτιδα και η Θεσσαλονίκη. Ο νομός Λάρισας, η περιφέρεια με τη μεγαλύτερη γεωργική απασχόληση, περιλαμβάνει γεωργικές εκτάσεις και βοσκοτόπους που φτάνουν τα 1.886 χιλιάδες στρέμματα.

Στον αντίποδα, οι πέντε νομοί με την μικρότερη γεωργική απασχόληση είναι κατά κύριο λόγο νησιά της Ελλάδος. Εξαίρεση αποτελεί ο νομός Ευρυτανίας στην Στερεά Ελλάδα, ο οποίος είναι η περιφέρεια με τις λιγότερες αγροτικές επιφάνειες, με έκταση που κυμαίνεται στα 51 χιλιάδες στρέμματα. Ακολουθούν οι νήσοι της Λευκάδος, της Σάμου, της Ζακύνθου και της Χίου.

Η Κρήτη διαφοροποιείται αρκετά στη γεωργική απασχόληση από τις υπόλοιπες νησιωτικές περιφέρειες. Τρεις από τους τέσσερις νομούς του νησιού (Ηρακλείου, Χανίων και Ρεθύμνου), διαθέτουν γεωργικές εκτάσεις και βοσκοτόπους σε υψηλά ποσοστά αναλογικά με όλους τους νομούς της χώρας, προσφέροντας στο νησί μεγάλη αυτονομία σε παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Ο νομός Ηρακλείου είναι ο δεύτερος νομός της Ελλάδος σε γεωργικές εκτάσεις οι οποίες κυμαίνονται στα 1.730 χιλιάδες στρέμματα.

Γράφημα 1. Γεωργικές εκτάσεις & Βοσκότοποι το 2008 (εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

5.1.2 Δασικές Εκτάσεις

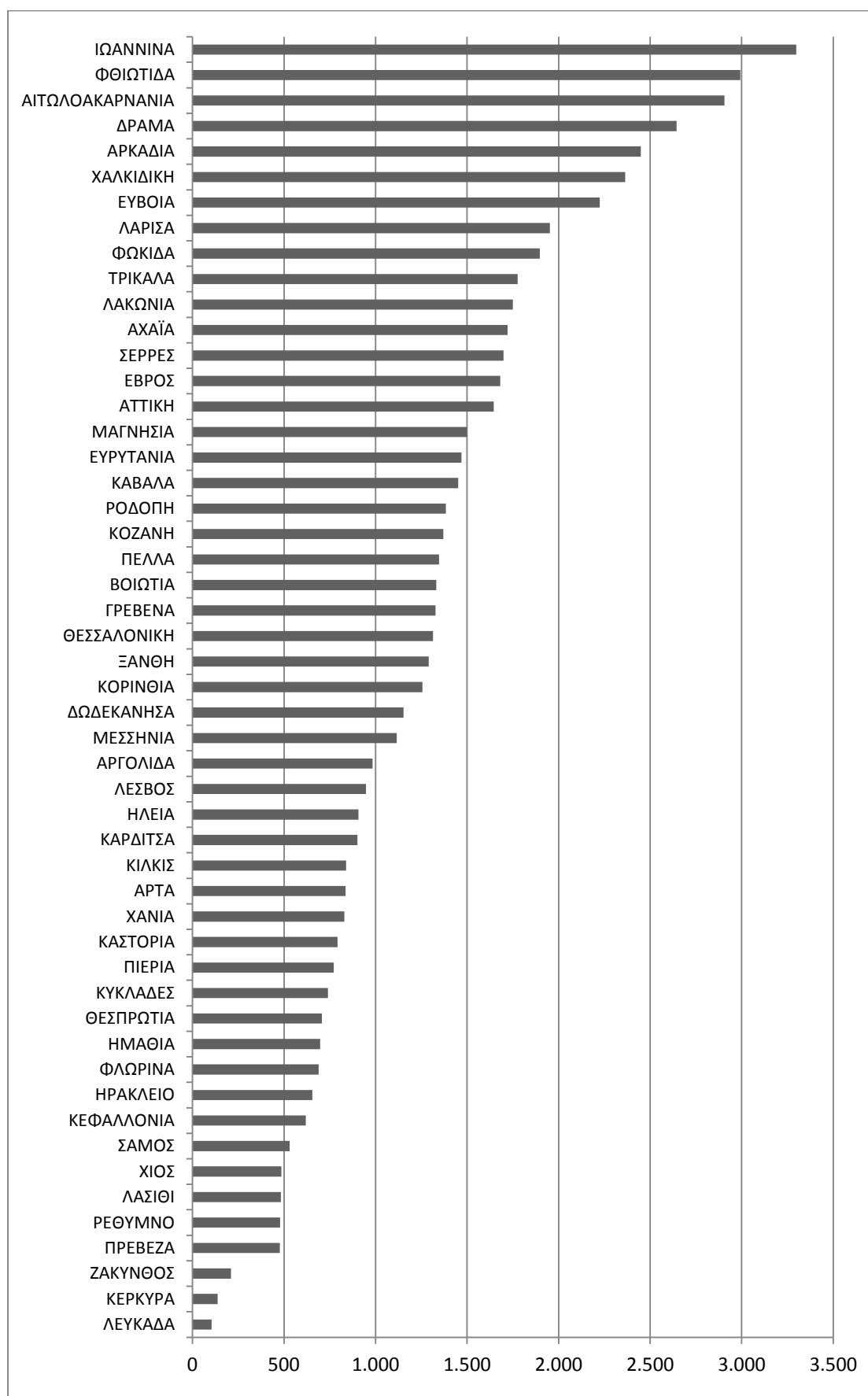
Στα Γράφημα 2 παρουσιάζονται οι νομοί με τις δασικές εκτάσεις της Ελλάδος. Οι περιφέρειες με τα μεγαλύτερα ποσοστά είναι οι νομοί των Ιωαννίνων, της Φθιώτιδος, της Αιτωλίας και Ακαρνανίας, της Δράμας και της Αρκαδίας. Οι δασικές εκτάσεις στο νομό Ιωαννίνων φτάνουν τα 3.298 χιλιάδες στρέμματα. Οι περιφέρειες με τις μικρότερες δασικές εκτάσεις βρίσκονται κατά κύριο λόγο σε νησιά. Εξάιρεση αποτελεί ο νομός Πρεβέζης με δασικές εκτάσεις που δεν ξεπερνούν τις 478 χιλιάδες στρέμματα. Οι λιγότερες δασικές επιφάνειες εντοπίζονται στο νομό Λευκάδος με 104 χιλιάδες στρέμματα. Ακολουθούν οι νομοί Κέρκυρας, Ζακύνθου, Πρεβέζης και Ρεθύμνου.

5.1.3 Χερσαία Ύδατα και Υγρές Ζώνες

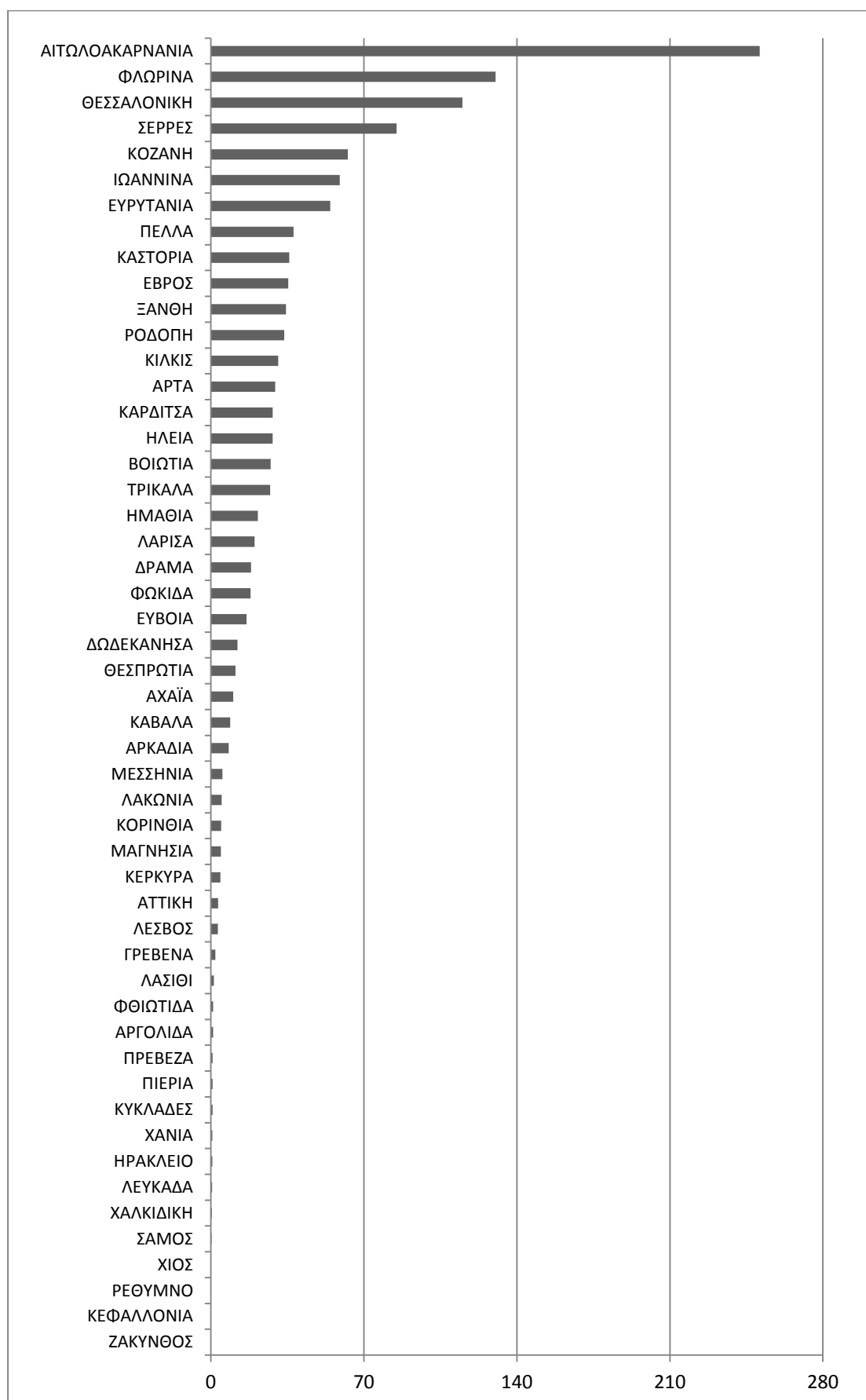
Στο Γράφημα 3 απεικονίζονται τα ποσοστά των νομών σε χερσαία ύδατα και υγρές ζώνες. Με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες περιφέρειες ο πρώτος νομός σε εκτάσεις αυτού του φυσικού πόρου, είναι ο νομός Αιτωλοακαρνανίας στη δυτική Ελλάδα. Οι εκτάσεις σε χερσαία ύδατα και υγρές ζώνες ξεπερνούν τις 251 χιλιάδες στρέμματα. Ακολουθεί ο νομός Φλώρινας με εκτάσεις 130 χιλιάδων στρεμμάτων, της Θεσσαλονίκης με 115 χιλιάδες στρέμματα, των Σερρών με 85 χιλιάδες στρέμματα και της Κοζάνης με 62 χιλιάδες στρέμματα. Στην αντίθετη πλευρά, νομοί όπως της Ζακύνθου, Κεφαλονιάς, Ρεθύμνου, Χίου, Σάμου κ.ά. οι υγρές ζώνες και τα χερσαία ύδατα που διαθέτουν δεν ξεπερνούν σε έκταση τις μερικές εκατοντάδες στρέμματα.

5.1.4 Παραθαλάσσιες Υγρές Ζώνες

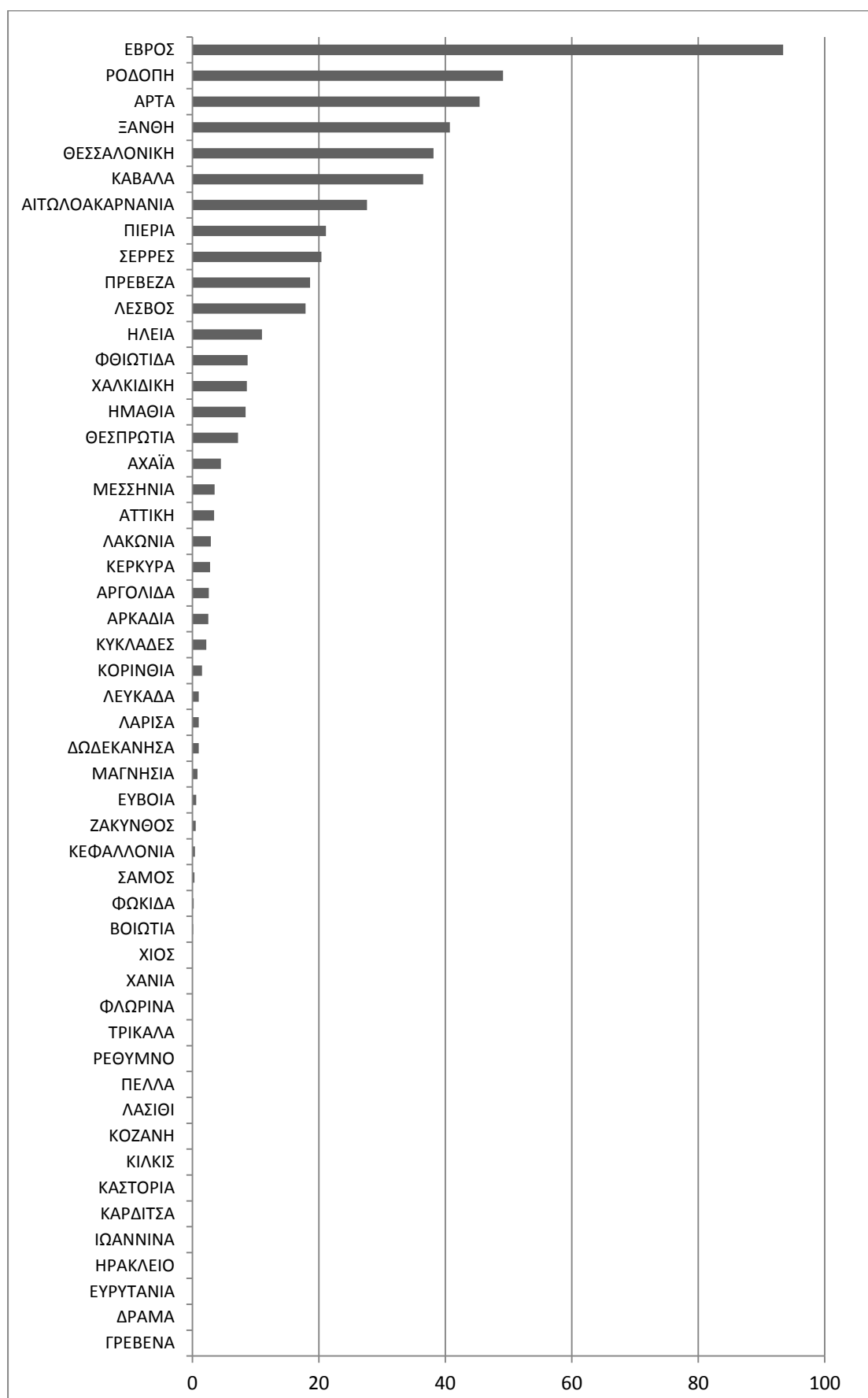
Οι παραθαλάσσιες υγρές ζώνες εντοπίζονται κατά κύριο λόγο σε εκβολές μεγάλων ποταμών στην Ελλάδα (Γράφημα 4). Το δέλτα το Έβρου είναι ένα από τα πιο σημαντικά οικοσυστήματα. Η έκταση της παραθαλάσσιας υγρής ζώνης ξεπερνάει τα 93 χιλιάδες στρέμματα και καταλαμβάνει την πρώτη θέση στην παρουσία αυτού του φυσικού πόρου σε νομό της Ελλάδος. Ακολουθεί ο νομός Ροδόπης με έκταση 49 χιλιάδων στρεμμάτων, ο νομός Άρτας με 45 χιλιάδες στρέμματα, Ξάνθης και Θεσσαλονίκης με εκτάσεις που δεν ξεπερνούν τις 40 χιλιάδες στρέμματα. Στον αντίποδα βρίσκονται περιφέρειες όπου δεν έχουν παραθαλάσσιες υγρές ζώνες, γιατί δεν βρέχονται από θάλασσα ή δεν υπάρχουν εκβολές ποταμών, όπως οι νομοί Γρεβενών, Δράμας, Ευρυτανίας, Ηρακλείου κ.ά.

Γράφημα 2. Δασικές εκτάσεις το 2008 (εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

Γράφημα 3. Χερσαία Ύδατα & Υγρές Ζώνες το 2000 (εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

Γράφημα 4. Παραθαλάσσιες Υγρές Ζώνες το 2000 (εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα, Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

5.1.5 Αριθμός διαθέσιμων καταλυμάτων & κλινών

Ο αριθμός καταλυμάτων και κλινών είναι ένα βασικό στοιχείο από το οποίο απορρέει η τουριστική ανάπτυξη της κάθε περιφέρειας. Ειδικότερα, όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 2, ο αριθμός προσφερόμενων καταλυμάτων, αποδεικνύει την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε κάθε περιοχή, ενώ ο αριθμός προσφερόμενων κλινών δείχνει το μέγεθος αυτών των επιχειρήσεων. Ένας ακόμη διαχωρισμός που γίνεται, είναι αυτός των ξενοδοχειακών ή άλλων ομοειδών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων υπαίθριας κατασκήνωσης τύπου κάμπινγκ. Από τη διαφοροποίηση αυτή πηγάζει το είδος των τουριστών σε κάθε περιοχή και οι προτιμήσεις τους σχετικά με τη διανυκτέρευση.

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 5, τα περισσότερα καταλύματα υπάρχουν σε νησιά του νομού Δωδεκανήσου και Κυκλάδων, όπου ο τουρισμός είναι περισσότερο ανεπτυγμένος. Ειδικότερα οι προσφερόμενες ξενοδοχειακές μονάδες στα Δωδεκάνησα ανέρχονταν το 2013 τις 1.040 και στις Κυκλάδες τις 1.033. Ακολουθεί εύλογα η Αττική, στην οποία υπάγεται η πρωτεύουσα της Ελλάδος, με 649 προσφερόμενα καταλύματα το 2013 και έπονται τα Χανιά με 536 και η Χαλκιδική με 511 καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου. Οι λιγότερο ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές είναι της Άρτας με 12 ξενοδοχεία στον νομό, του Κιλκίς με 18, της Ξάνθης με 19 και της Δράμας με 20 ξενοδοχειακές μονάδες.

Στα Δωδεκάνησα η ανάπτυξη επιχειρήσεων τύπου κάμπινγκ, είναι υποτυπώδης με 3 μόνο επιχειρήσεις να επιτηδεύονται στον συγκεκριμένο τομέα. Οι Κυκλάδες, αποτελούν την περιφέρεια με τον δεύτερο μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων τύπου κάμπινγκ με αριθμό που φτάνει τα 30 προσφερόμενα καταλύματα. Πρώτη στον τομέα υπαίθριας αναψυχής είναι η Χαλκιδική με 40 επιχειρήσεις υπαίθριας κατασκήνωσης. Ακολουθεί ο νομός Πιερίας με 28 διαθέσιμα καταλύματα τύπου κάμπινγκ και η Αργολίδα με 21. Πολλοί νομοί δεν διαθέτουν τη δυνατότητα υπαίθριας κατασκήνωσης, όπως της Άρτας, του Κιλκίς, της Δράμας, Καρδίτσας, Σερρών κ.ά. Το ποσοστό των περιφερειών που δεν διαθέτουν υπαίθρια κατασκήνωση ξεπερνάει το 1/3 του συνόλου της χώρας. Γενικότερα, οι νομοί με τη χαμηλότερη προσφορά καταλυμάτων οποιουδήποτε τύπου βρίσκονται κατά κύριο λόγο στη βόρεια Ελλάδα, το οποίο και υποδεικνύει τη πολύ χαμηλή τουριστική ανάπτυξη στη Μακεδονία και Θράκη.

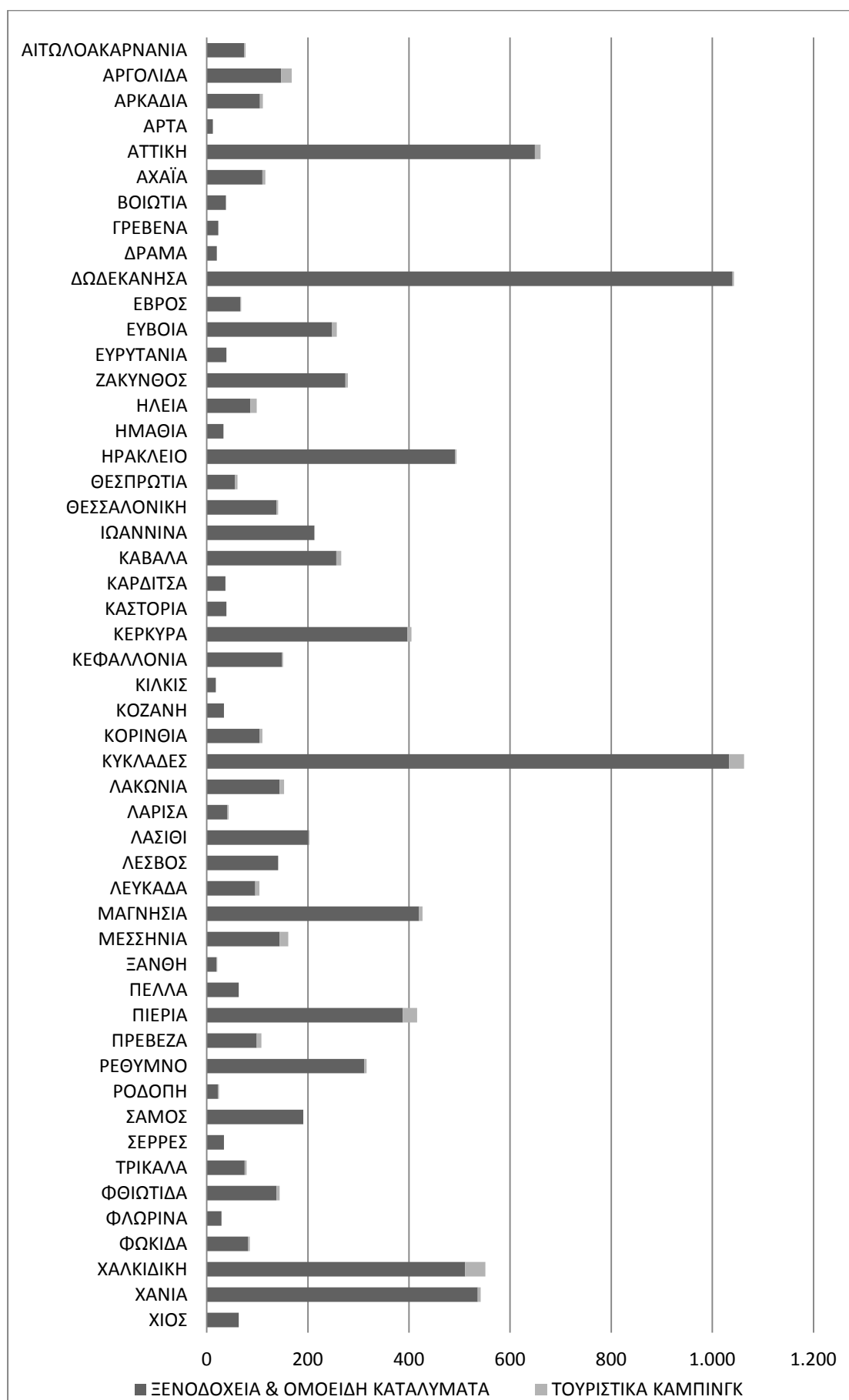
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΜΟΣ	ΞΕΝΟΔΟΧ.	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΜΠΙΝΓΚ	ΚΛΙΝΕΣ ΞΕΝΟΔΟΧ.	ΚΛΙΝΕΣ ΚΑΜΠΙΝΓΚ
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	74	3	3.447	500
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	147	21	11.290	3.887
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	105	6	3.456	1.155
ΑΡΤΗΣ	12	0	603	0
ΑΤΤΙΚΗΣ	649	11	58.827	2.640
ΑΧΑΪΑΣ	110	6	7.024	1.247
ΒΟΙΩΤΙΑΣ	38	0	1.652	0
ΓΡΕΒΕΝΩΝ	23	0	1.031	0
ΔΡΑΜΑΣ	20	0	1.044	0
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	1.040	3	143.864	396
ΕΒΡΟΥ	66	2	3.924	963
ΕΥΒΟΙΑΣ	248	9	16.406	2.452
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	39	0	1.772	0
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	274	5	29.865	1.203
ΗΛΕΙΑΣ	86	13	8.307	3.751
ΗΜΑΘΙΑΣ	33	0	1.573	0
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	491	3	68.122	570
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	56	5	2.711	924
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	138	3	14.281	3.915
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	213	1	6.975	210
ΚΑΒΑΛΑΣ	256	10	13.360	4.069
ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	37	0	1.953	0
ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	39	0	2.077	0
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	397	8	44.228	1.860
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	149	2	10.347	1.203
ΚΙΛΚΙΣ	18	0	825	0
ΚΟΖΑΝΗΣ	34	0	1.706	0
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	104	6	7.477	1.423
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	1.033	30	48.962	8.564
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	144	9	5.400	2.852
ΛΑΡΙΣΗΣ	41	2	2.702	516
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	201	2	24.133	318
ΛΕΣΒΟΥ	141	0	8.678	0
ΛΕΥΚΑΔΟΣ	96	8	5.477	1.351
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	420	7	19.626	1.352
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	144	17	10.175	4.195
ΞΑΝΘΗΣ	19	2	1.427	411
ΠΕΛΛΗΣ	63	0	2.732	0
ΠΙΕΡΙΑΣ	388	28	20.046	7.742
ΠΡΕΒΕΖΗΣ	99	9	4.939	2.158
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	312	4	31.177	570
ΡΟΔΟΠΗΣ	22	2	1.605	764

ΣΑΜΟΥ	191	0	10.700	0
ΣΕΡΡΩΝ	34	0	2.079	0
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	75	4	4.242	636
ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	138	6	5.783	2.331
ΦΛΩΡΙΝΗΣ	29	0	1.075	0
ΦΩΚΙΔΟΣ	81	4	3.928	633
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	511	40	44.579	12.430
ΧΑΝΙΩΝ	536	6	42.938	824
ΧΙΟΥ	63	0	2.895	0

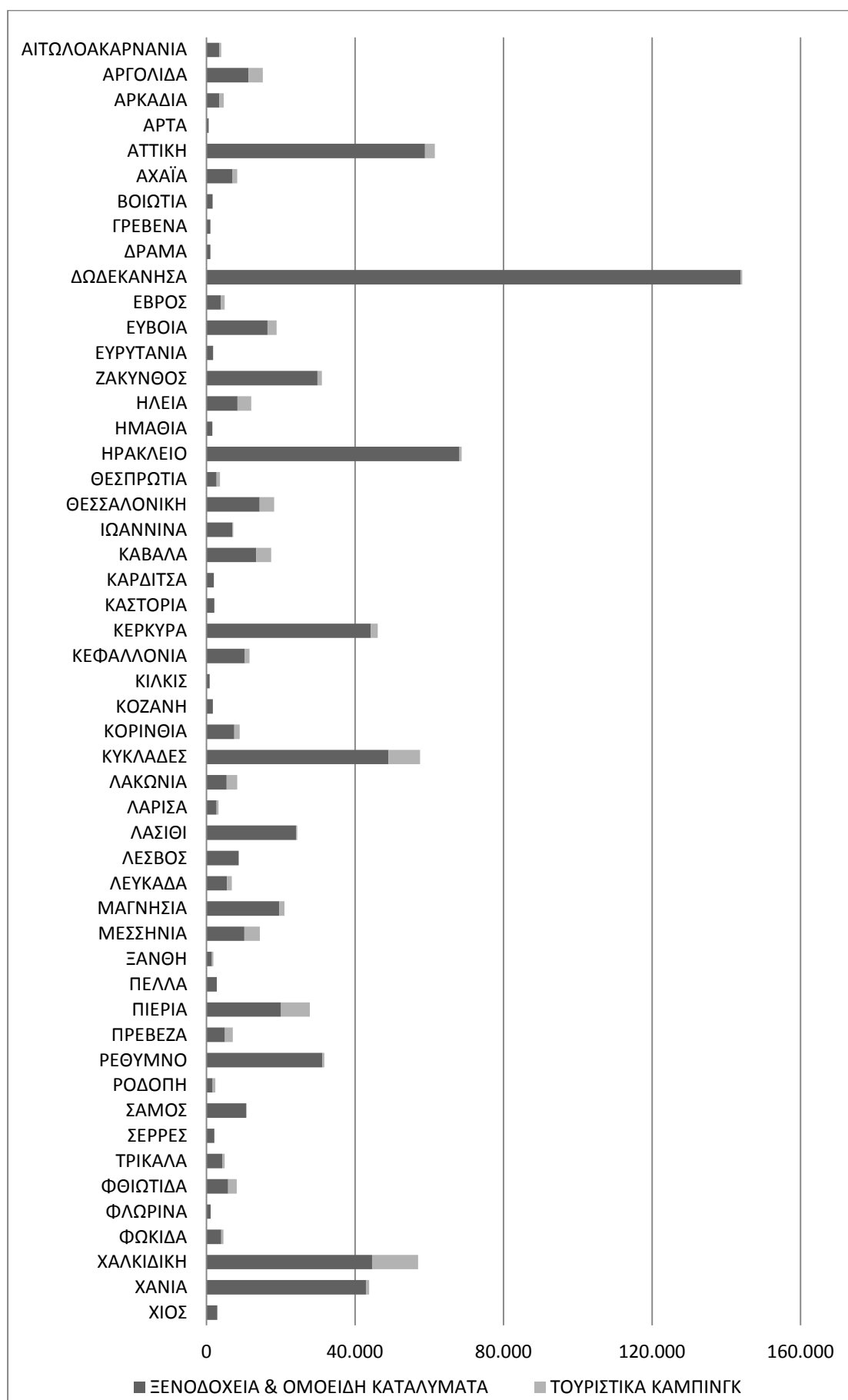
Πίνακας 2. Αριθμός Καταλυμάτων & Κλινών το 2013 (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

Όσον αφορά το διαθέσιμο αριθμό κλινών σε ξενοδοχεία, τα Δωδεκάνησα διαθέτουν και πάλι την πρώτη θέση με διαφορά μεταξύ των νομών της χώρας, το οποίο και δείχνει το μέγεθος της ανάπτυξης των επιχειρήσεων (καταμέτρηση 2013). Έτσι, με διαθέσιμο αριθμό κλινών 143.864, ο νομός προσφέρει παραπάνω από τις διπλάσιες κλίνες από τον αμέσως επόμενο, που είναι ο νομός Ηρακλείου με αριθμό 68.122. Ακολουθεί ο νομός Αττικής με αριθμό κλινών 58.827 και ο νομός Κυκλάδων με 48.962. Από το διαθέσιμο αριθμό κλινών στις Κυκλάδες σε σχέση με τον διαθέσιμο αριθμό καταλυμάτων που έχει, διαφαίνεται ότι το μέγεθος των ξενοδοχειακών μονάδων είναι μικρό σε σχέση με άλλους νομούς. Η μικρότερη διάθεση κλινών σε ξενοδοχεία ή άλλου είδους ομοειδών επιχειρήσεων εντοπίζεται και πάλι στην Άρτα και στην βόρεια Ελλάδα. Συγκεκριμένα η Άρτα διαθέτει 603 κλίνες, το Κιλκίς 825, τα Γρεβενά 1.031, η Δράμα 1.044 κ.ά. που αποδεικνύει και πάλι τη μικρή τουριστική ζήτηση στις περιοχές αυτές.

Στις προσφερόμενες θέσεις υπαίθριας κατασκήνωσης, η Χαλκιδική είναι στην πρώτη θέση με 12.430 προσφερόμενες θέσεις το 2013. Ακολουθούν οι Κυκλάδες με 8.564 προσφερόμενες θέσεις, ο νομός Πιερίας με 7.742 θέσεις, ο νομός Μεσσηνίας, με 4.195 θέσεις και ο νομός Καβάλας με 4.069 θέσεις. Οι νομοί που διαθέτουν τουλάχιστον μία επιχείρηση τύπου κάμπινγκ, όπως ο νομός Ιωαννίνων με μία μονάδα κάμπινγκ, ο νομός Λασιθίου με δύο και ο νομός Δωδεκανήσων με τρεις, διαθέτουν αντιστοίχως, προσφερόμενες θέσεις κατασκήνωσης 210, 318 και 396. Αξιοσημείωτο είναι ότι η Θεσσαλονίκη με τρεις διαφορετικές επιχειρήσεις κάμπινγκ, προσφέρει 3.915 θέσεις κατασκήνωσης. Ομοίως, η Κεφαλονιά με δύο κάμπινγκ, έχει 1.203 θέσεις.

Γράφημα 5. Διαθέσιμα καταλύματα ανά νομό το 2013 (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

Γράφημα 6. Διαθέσιμος αριθμός κλινών ανά νομό το 2013 (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ)

5.1.6 Αφίξεις Ημεδαπών και Αλλοδαπών Τουριστών

Από τις αφίξεις τουριστών σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ, μπορεί να εξακριβωθεί η τουριστική ζήτηση που ήδη υπάρχει στην Ελλάδα. Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 3 οι προτιμήσεις των τουριστών διαφέρουν ανάλογα με την προέλευσή τους. Στο γενικό σύνολο αφίξεων το 2013 (Γράφημα 7), ο νομός Αττικής σημειώνει την μεγαλύτερη προσέλευση με αριθμό τουριστών συνολικά να ξεπερνάει τα τρία εκατομμύρια επισκέπτες. Ακολουθεί ο νομός Δωδεκανήσου με 2.229.081 αφίξεις, ο νομός Ηρακλείου με 1.391.861 και ο νομός Θεσσαλονίκης με 1.005.579 αφίξεις. Ο νομός Γρεβενών σημείωσε το 2013 το μικρότερο αριθμό αφίξεων με 975 επισκέπτες συνολικά. Ακολούθησαν οι νομοί του Κιλκίς, της Άρτας, της Φλώρινας και της Δράμας με αφίξεις που δεν ξεπέρασαν τις 33.000.

Η προτίμηση σε τουριστικούς προορισμούς των ταξιδιωτών διαφοροποιείται ανάλογα του αν έρχονται από το εξωτερικό ή ταξιδεύουν εντός της Ελλάδος. Έτσι οι αλλοδαποί τουρίστες, ανεξάρτητα από το είδος καταλύματος, επιλέγουν συνολικά τον νομό Δωδεκανήσων με αφίξεις που ξεπέρασαν τα 2.000.000 το 2013. Ακολουθούν ο νομός Αττικής με 1.905.495 αφίξεις και ο νομός Ηρακλείου με 1.267.549 αφίξεις. Χαμηλότερη επισκεψιμότητα σχετικά με τις συνολικές αφίξεις αλλοδαπών τουριστών, σημείωσε ο νομός Γρεβενών, με μόλις 4 αφίξεις αλλοδαπών τουριστών. Ακολουθούν οι νομοί Ευρυτανίας, Καρδίτσας, Άρτας και Κιλκίς με αφίξεις σε αλλοδαπούς τουρίστες που δεν ξεπερνούν τα 2.500 άτομα.

Σε σχέση με το είδος καταλύματος, η κατάσταση το 2013 σχετικά με τους νομούς που είχαν τις περισσότερες αφίξεις, ήταν παρόμοια με την περίπτωση των ξενοδοχειακών καταλυμάτων. Έτσι οι αλλοδαποί τουρίστες προτίμησαν κατά κύριο λόγο τα Δωδεκάνησα με 2.073.310 αφίξεις το 2013. Ακολούθησαν οι νομοί Αττικής, Ηρακλείου και Χανίων. Στον αντίποδα, οι νομοί Γρεβενών, Ευρυτανίας, Καρδίτσας, Άρτας και Κιλκίς σημείωσαν τη μικρότερη προσέλευση αλλοδαπών τουριστών. Αναφορικά με τις αφίξεις σε κάμπινγκ αλλοδαπών τουριστών η κατάσταση διαφοροποιείται σημαντικά. Οι νομοί Χαλκιδικής, Κυκλάδων, Μεσσηνίας και Αττικής σημείωσαν τη μεγαλύτερη προσέλευση εισερχόμενων τουριστών, ενώ στους νομούς που διαθέτουν τη δυνατότητα υπαίθριας κατασκήνωσης, οι νομοί Λάρισας, Δωδεκανήσων και Αιτωλοακαρνανίας είχαν τις λιγότερες αφίξεις.

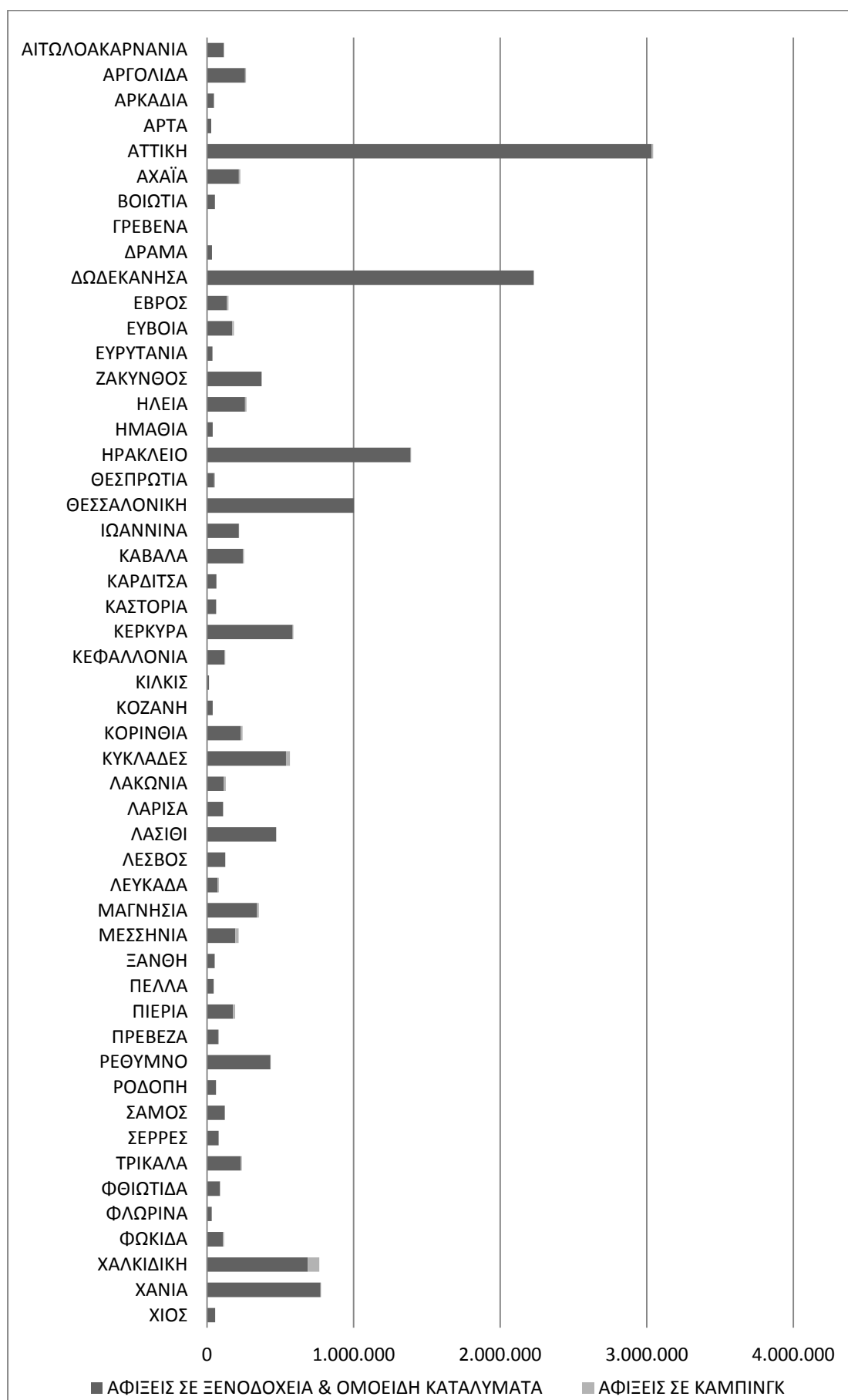
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΜΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΣΕ ΚΑΜΠΙΝΓΚ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΕ ΚΑΜΠΙΝΓΚ
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	102.742	12.048	922	103
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	164.752	94.063	3.494	3.859
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	42.699	4.328	442	380
ΑΡΤΗΣ	26.179	2.237	0	0
ΑΤΤΙΚΗΣ	1.137.470	1.895.323	971	10.172
ΑΧΑΪΑΣ	177.092	40.312	1.402	8.787
ΒΟΙΩΤΙΑΣ	39.027	14.363	0	0
ΓΡΕΒΕΝΩΝ	971	4	0	0
ΔΡΑΜΑΣ	29.901	3.109	0	0
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	155.346	2.073.310	345	80
ΕΒΡΟΥ	108.730	27.670	4.796	4.519
ΕΥΒΟΙΑΣ	139.196	32.482	10.280	844
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	34.897	1.217	0	0
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	43.327	328.243	420	1.444
ΗΛΕΙΑΣ	95.511	162.869	1.237	10.003
ΗΜΑΘΙΑΣ	32.997	4.551	0	0
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	123.694	1.264.996	618	2.553
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	32.361	16.739	1.183	3.459
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	571.477	430.811	1.998	1.293
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	192.007	25.354	92	1.246
ΚΑΒΑΛΑΣ	85.151	158.188	1.900	6.331
ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	62.041	2.006	0	0
ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	45.654	16.777	0	0
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	78.814	505.210	753	4.504
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	34.308	84.732	699	3.815
ΚΙΛΚΙΣ	10.802	2.444	0	0
ΚΟΖΑΝΗΣ	33.653	3.738	0	0
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	149.886	78.752	8.765	4.443
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	159.853	379.197	5.636	20.458
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	86.190	27.246	3.791	9.945
ΛΑΡΙΣΗΣ	98.736	9.422	657	40
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	40.283	430.591	485	1.253
ΛΕΣΒΟΥ	57.797	65.445	0	0
ΛΕΥΚΑΔΟΣ	43.846	28.593	1.712	6.425
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	239.798	100.995	6.607	5.398
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	151.749	41.091	7.473	14.037
ΞΑΝΘΗΣ	44.621	7.178	175	494
ΠΕΛΛΗΣ	40.319	4.091	0	0
ΠΙΕΡΙΑΣ	58.113	117.873	8.432	7.284
ΠΡΕΒΕΖΗΣ	50.553	24.407	3.100	1.892
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	54.861	377.514	158	870

ΡΟΔΟΠΗΣ	52.268	7.565	971	240
ΣΑΜΟΥ	25.319	95.753	0	0
ΣΕΡΡΩΝ	65.778	13.284	0	0
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	99.891	128.225	663	8.877
ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	78.285	9.520	1.192	1.385
ΦΛΩΡΙΝΗΣ	28.714	2.754	0	0
ΦΩΚΙΔΟΣ	34.754	73.741	240	6.162
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	124.635	561.573	57.742	21.517
ΧΑΝΙΩΝ	106.018	668.130	828	2.523
ΧΙΟΥ	25.769	30.049	0	0

Πίνακας 3. Αφίξεις σε ξενοδοχεία ή άλλα ομοειδή καταλύματα & αφίξεις σε κάμπινγκ το 2013 (Πηγή: ΣΕΤΕ)

Ο εγχώριος τουρισμός διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με τις προτιμήσεις των ελλήνων τουριστών από τους αλλοδαπούς. Ο νομός που σημειώνει τις περισσότερες αφίξεις ημεδαπών τουριστών, ανεξαρτήτως του είδους καταλύματος, είναι ο νομός Αττικής όπου το 2013, οι αφίξεις ημεδαπών τουριστών ανήρχοντο στις 1.138.441. Ακολουθεί ο νομός Θεσσαλονίκης, Μαγνησίας και Ιωαννίνων. Στις χαμηλότερες θέσεις προτιμήσεων των ελλήνων τουριστών είναι οι νομοί Γρεβενών, Κιλκίς, Σάμου, Χίου και Άρτας. Ειδικότερα στον νομό Γρεβενών, οι αφίξεις ημεδαπών τουριστών έφτασαν μόλις τους 971.

Σχετικά, με τις αφίξεις των ημεδαπών τουριστών που σχετίζονται με το είδος καταλύματος, η κατάσταση αφίξεων σε ξενοδοχεία είναι παρόμοια με τις συνολικές αφίξεις ελλήνων τουριστών σε καταλύματα παντός είδους, Ειδικότερα ο νομός με τις περισσότερες αφίξεις ημεδαπών σε ξενοδοχεία το 2013, ήταν ο νομός Αττικής με 1.137.470 αφίξεις. Ακολουθεί ο νομός Θεσσαλονίκης με 571.477 αφίξεις και ο νομός Μαγνησίας με 239.798 αφίξεις. Οι νομοί με τις χαμηλότερες αφίξεις ημεδαπών σε ξενοδοχεία ήταν των Γρεβενών, του Κιλκίς, της Σάμου, της Χίου και της Άρτας. Στις αφίξεις ημεδαπών τουριστών σε κάμπινγκ η κατάσταση διαφοροποιείται σημαντικά. Ο νομός Χαλκιδικής με σημαντική διαφορά, καθώς και της Εύβοιας, Κορινθίας, Πιερίας και Μεσσηνίας σημειώνουν τις περισσότερες αφίξεις ημεδαπών, ενώ στις χαμηλότερες θέσεις, στους νομούς όπου διατίθεται η δυνατότητα υπαίθριας κατασκήνωσης είναι οι νομοί Ιωαννίνων, Ρεθύμνου, Ξάνθης, Φωκίδας και Δωδεκανήσων.

Γράφημα 7. Σύνολο αφίξεων σε ξενοδοχεία & κάμπινγκ το 2013 (Πηγή: ΣΕΤΕ)

5.1.7 Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών και Αλλοδαπών Τουριστών

Από τις διανυκτερεύσεις τουριστών σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ, καταγράφεται κάθε νύκτα που περνά ένας επισκέπτης σε ένα τουριστικό κατάλυμα. Συνεπώς, γίνεται κατανοητό ότι περιοχές με πολλές διανυκτερεύσεις προσελκύουν τουρίστες οι οποίοι διατίθενται να περάσουν ένα σχετικά μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στον προορισμό του ταξιδιού τους. Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 4 οι προτιμήσεις των τουριστών διαφέρουν ανάλογα με την προέλευσή τους. Στο γενικό σύνολο διανυκτερεύσεων το 2013 (Γράφημα 8), οι νομός που σημειώνει τα μεγαλύτερα ποσοστά διανυκτερεύσεων στην Ελλάδα, είναι ο νομός Δωδεκανήσου με σύνολο που ξεπερνάει τα 15 εκατομμύρια, αριθμός διπλάσιος, από τον αμέσως επόμενο νομό. Ακολουθεί ο νομός Ηρακλείου, Αττικής, Χανίων και Χαλκιδικής. Ο νομός με τις λιγότερες διανυκτερεύσεις είναι αυτός των Γρεβενών με διανυκτερεύσεις που κυμάνθηκαν το 2013 τις 2.000. Ακολουθούν οι νομοί Κιλκίς, Άρτας, Φλώρινας και Ημαθίας.

Οι αλλοδαποί τουρίστες ανεξαρτήτως του είδους καταλύματος, επιλέγουν περισσότερο για διανυκτέρευση το νομό Δωδεκανήσου με αριθμό διανυκτερεύσεων που το 2013 έφτασε τα 15 εκατομμύρια. Ακολουθούν οι νομοί Ηρακλείου, Χανίων, Αττικής και Χαλκιδικής. Τα μικρότερα ποσοστά διανυκτερεύσεων σημειώθηκαν στους νομούς Γρεβενών, Ευρυτανίας, Καρδίτσας, Άρτας και Φλώρινας, με διανυκτερεύσεις που μικρότερες των 6.440.

Ειδικότερα σε σχέση με το είδος καταλύματος, οι αλλοδαποί τουρίστες που επέλεξαν ξενοδοχειακές μονάδες, προτίμησαν ομοίως, τους νομούς Δωδεκανήσων, Ηρακλείου, Χανίων, Αττικής και Κέρκυρας, ενώ τα μικρότερα ποσοστά διανυκτερεύσεων σημειώθηκαν ομοίως στους ίδιους νομούς με τα ποσοστά συνολικών διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών. Η κατάσταση στις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών σε καταλύματα τύπου κάμπινγκ διαφοροποιείται σε σχέση με τα ξενοδοχεία. Οι περισσότεροι ξένοι ταξιδιώτες προτίμησαν τους νομούς Χαλκιδικής, Μεσσηνίας, Κυκλάδων και Λακωνίας. Στις περιοχές όπου υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις υπαίθριας αναψυχής, οι νομοί με τη χαμηλότερη επισκεψιμότητα ήταν της Λάρισας, Δωδεκανήσων, Αιτωλοακαρνανίας, Ροδόπης και Αρκαδίας με συνολικό αριθμό διανυκτερεύσεων για το 2013 μικρότερων των χιλίων.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΝΟΜΟΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡ. ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡ. ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡ. ΗΜΕΔΑΠΩΝ ΣΕ ΚΑΜΠΙΝΓΚ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡ. ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΕ ΚΑΜΠΙΝΓΚ
ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	220.046	43.466	12.585	176
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	410.518	271.364	12.004	17.025
ΑΡΚΑΔΙΑΣ	89.551	11.423	2.218	950
ΑΡΤΗΣ	44.497	4.467	0	0
ΑΤΤΙΚΗΣ	2.198.984	4.233.258	5.861	22.687
ΑΧΑΪΑΣ	377.573	168.567	11.349	32.281
ΒΟΙΩΤΙΑΣ	73.581	21.271	0	0
ΓΡΕΒΕΝΩΝ	2.150	4	0	0
ΔΡΑΜΑΣ	70.307	9.828	0	0
ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	628.991	14.705.449	1.339	172
ΕΒΡΟΥ	331.027	64.781	23.241	9.784
ΕΥΒΟΙΑΣ	410.598	203.716	31.538	2.806
ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	78.716	3.737	0	0
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	144.605	2.476.566	1.622	9.583
ΗΛΕΙΑΣ	227.803	419.926	8.366	29.783
ΗΜΑΘΙΑΣ	60.689	9.360	0	0
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	314.052	8.658.402	1.475	7.447
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	71.630	42.993	8.250	16.016
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	1.093.721	924.735	44.925	5.039
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	375.536	46.133	410	1.767
ΚΑΒΑΛΑΣ	211.875	743.383	20.903	36.966
ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ	116.473	4.405	0	0
ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	88.218	29.662	0	0
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	270.727	3.802.764	1.958	24.603
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	122.145	605.282	3.794	22.015
ΚΙΛΚΙΣ	18.830	6.753	0	0
ΚΟΖΑΝΗΣ	123.834	9.298	0	0
ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	332.850	301.306	15.926	12.294
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	498.652	1.486.540	23.938	64.820
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	175.804	54.746	20.541	42.171
ΛΑΡΙΣΗΣ	176.164	24.157	13.451	133
ΛΑΣΙΘΙΟΥ	114.600	2.861.960	1.506	4.190
ΛΕΣΒΟΥ	160.039	349.966	0	0
ΛΕΥΚΑΔΟΣ	118.457	182.798	6.035	24.729
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	575.609	586.943	25.994	24.151
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	354.246	211.912	39.798	68.803
ΞΑΝΘΗΣ	90.486	15.560	2.410	1.191
ΠΕΛΛΗΣ	74.718	8.386	0	0
ΠΙΕΡΙΑΣ	176.685	775.798	63.114	38.306
ΠΡΕΒΕΖΗΣ	128.983	134.570	17.783	5.663
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	198.176	3.253.456	411	2.639

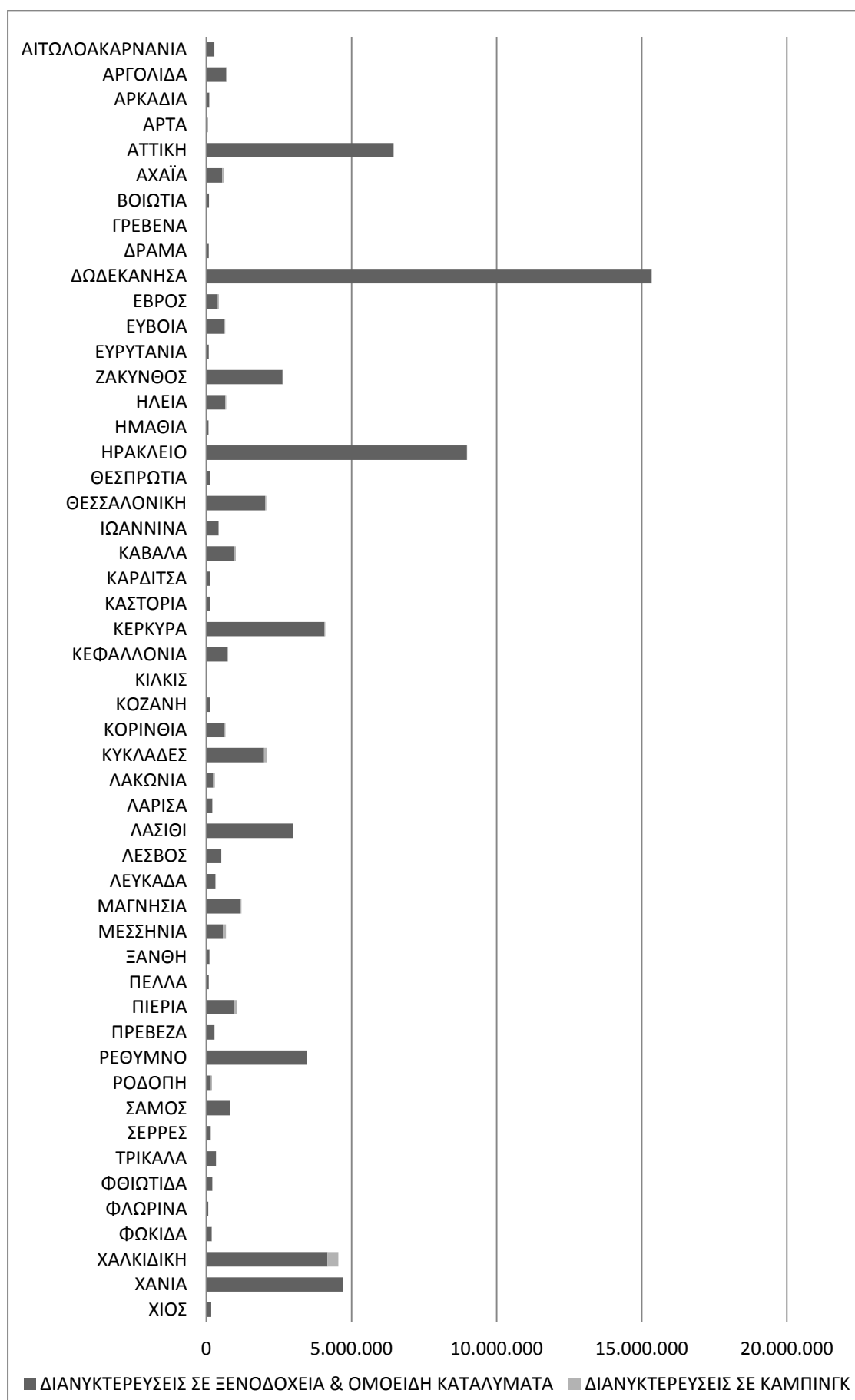
ΡΟΔΟΠΗΣ	140.824	17.561	31.070	734
ΣΑΜΟΥ	111.857	700.779	0	0
ΣΕΡΡΩΝ	127.660	22.535	0	0
ΤΡΙΚΑΛΩΝ	166.405	158.449	985	11.439
ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	175.965	28.474	8.813	3.098
ΦΛΩΡΙΝΗΣ	57.298	6.440	0	0
ΦΩΚΙΔΟΣ	65.283	118.961	533	11.061
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	438.311	3.736.975	250.004	123.799
ΧΑΝΙΩΝ	298.271	4.402.387	2.036	9.128
ΧΙΟΥ	73.252	96.630	0	0

Πίνακας 4. Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχεία ή άλλα ομοειδή καταλύματα & σε κάμπινγκ το 2013 (Πηγή: ΣΕΤΕ)

Στο σύνολο διανυκτερεύσεων των ημεδαπών τουριστών στην Ελλάδα, ανεξαρτήτως του είδους καταλύματος, οι προτιμήσεις έδειξαν ότι πρώτος νομός με τις περισσότερες διανυκτερεύσεις είναι της Αττικής με αριθμό που ξεπερνάει τα 2,2 εκατομμύρια. Ακολουθούν οι νομοί Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής, Δωδεκανήσων και Μαγνησίας. Στις χαμηλότερες θέσεις συνολικών διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών κατατάσσονται οι νομοί Γρεβενών, Κιλκίς, Άρτας και Φλώρινας.

Σε σχέση με το είδος καταλύματος, οι ημεδαποί τουρίστες στην Ελλάδα που διανυκτερεύουν σε ξενοδοχεία προτιμούν τους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης, Δωδεκανήσων και Μαγνησίας με συνολικό αριθμό διανυκτερεύσεων που το 2013 άγγιξε τα 2,2 εκατομμύρια στο νομό Αττικής. Στον αντίποδα, οι νομοί με τις λιγότερες διανυκτερεύσεις ημεδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία είναι των Γρεβενών, του Κιλκίς, της Άρτας και της Φλώρινας.

Οι Έλληνες ταξιδιώτες που επιλέγουν την υπαίθρια κατασκήνωση για να διανυκτερεύσουν επιλέγουν ως προορισμό με μεγάλη διαφορά το νομό Χαλκιδικής με σύνολο 250 χιλιάδων διανυκτερεύσεων το 2013. Ακολουθούν οι νομοί Πιερίας, Θεσσαλονίκης, Μεσσηνίας και Εύβοιας. Οι νομοί που προσελκύουν μικρότερο αριθμό ημεδαπών τουριστών που διανυκτερεύουν σε κάμπινγκ είναι των Ιωαννίνων, του Ρεθύμνου, της Φωκίδας, των Τρικάλων και των Δωδεκανήσων με αριθμό όχι μεγαλύτερο των 1.400 ετησίως.

Γράφημα 8. Διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχεία & κάμπινγκ το 2013 (Πηγή: ΣΕΤΕ)

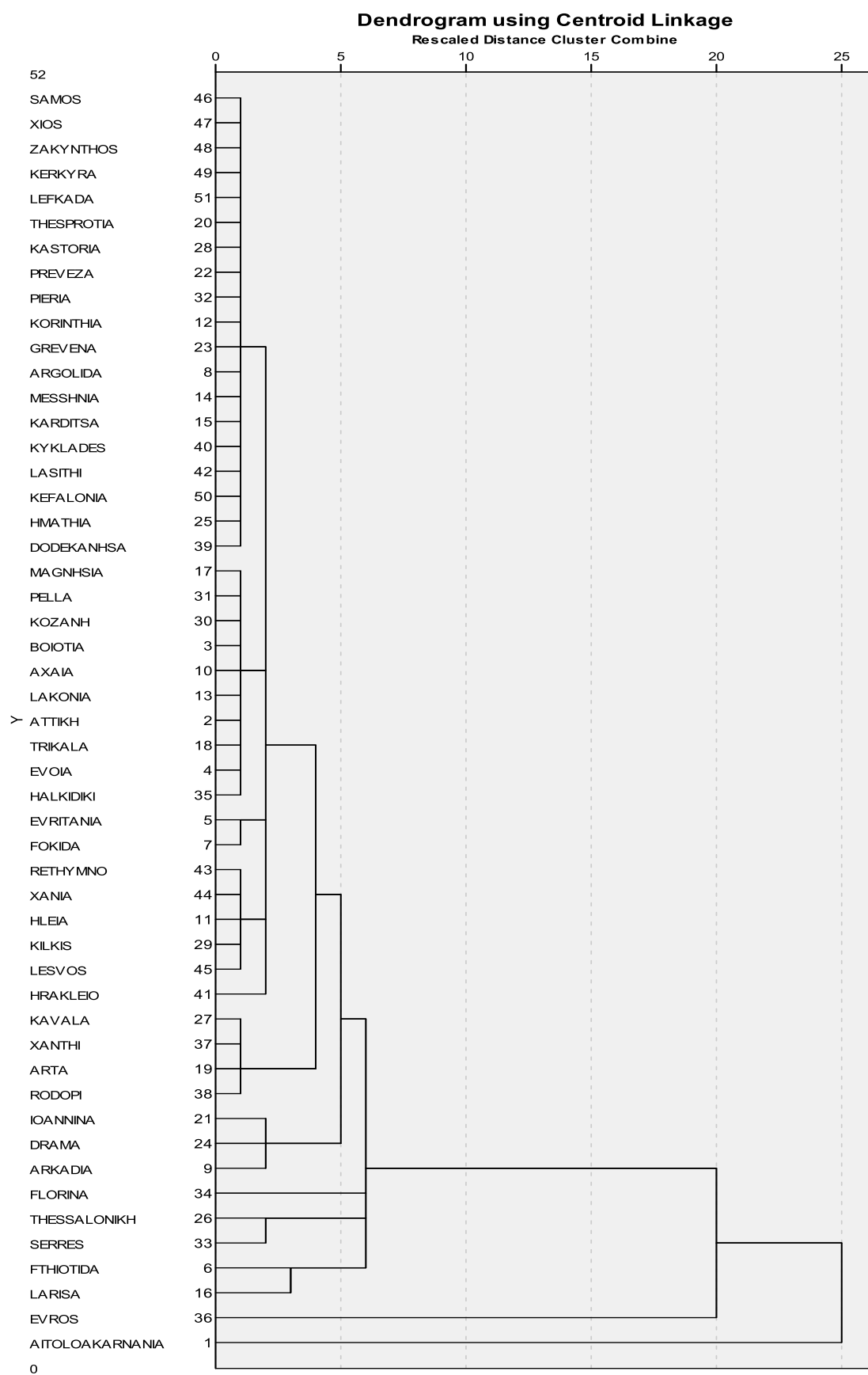
5.2 Στατιστική Ανάλυση

Πρώτος στόχος για να αποσαφηνιστεί η δυναμική των νομών σε σχέση με την ύπαρξη φυσικών πόρων είναι να γίνει μία ανάλυση κατά ομάδες (cluster analysis). Έτσι, στο πρόγραμμα SPSS επιλέγεται αρχικώς η ιεραρχική μέθοδος, για να διαχωριστούν οι νομοί κατά ομάδες και να παρουσιαστούν μέσω ενός δενδρογράμματος οι σχέσεις που υπάρχουν αναφορικά με τις εκτάσεις των φυσικών πόρων στους νομούς της Ελλάδος.

Από το Δενδρογράμμα 1, παρατηρούμε ότι η περιφέρεια που έχει τη μεγαλύτερη δυναμική σχετικά με τις εκτάσεις που καταλαμβάνουν οι φυσικοί του πόροι, είναι ο νομός Αιτωλοακαρνανίας. Στο αμέσως επόμενο επίπεδο δυναμικής σχετικά με την διαθεσιμότητα φυσικών πόρων είναι οι νομοί Έβρου, Λάρισας, Φθιώτιδος, Σερρών, Θεσσαλονίκης, Φλώρινας και Αρκαδίας. Σε όλες αυτές τις περιοχές μπορούν να αναπτυχθούν ποικίλα είδη εναλλακτικού τουρισμού.

Στον αντίποδα, οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι στα νησιά της Σάμου, Χίου, Ζακύνθου, Κέρκυρας, Λευκάδας, αλλά και στους νομούς Θεσπρωτίας, Καστοριάς, Πρέβεζας και Κορίνθου, περιορίζονται κυρίως στον ένα διαθέσιμο φυσικό πόρο από αυτούς που εξετάζονται στην παρούσα διπλωματική διατριβή, ο οποίος είναι οι δασικές εκτάσεις. Εδώ καθίσταται σαφές ότι η ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού, θα περιορίζεται κυρίως στη χρήση μερικών φυσικών πόρων, όπως το δάσος και η βιοποικιλότητα. Επίσης, οι νομοί Χανίων, Ρεθύμνου, Ηλείας, Κιλκίς και Λέσβου, έχουν κυρίως μεγάλες γεωργικές εκτάσεις και βοσκότοπους, άρα ο αγροτουρισμός παρουσιάζει καλύτερες προοπτικές ανάπτυξης εναλλακτικού τουρισμού.

Οι περιοχές που διαθέτουν μέτρια δυναμικότητα για την αξιοποίηση φυσικών πόρων που εξετάζονται με σκοπό την ανάπτυξη του τουρισμού είναι οι νομοί Δράμας, Ιωαννίνων, Ροδόπης, Άρτας, Ξάνθης, Καβάλας, κ.ά. Σε αυτές περιοχές οι διαθέσιμοι φυσικοί πόροι είναι κυρίως οι δασικές εκτάσεις και οι γεωργικές εκτάσεις που συμπεριλαμβάνουν και τους βοσκότοπους. Επίσης, η ύπαρξη χερσαίων υδάτων σε αυτούς τους νομούς καλύπτει εύλογο ποσοστό εκτάσεων.

Δενδρόγραμμα 1. Δυναμικότητα νομών σε σχέση με φυσικούς πόρους

Μία ακόμη χρήσιμη ανάλυση είναι η διαθεσιμότητα των νομών σε προσφερόμενα καταλύματα και στον διαθέσιμο αριθμό κλινών. Από την ανάλυση αυτή καθίσταται σαφές το ποσοστό δυναμικότητας που έχει ο κάθε νομός για να υποδεχτεί και να φιλοξενήσει ημεδαπούς ή αλλοδαπούς τουρίστες.

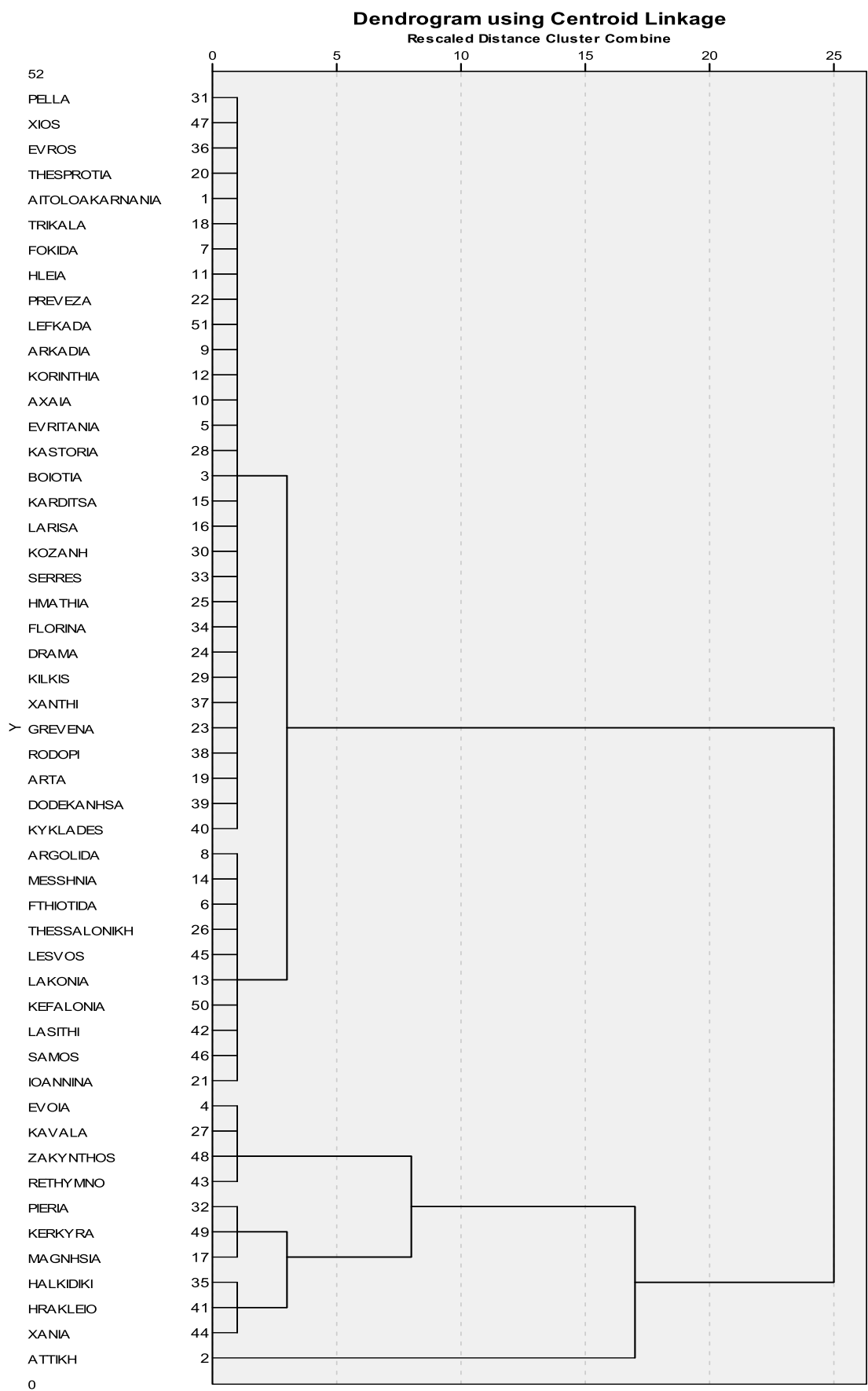
Από το Δενδρόγραμμα 2 προκύπτει ότι μικρή δυναμική καταλυμάτων έχουν οι νομοί Πέλλας, Χίου, Έβρου, Θεσπρωτίας, Αιτωλοακαρνανίας, Τρικάλων, Φωκίδος, Ηλείας, Πρέβεζας, Λευκάδος, Αρκαδίας, Κορινθίας, Αχαΐας, Ευρυτανίας και Καστοριάς. Σε αυτούς τους νομούς η διαθεσιμότητα καταλυμάτων είναι κυρίως ξενοδοχειακού τύπου.

Τη μεγαλύτερη δυναμικότητα παρουσιάζουν οι νομοί Δωδεκανήσου, Κυκλάδων, Αττικής, Χανίων, Χαλκιδικής, Ηρακλείου, Μαγνησίας και Κέρκυρας. Ειδικότερα, οι νομοί Χαλκιδικής και Κυκλάδων παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη δυναμικότητα σε σχέση με τουρίστες που μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα σε καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου ή καταλύματα υπαίθριας κατασκήνωσης τύπου κάμπινγκ.

Στο Δενδρόγραμμα 3 αποτυπώνεται η δυναμικότητα των νομών σε σχέση με τον όγκο των τουριστών που μπορούν να υποδεχτούν. Οι νομοί Καστοριάς, Σερρών, Καρδίτσας, Βοιωτίας, Κοζάνης, Ευρυτανίας, Ημαθίας και Γρεβενών παρουσιάζουν τη μικρότερη δυναμικότητα στο να υποδεχτούν μεγάλο όγκο τουριστών. Στους νομούς αυτούς δεν διατίθεται η δυνατότητα υπαίθριας κατασκήνωσης σε μονάδες τύπου κάμπινγκ.

Στον αντίποδα, τη μεγαλύτερη δυναμική, παρουσιάζουν οι νομοί Χαλκιδικής, Κυκλάδων, Αττικής και Κέρκυρας, στους οποίους διατίθεται η δυνατότητα διανυκτέρευσης τόσο σε ξενοδοχειακά καταλύματα, όσο και σε καταλύματα υπαίθριας κατασκήνωσης τύπου κάμπινγκ. Ειδικότερα, οι νομοί Χαλκιδικής και Κυκλάδων έχουν τις περισσότερες θέσεις υπαίθριας κατασκήνωσης

Στους νομούς Δωδεκανήσων, Ηρακλείου, Χανίων και Ρεθύμνου η δυναμικότητα προσφερόμενων κλινών είναι πολύ υψηλή μόνο σε σχέση με καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου.

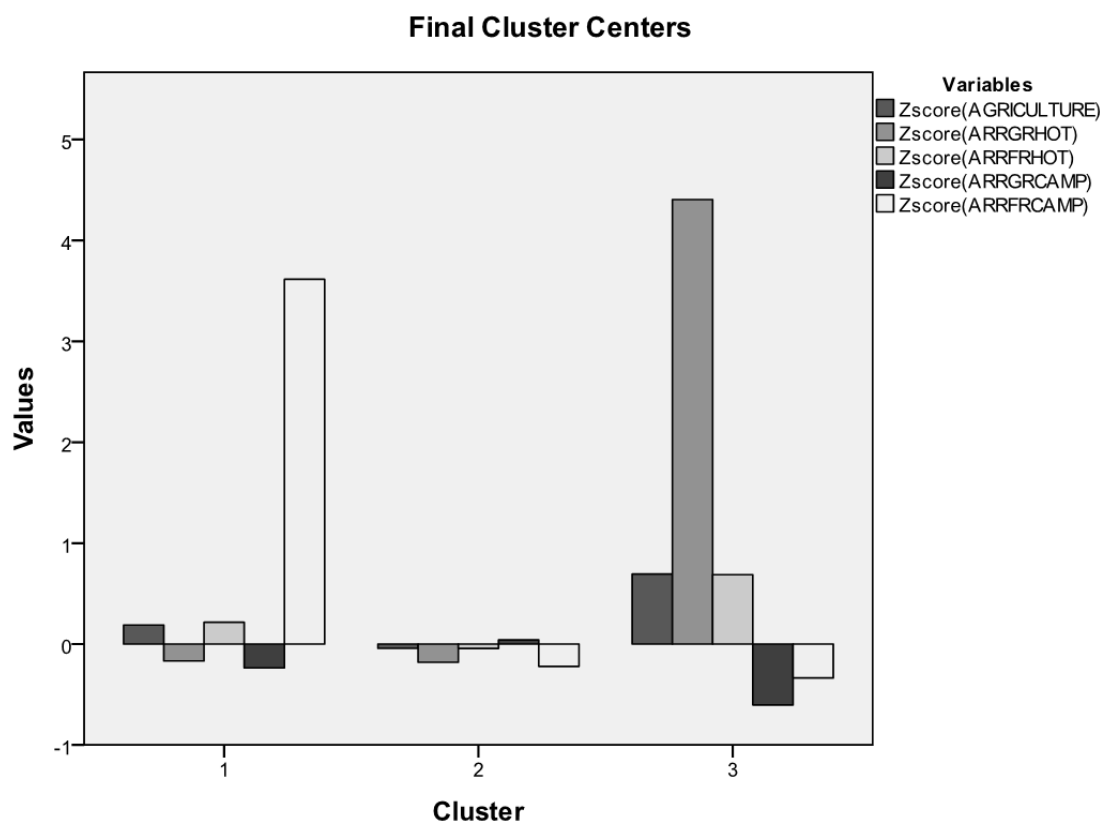

Δενδρόγραμμα 2. Δυναμικότητα νομών σε σχέση με διαθέσιμα καταλύματα

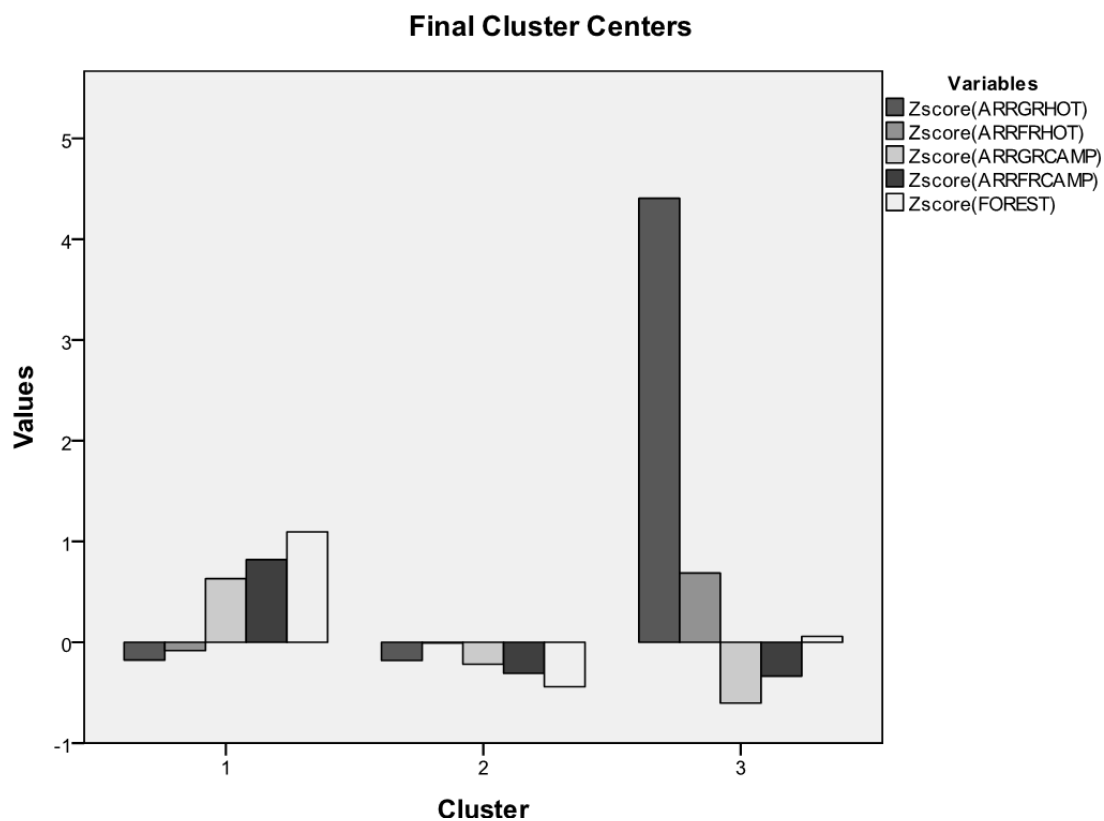
Σε δεύτερη φάση, η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έχει ως στόχο να δείξει μία τάση του τουρισμού σε συνάρτηση με την ύπαρξη συγκεκριμένων φυσικών πόρων. Έτσι, μέσω της μη ιεραρχικής μεθόδου, γίνεται ανάλυση κατά ομάδες στην οποία χρησιμοποιούνται αρχικώς ως δεδομένα ο κάθε φυσικός πόρος από τους τέσσερις εξεταζόμενους, μαζί με τα δεδομένα αφίξεων και διανυκτερεύσεων των τουριστών. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιούνται τρεις ομάδες (clusters), για να απεικονιστούν δεδομένα σχετικά με το εύρος των εκτάσεων, όταν αυτά είναι πολύ εκτενή ανά νομό, μέτριας γεωγραφικής εξάπλωσης και μικρής, άρα σχετικώς αμελητέας έκτασης. Στο πρόγραμμα SPSS επιλέγεται η μέθοδος K-Means μέσω της οποίας γίνεται η μη ιεραρχική ταξινόμηση των μεταβλητών.

Στο Γράφημα 9 παρουσιάζεται με γραφική απεικόνιση η σχέση που διέπει την ύπαρξη γεωργικών εκτάσεων και βοσκοτόπων σε σχέση με τον αριθμό αφιχθέντων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή άλλου είδους ομοειδών επιχειρήσεων και σε κάμπινγκ. Για μία σχετικώς αυξημένη εμφάνιση του συγκεκριμένου φυσικού πόρου ανά νομό, η άφιξη ημεδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία είναι πολύ αυξημένη. Με σχετικά μικρής έντασης εμφάνισης του πόρου, υπάρχει πολύ αυξημένος αριθμός αφίξεων αλλοδαπών τουριστών σε κάμπινγκ. Από το γράφημα απορρέει μία μικρή τάση των Ελλήνων τουριστών που επιλέγουν για τη διαμονή τους ξενοδοχειακά καταλύματα όταν υπάρχει γεωργική δραστηριότητα.

Στο Γράφημα 10 απεικονίζεται η σχέση που υπάρχει των τουριστών σε σχέση με την ύπαρξη δασικών εκτάσεων. Όπως φαίνεται και από το γράφημα δεν υπάρχει κάποια ισχυρή τάση που να αποδεικνύει συσχέτιση μεταξύ των αφίξεων ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών και των δασικών εκτάσεων. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ότι η ανάπτυξη του οικοτουρισμού δεν είναι ιδιαίτερος υψηλή στην Ελλάδα. Για μέτριας έντασης εμφάνιση δασικών εκτάσεων υπάρχει ξεκάθαρα μία προτίμηση των τουριστών που καταφθάνουν σε περιοχές υπαίθριας κατασκήνωσης. Από αυτήν την ερμηνεία καθίσταται κατανοητό ότι η ύπαρξη αυτού του φυσικού πόρου προσελκύει τόσο ημεδαπούς όσο και αλλοδαπούς τουρίστες, που επιλέγουν την υπαίθρια κατασκήνωση για την διαμονή τους.

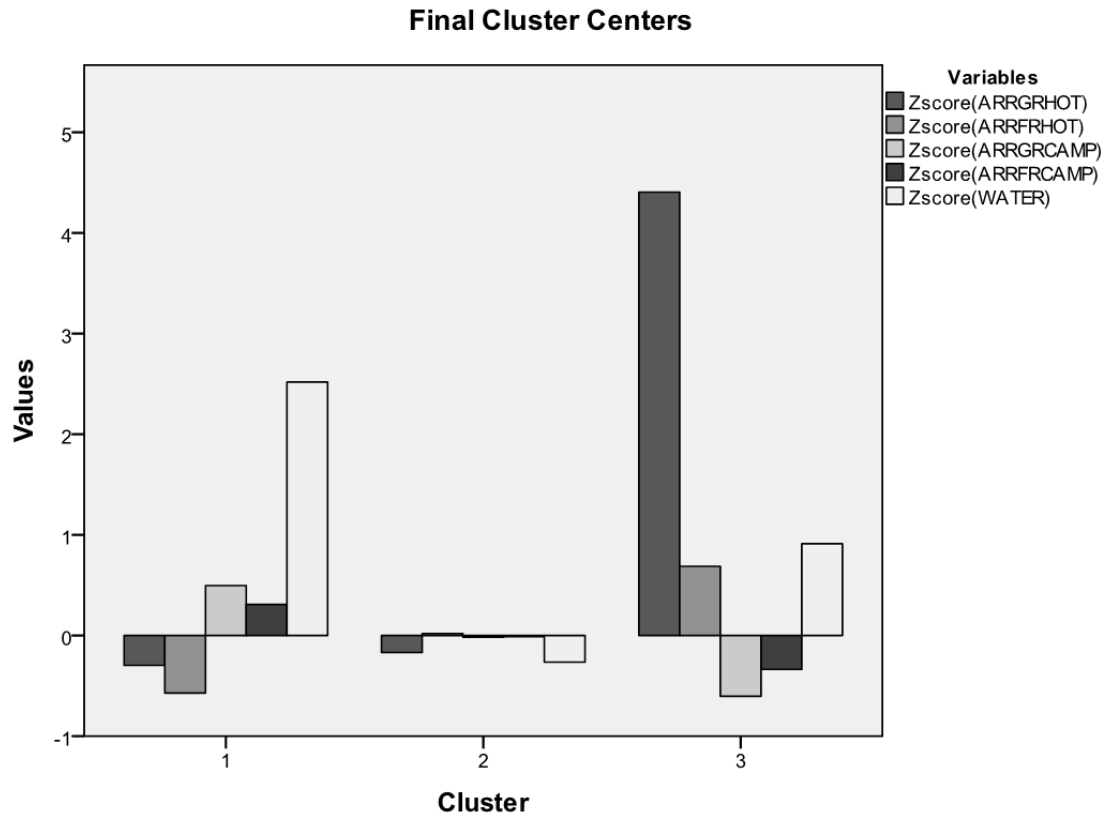
Γράφημα 9. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης αφίξεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη γεωργικών εκτάσεων και βοσκοτόπων.

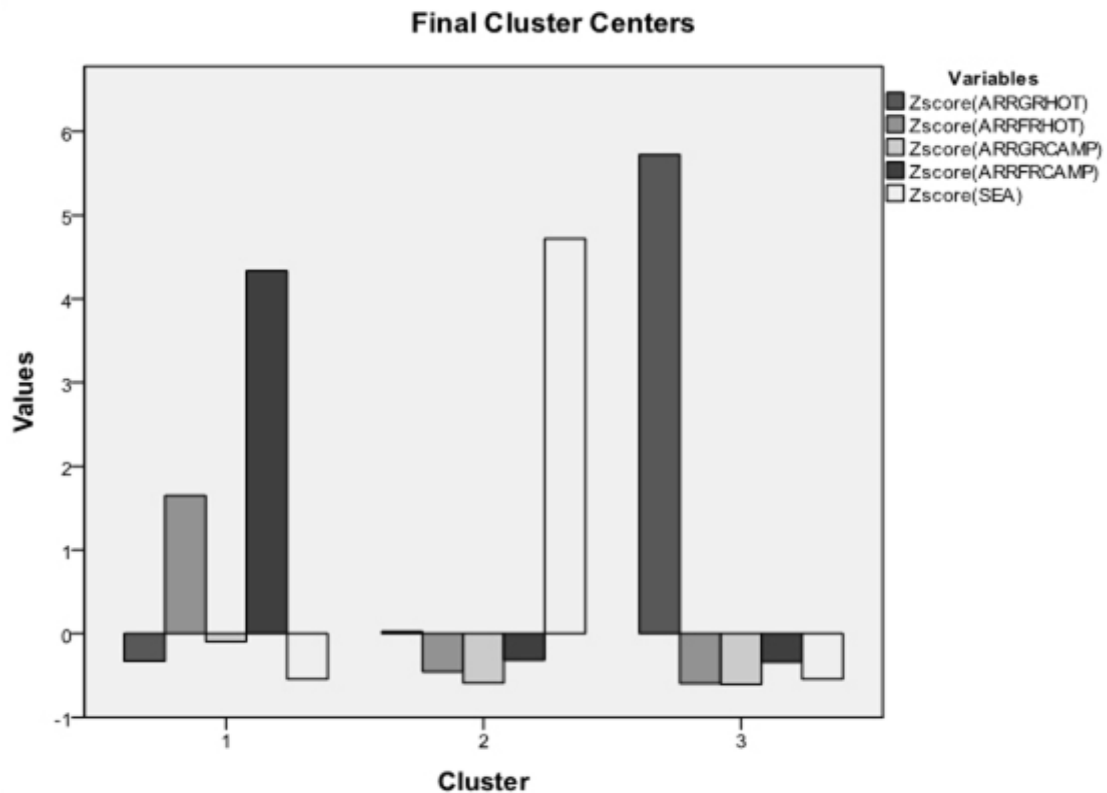
Γράφημα 10. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης αφίξεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη δασικών εκτάσεων.

Στο Γράφημα 11 παρατηρείται η σχέση που διέπει τις αφίξεις τουριστών σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ σε συνάρτηση με την ύπαρξη χερσαίων υδάτων και υγρών ζωνών. Η έντονη παρουσία του νερού δεν φαίνεται να επηρεάζει ιδιαίτερος τον αριθμό αφίξεων τουριστών σε μία περιοχή. Σε μικρότερης παρουσίας του υγρού στοιχείου τα αποτελέσματα δείχνουν ότι υπάρχει πολύ μεγάλη άφιξη ημεδαπών τουριστών που επιλέγουν τις ξενοδοχειακές μονάδες για τη διαμονή τους. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί ότι η ύπαρξη χερσαίων υδάτων και υγρών ζωνών επιδρά συνεπικουρικά στις αφίξεις Ελλήνων σε ξενοδοχειακά καταλύματα.

Στο Γράφημα 12 απεικονίζεται η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις παραθαλάσσιες υγρές ζώνες και στις αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ. Από το γράφημα παρατηρείται ξεκάθαρα ότι ουδεμία σχέση υπάρχει ανάμεσα στις αφίξεις τουριστών και στην παρουσία εκτάσεων παραθαλάσσιων ζωνών. Συνεκδοχικά η ερμηνεία του γραφήματος δείχνει ότι δεν έχει αναπτυχθεί καθόλου ο οικοτουρισμός σε νομούς που διαθέτουν τον συγκεκριμένο φυσικό πόρο.

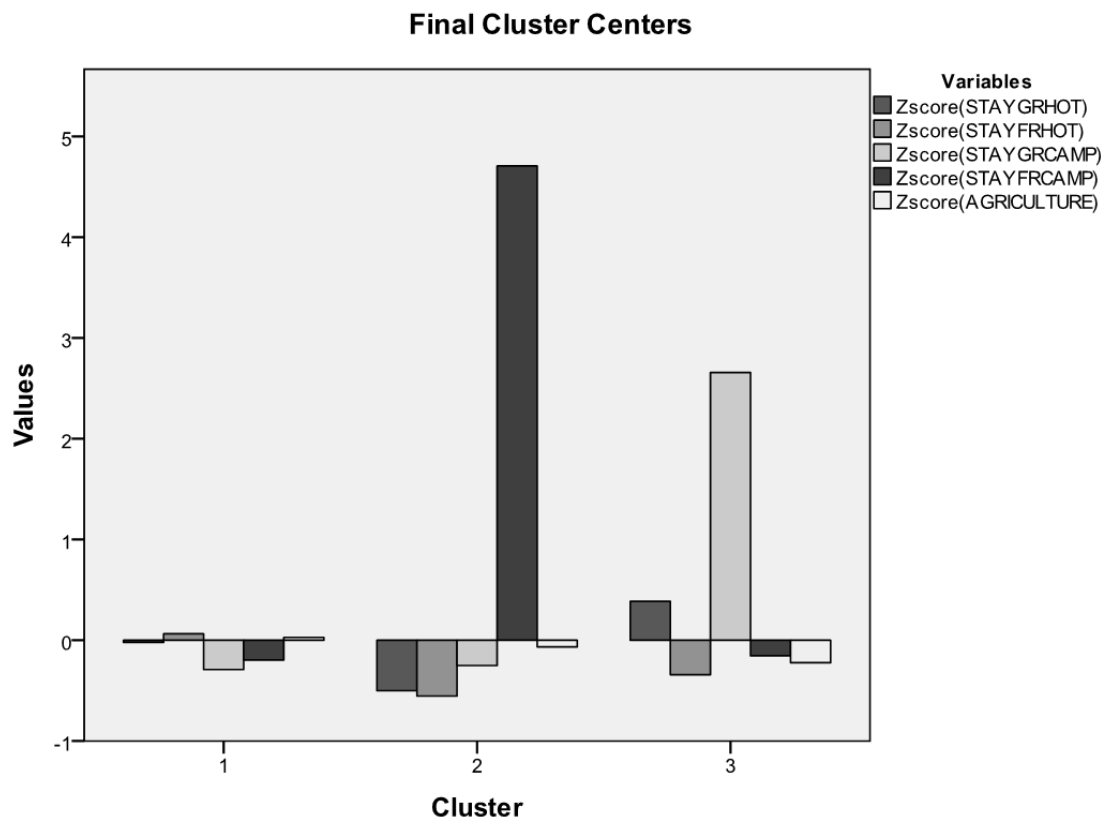
Γράφημα 11. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης αφίξεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη χερσαίων υδάτων και υγρών ζωνών.

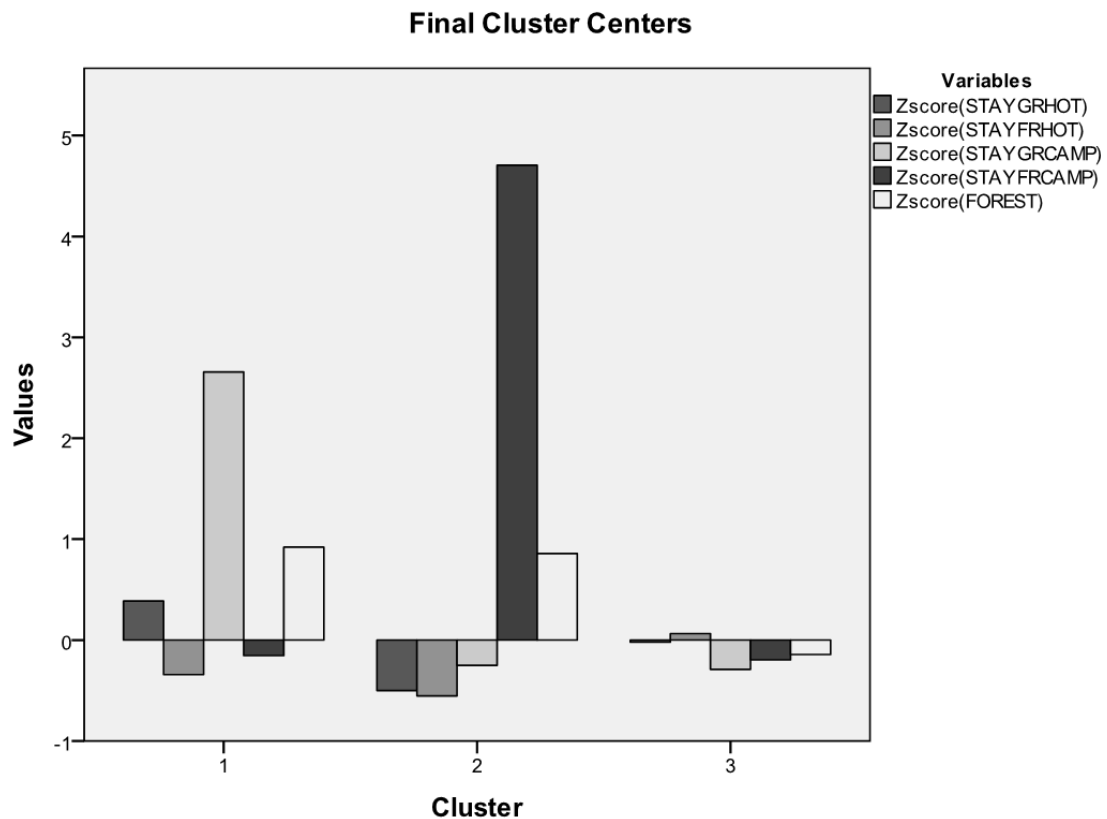
Γράφημα 12. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης αφίξεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη παραθαλάσσιων υγρών ζωνών.

Σε δεύτερο επίπεδο έρευνας έγινε ανάλυση των μεταβλητών που αφορούν τις διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχειακά καταλύματα ή κάμπινγκ σε σχέση με την ύπαρξη των φυσικών πόρων που εξετάζονται. Η σχέση αυτή δείχνει την τάση που υπάρχει και το βαθμό που επηρεάζει η ύπαρξη ενός φυσικού πόρου για το είδος των τουριστών που περνούν ένα εύλογο διάστημα παραμονής στον τόπο που επισκέπτονται.

Από το Γράφημα 13 παρατηρείται ότι δεν υπάρχει κάποια σχέση που να συνδέει τη διανυκτέρευση ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών εξαιτίας των γεωργικών εκτάσεων. Αυτό υποδεικνύει ότι δεν έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερος ο αγροτουρισμός στις περιφέρειες της Ελλάδος που να προσελκύει τουρίστες για παρατεταμένη διαμονή. Το αποτέλεσμα σε δεύτερη ερμηνεία, μετά και την ανάλυση αφίξεων τουριστών σε σχέση με τον συγκεκριμένο φυσικό πόρο, αποδεικνύει ότι ο αγροτουρισμός στην Ελλάδα, έχει τη μορφή ημερήσιας εκδρομής για ενημέρωση και πληροφόρηση και δεν περιλαμβάνει τουρίστες που επιθυμούν να εμπλακούν στην παραγωγική διαδικασία.

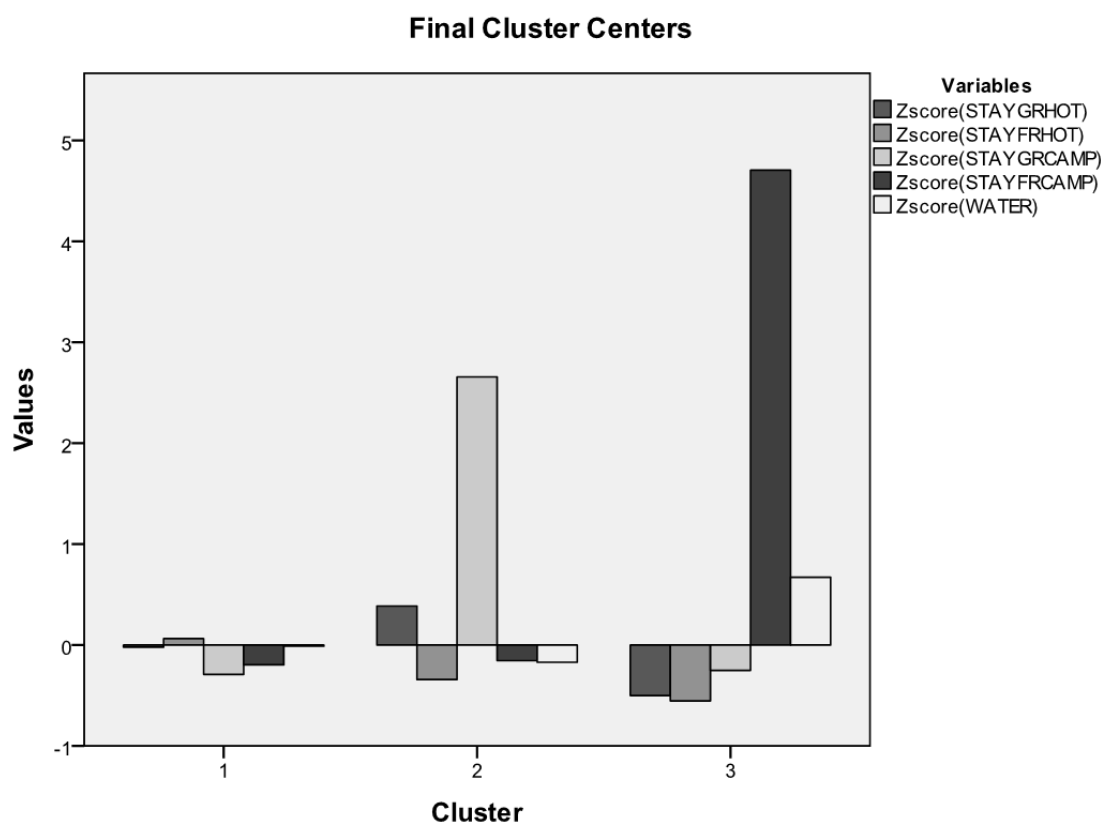
Γράφημα 13. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης διανυκτερεύσεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη γεωργικών εκτάσεων και βοσκοτόπων.

Γράφημα 14. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης διανυκτερεύσεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη δασικών εκτάσεων.

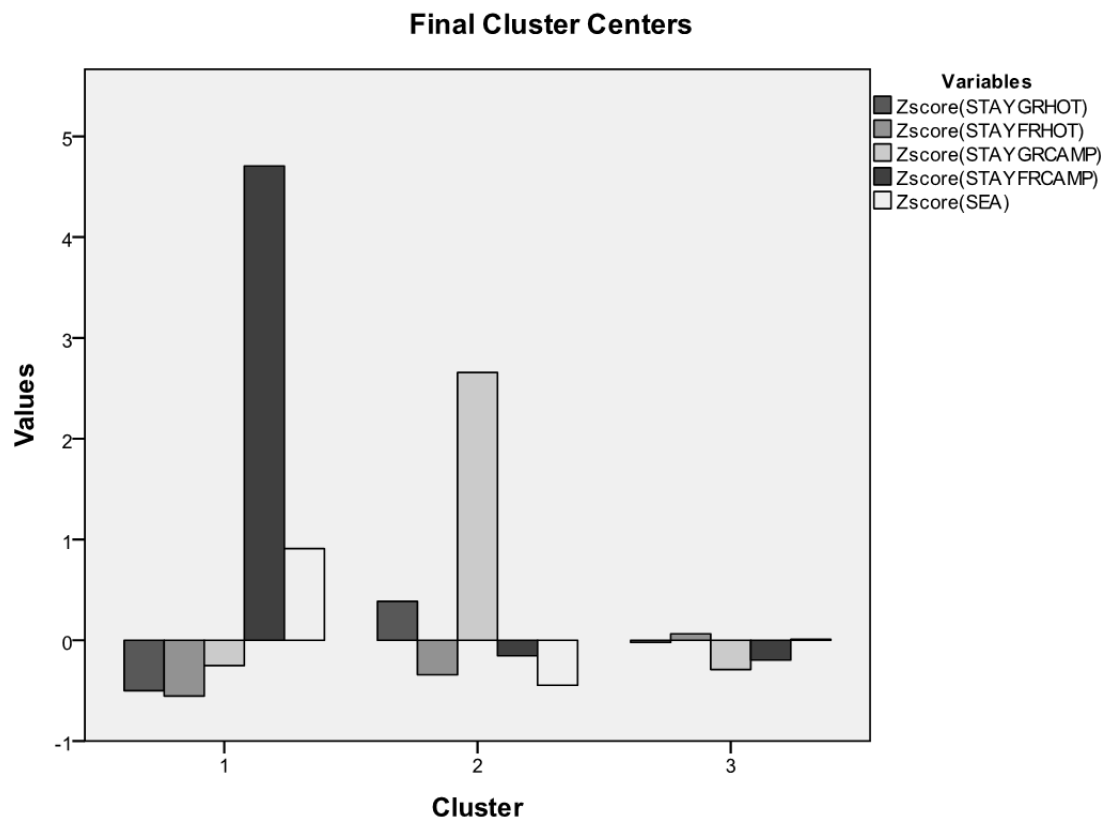
Στο Γράφημα 14 παρουσιάζεται ο βαθμός που επηρεάζεται η διανυκτέρευση ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ σε σχέση με την ύπαρξη δασικών εκτάσεων. Όπως απεικονίζεται στο γράφημα, η ύπαρξη του πόρου επηρεάζει ως ένα βαθμό κυρίως άτομα που επιθυμούν να διανυκτερεύσουν σε υπαίθριες κατασκηνώσεις τύπου κάμπινγκ. Η σχέση που συνδέει τις μεταβλητές δεν είναι ιδιαίτερος ισχυρή η παρουσία της, το οποίο αποδεικνύει ότι η ύπαρξη δασικών εκτάσεων επιδρά περισσότερο συνεπικουρικά στη παρατεταμένη διαμονή τουριστών σε μια περιοχή.

Στο Γράφημα 15 απεικονίζεται η σχέση που συνδέει τη διανυκτέρευση των τουριστών σε σχέση με την ύπαρξη χερσαίων υδάτων και υγρών ζωνών. Από το γράφημα παρατηρείται ότι η παρουσία του υγρού στοιχείου δρα συνεπικουρικά κυρίως σε αλλοδαπούς τουρίστες που επιλέγουν να διανυκτερεύσουν σε υπαίθριες κατασκηνώσεις τύπου κάμπινγκ. Η διανυκτέρευση των ημεδαπών τουριστών σε κάμπινγκ δεν φαίνεται να επηρεάζεται ιδιαίτερα από την έλλειψη χερσαίων υδάτων στην περιοχή.

Γράφημα 15. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης διανυκτερεύσεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη χερσαίων υδάτων και υγρών ζωνών.

Στην τελική εξέταση κατά ομάδες των δεδομένων διανυκτέρευσης ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία και κάμπινγκ σε σχέση με την ύπαρξη παραθαλάσσιων υγρών ζωνών, η παρουσία αυτού του φυσικού πόρου φαίνεται να επηρεάζει ιδιαίτερα τη διανυκτέρευση αλλοδαπών τουριστών σε περιοχές που προσφέρουν τη δυνατότητα υπαίθριας κατασκήνωσης. Από το γράφημα επίσης απορρέει η πληροφορία ότι στις περιοχές που διαθέτουν παραθαλάσσιες ζώνες είτε δεν έχουν αναπτυχθεί ιδιαίτερες ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις και η δυνατότητα των επισκεπτών να διανυκτερεύσουν σε αυτές, είτε οι τουρίστες επιλέγουν περισσότερο να διανυκτερεύσουν σε υπαίθριες κατασκηνώσεις.

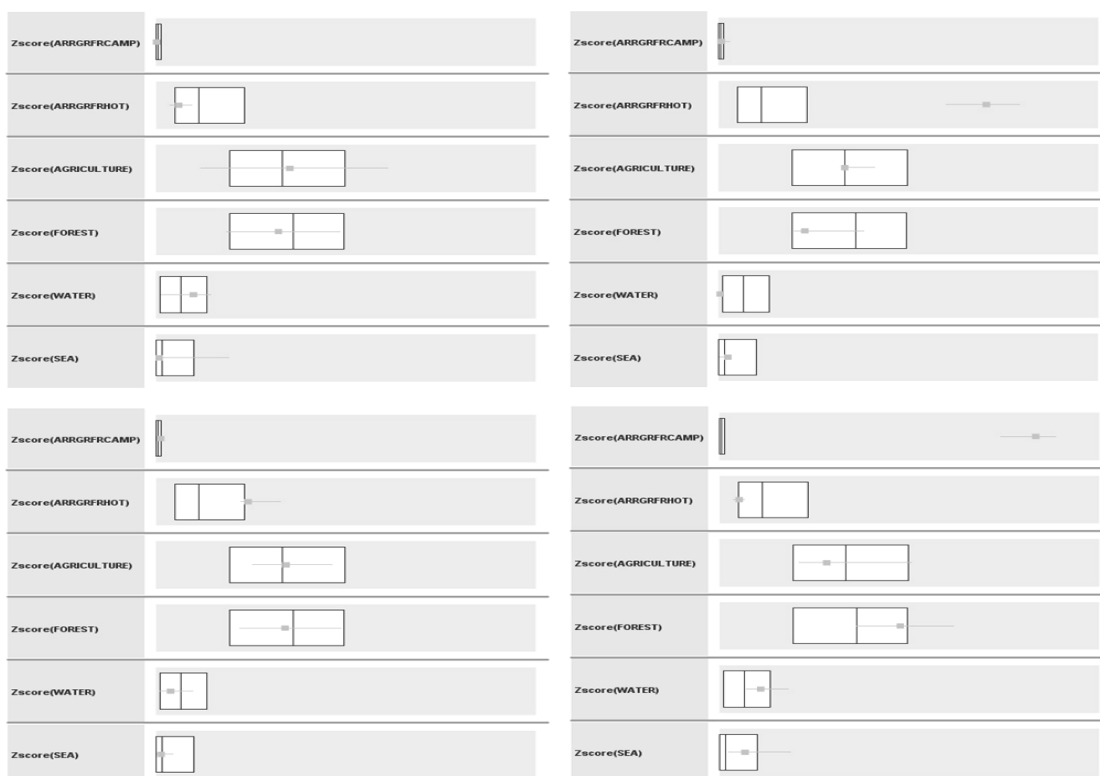

Γράφημα 16. Γραφική απεικόνιση συσχέτισης διανυκτερεύσεων ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία ή κάμπινγκ ανά νομό με την ύπαρξη παραθαλάσσιων υγρών ζωνών.

Από τη γενικότερη ανάλυση, των δεδομένων προκύπτει ότι η ύπαρξη των συγκεκριμένων φυσικών πόρων δεν επηρεάζει ιδιαίτερος τον τουρισμό στην Ελλάδα. Ο εναλλακτικός τουρισμός δεν έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα και σημαντικό ρόλο στην μαζική προσέλευση ημεδαπών ή αλλοδαπών τουριστών, τόσο σε ξενοδοχειακά καταλύματα όσο και σε υπαίθριες κατασκηνώσεις τύπου κάμπινγκ διαδραματίζουν άλλες αιτίες και μεταβλητές.

Στην τρίτη και τελευταία στατιστική ανάλυση των δεδομένων, θα εξεταστεί η συνολική προσέλευση τουριστών ανεξαρτήτου τρόπου προέλευσης, σε ξενοδοχεία ή άλλα ομοειδή καταλύματα και η συνολική προσέλευσή τους σε κάμπινγκ και θα απεικονιστεί γραφικά η παρουσία των φυσικών πόρων σε κάθε περίπτωση. Με αυτόν τον τρόπο, θα γίνει περισσότερο κατανοητός ο βαθμός που επηρεάζουν όλοι οι εξεταζόμενοι φυσικοί πόροι τόσο στις αφίξεις τουριστών, όσο και στις διανυκτερεύσεις τους. Για το σκοπό αυτό επιλέχθηκε στο πρόγραμμα SPSS η ανάλυση κατά ομάδες με τη μέθοδο Two-Step Cluster Analysis. Για τις συνολικές αφίξεις και διανυκτερεύσεις τουριστών σε ξενοδοχεία και σε κάμπινγκ επιλέχθηκαν τέσσερις ομάδες (clusters) για την κάθε περίπτωση για να αποτυπωθεί η σχέση που υπάρχει όταν οι ενδείξεις είναι και οι δύο υψηλές, όταν η μία εκ των δύο είναι υψηλή και η άλλη χαμηλή ή η πρώτη χαμηλή και η δεύτερη υψηλή και όταν και οι δύο ενδείξεις είναι χαμηλές. Σε κάθε περίπτωση θα απεικονίζεται και ο βαθμός συμμετοχής κάθε φυσικού πόρου από αυτούς που εξετάζονται στην παρούσα διπλωματική μελέτη, χωρίς όμως αυτός να έχει συνυπολογιστεί στην ταξινόμηση των μεταβλητών για την δημιουργία των ομάδων.

Στην Εικόνα 1 παρατηρούμε ότι όταν οι αφίξεις σε ξενοδοχεία και σε κάμπινγκ είναι σχετικά υψηλές, υπάρχει ικανοποιητική παρουσία γεωργικών εκτάσεων, σχεδόν καλή παρουσία δασικών εκτάσεων και μικρή παρουσία χερσαίων υδάτων και παραθαλάσσιων ζωνών. Στην περίπτωση που οι αφίξεις σε ξενοδοχεία είναι πολύ υψηλές και ικανοποιητικές οι αφίξεις σε κάμπινγκ, οι τέσσερις φυσικοί πόροι δεν διαδραματίζουν ιδιαίτερο λόγο, με εξαίρεση τις αγροτικές εκτάσεις που η παρουσία είναι μέτρια. Η περίπτωση στην οποία οι αφίξεις σε κάμπινγκ είναι πολύ υψηλές και χαμηλές οι αφίξεις σε ξενοδοχεία, το δάσος ως φυσικός πόρος, καθώς και η παρουσία του υγρού στοιχείου τόσο εντός της ηπειρωτικής χώρας όσο και σε παραθαλάσσιες ζώνες είναι σε υψηλά ποσοστά. Ακόμη, από την ανάλυση των δεδομένων βλέπουμε ότι σε περιοχές όπου υπάρχει σχετικά υψηλή εμφάνιση γεωργικών εκτάσεων και βοσκοτόπων, οι συνολικές αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών σε ξενοδοχεία και σε κάμπινγκ είναι σχετικά μικρές, το οποίο υποδεικνύει ότι υπάρχουν περιοχές με διαθέσιμο αυτόν τον φυσικό πόρο στις οποίες δεν έχει αναπτυχθεί τουρισμός.

Εικόνα 1. Γραφική απεικόνιση συνολικών αφίξεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα ή άλλου είδους ομοειδών επιχειρήσεων και συνολικών αφίξεων σε κάμπινγκ και παρουσία των φυσικών πόρων σε κάθε περίπτωση.

Εικόνα 2. Γραφική απεικόνιση συνολικών διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα ή άλλου είδους ομοειδών επιχειρήσεων και συνολικών διανυκτερεύσεων σε κάμπινγκ και παρουσία των φυσικών πόρων σε κάθε περίπτωση.

Στην Εικόνα 2 παρατηρούμε την παρουσία των φυσικών πόρων σε σχέση με τις συνολικές διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών σε ξενοδοχεία και σε κάμπινγκ. Σε εξαιρετικά μεγάλα ποσοστά διανυκτέρευσης τουριστών σε υπαίθριες κατασκηνώσεις τύπου κάμπινγκ παρατηρείται έντονη η παρουσία δασικών εκτάσεων, καθώς επίσης και γεωργικών εκτάσεων και βοσκοτόπων. Συνεπικουρικά φαίνεται να συμμετέχουν και οι παραθαλάσσιες ζώνες ενώ τα χερσαία ύδατα δεν διαδραματίζουν κάποιο ρόλο. Η παρουσία αυτών των φυσικών πόρων δεν φαίνεται να βοηθάει στον όγκο διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα. Ομοίως παρατηρούμε ότι και σε λιγότερο αυξημένα ποσοστά διανυκτερεύσεων τόσο σε ξενοδοχεία όσο και σε κάμπινγκ η παρουσία και των τεσσάρων φυσικών πόρων είναι σε ικανοποιητικά επίπεδα. Στην υψηλή διανυκτέρευση τουριστών σε ξενοδοχεία και σχετικά υψηλή σε κάμπινγκ, φαίνεται να συμμετέχει σε ένα μικρό ποσοστό η παρουσία γεωργικών εκτάσεων. Αίσθηση επίσης προκαλεί, ότι σε χαμηλές συγκεντρώσεις ποσοστών διανυκτέρευσης τόσο σε ξενοδοχεία όσο και σε κάμπινγκ, η παρουσία φυσικών πόρων είναι σχετικά χαμηλή. Εδώ, εξαίρεση αποτελούν τα χερσαία ύδατα, το οποίο μπορεί να ερμηνευτεί ότι η ανάπτυξη του τουρισμού σε νομούς με βάση την παρουσία του υδάτινου στοιχείου σε χερσαίες επιφάνειες δεν αποτέλεσε τη βάση ανάπτυξης τέτοιου είδους τουρισμού.

5.3 Συζήτηση

Οι νομοί που έχουν χαμηλή τουριστική κίνηση όπως ο νομός Δράμας, Κιλκίς, Γρεβενών κ.ά. θα πρέπει να αξιοποιήσουν τους φυσικούς πόρους που διαθέτουν, όπως στη Σάραγουακ της Μαλαισίας, όπου ο οικοτουρισμός αποτελεί ένα από τα κυριότερα μέσα εισοδήματος και απασχόλησης στις αστικές κοινωνίες. Στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν διαθέσιμοι φυσικοί πόροι, βασική προϋπόθεση για την προσέλκυση τουριστών είναι η δημιουργία κατάλληλων υποδομών και δικτύου πρόσβασης, γιατί η ύπαρξη των φυσικών πόρων από μόνη της δεν είναι ικανή να αυξήσει την τουριστική κίνηση, όπως φαίνεται και από τη Nagaland της Ινδίας όπου παρά τις εκτενείς δασικές εκτάσεις που διαθέτει η περιοχή, ο τουρισμός είναι υπανάπτυκτος, αφού δεν υπάρχει δίκτυο πρόσβασης. Περιοχές με εκτενείς δασικές εκτάσεις, μπορούν να αναπτύξουν αθλητικό τουρισμό, αφού όπως ειπώθηκε, περιοχές όπου επικρατεί ησυχία σε επιφάνειες μεγαλύτερες του 30% αυξάνονται οι δραστηριότητες των τουριστών.

Ειδικότερα, νομοί με παρόμοιους φυσικούς πόρους όπως οι νομοί Λάρισας, Ηρακλείου, Έβρου και Φθιώτιδος που διαθέτουν εκτενείς γεωργικές εκτάσεις ή οι νομοί Ιωαννίνων, Φθιώτιδος, Αιτωλοακαρνανίας και Δράμας που έχουν μεγάλες δασικές εκτάσεις, πρέπει να δημιουργήσουν μεταξύ τους δίκτυα για να προσελκύσουν τουρίστες με παρόμοια ενδιαφέροντα, όπως γίνεται στη Σικελία της Ιταλίας, όπου ένας προορισμός διαδραματίζει κεντρικό ρόλο σε ένα δίκτυο και ταυτόχρονα περιφερειακό ρόλο σε ένα άλλο δίκτυο. Στους νομούς αυτούς, όπως διαπιστώθηκε στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι επιχειρήσεις που απευθύνονται σε συγκεκριμένο είδος τουριστών θα πρέπει να προβούν σε συνεργασίες μεταξύ τους, τόσο για την ανάπτυξη κοινών προωθητικών ενεργειών, αλλά και στην ενδυνάμωση τουριστικών δικτύων μεταξύ τους. Για παράδειγμα, οικοτουρίστες που ενδιαφέρονται για ιδιαίτερα τοπία με μοναδική βιοποικιλότητα σε είδη χλωρίδας και πανίδας θα μπορούσαν να ταξιδέψουν σε περιοχές που διαθέτουν εκτενείς παραθαλάσσιες υγρές ζώνες, όπως οι νομοί Έβρου, Ροδόπης, Ξάνθης και Καβάλας, όπου μέσω προωθητικών ενεργειών από τις επιχειρήσεις θα μπορούσαν να διανυκτερεύσουν μερικές ημέρες σε κάθε περιοχή.

Η ανάπτυξη του αγροτουρισμού σε νομούς με εκτενείς γεωργικές εκτάσεις θα ωφελήσει τις αγροτικές επιχειρήσεις, αφού θα υπάρχει αύξηση της ζήτησης των παραγόμενων προϊόντων, αλλά και της τιμής αυτών. Στους νομούς αυτούς οι κάτοικοι που έχουν παραδοσιακές κατοικίες και κτίσματα, θα μπορέσουν να αξιοποιήσουν την ακίνητη περιουσία τους φτιάχνοντας παραδοσιακά καταλύματα και ξενώνες για τη διανυκτέρευση των αγροτουριστών. Τα οικονομικά οφέλη που θα προκύψουν θα είναι πολλαπλά, τόσο για τις τοπικές κοινωνίες, αλλά και για το ίδιο το κράτος. Βαρύνουσα σημασία πρέπει να δοθεί στην εκπαίδευση και ενημέρωση των αγροτικών οικογενειών και της τοπικής κοινωνίας. Όπως διαπιστώθηκε στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, οι ομάδες που είναι περισσότερο θετικές στην ανάπτυξη τουριστικής βιομηχανίας μέσω της ανάμιξής τους με αυτή, είναι ομάδες που έχουν ενημερωθεί και εκπαιδευτεί καταλλήλως για τον σκοπό αυτό.

Τέλος, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη σημασία σε νομούς όπου υπάρχει χαμηλή τουριστική κίνηση, ενώ διαθέτουν φυσικούς πόρους που προσελκύουν

τουρίστες που προτιμούν να διανυκτερεύσουν σε καταλύματα υπαίθριας κατασκήνωσης. Οι τουρίστες αυτού του είδους, όπως διαπιστώθηκε, ελκύονται ιδιαίτερος από την ύπαρξη φυσικών πόρων, όπου ο επισκέπτης μπορεί να αλληλεπιδράσει με το περιβάλλον. Στις περιοχές αυτές πρέπει να γίνουν κατάλληλες υποδομές στα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος για παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, πόσιμου νερού και χώρων υγιεινής, το οποίο μπορεί να ωθήσει στην ανάπτυξη επιχειρήσεων τύπου κάμπινγκ. Επιπροσθέτως, οι περιοχές που διαθέτουν μεγάλους ποταμούς, μπορούν να αναπτύξουν ποτάμιο τουρισμό, ένα είδος που στην Ελλάδα δεν έχει αναπτυχθεί καθόλου.

5.4 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα. Η ύπαρξη φυσικών πόρων διαθέσιμων για την ανάπτυξη τουρισμού είναι εμφανής σε όλους τους νομούς της Ελλάδος.

Εξετάζοντας μεμονωμένα τους φυσικούς πόρους οι νομοί με τις μεγαλύτερες γεωργικές εκτάσεις είναι της Λάρισας, του Ηρακλείου, του Έβρου, της Φθιώτιδος, της Θεσσαλονίκης, των Σερρών, της Λέσβου, της Αιτωλοακαρνανίας, των Χανίων και του Κιλκίς. Σε όλους αυτούς τους νομούς μπορεί να αναπτυχθεί ο αγροτουρισμός. Βλέποντας από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων το βαθμό που επηρεάζει ο συγκεκριμένος φυσικός πόρος την προσέλευση τουριστών, γίνεται ευδιάκριτο ότι το ενδιαφέρον είναι σχετικά μικρό και περιορίζεται περισσότερο σε ημερήσιες επισκέψεις. Οπότε υπάρχει πρόσφορο έδαφος για την εκτενέστερη ανάπτυξη του αγροτουρισμού με σκοπό οι τουρίστες να παραμένουν περισσότερο στους τόπους που επισκέπτονται, το οποίο κατ' επέκταση σημαίνει έσοδα για τις επιχειρήσεις και το κράτος. Το συμπέρασμα αυτό αφορά κατά κύριο λόγο τους νομούς του Κιλκίς και των Σερρών, που αν και έχουν μεγάλη δυναμική για την ανάπτυξη τέτοιου είδους τουρισμού, η τουριστική κίνηση που εμφανίζουν είναι πολύ μικρή. Κατ' επέκταση οι νομοί Λάρισας, Φθιώτιδος, Έβρου, Λέσβου και Αιτωλοακαρνανίας μπορούν να αυξήσουν τα ποσοστά προσέλευσης τουριστών.

Στον δεύτερο εξεταζόμενο φυσικό πόρο που αφορά τις δασικές εκτάσεις ανά νομό στην Ελλάδα, οι περιοχές που συγκεντρώνουν τις εκτενέστερες δασικές

εκτάσεις είναι οι νομοί των Ιωαννίνων, της Φθιώτιδος, της Αιτωλοακαρνανίας, της Δράμας, τα Χαλκιδικής, της Εύβοιας, της Λάρισας και της Φωκίδος. Όλες αυτές οι περιοχές έχουν την αφθονία αυτού του φυσικού πόρου για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού με όλες τις υποκατηγορίες, όπως τουρισμό για την άγρια ζωή, τουρισμό για τη φυσική ομορφιά κ.ά., καθώς επίσης και για την ανάπτυξη αθλητικού και εξερευνητικού τουρισμού. Από τη στατιστική ανάλυση για το βαθμό σημαντικότητας αυτού του φυσικού πόρου στον τουρισμό και στην ανάπτυξή του, προκύπτει το συμπέρασμα ότι συμμετέχει ενεργά ως βασικό στοιχείο προσέλκυσης επισκεπτών σε μια περιοχή. Λόγω της πολυπλοκότητας του φυσικού πόρου και των πολλών διαφορετικών μορφών τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν, πρέπει να αποτελεί βασικό εργαλείο στην ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά και να γίνεται αειφορική διαχείριση για την εξασφάλιση του στο διηνεκές. Το συμπέρασμα αυτό αποτελεί τη βάση για την ανάπτυξη τουρισμού στο νομό Δράμας, ο οποίος και εμφανίζει ιδιαίτερος μικρά ποσοστά τουριστικής κίνησης.

Όσον αφορά τα χερσαία ύδατα και τις υγρές ζώνες, τα μεγαλύτερα ποσοστά όπως διαπιστώθηκε ήδη εμφανίζονται στους νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Φλώρινας, Θεσσαλονίκης, Σερρών, Κοζάνης, Ιωαννίνων και Ευρυτανίας. Από το βαθμό συμμετοχής αυτού του φυσικού πόρου στην τουριστική κίνηση, διαπιστώθηκε ότι δεν συμμετέχει ενεργά σε αυξημένη τουριστική κίνηση. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη οικοτουρισμού που σχετίζεται με το υδάτινο στοιχείο, αλλά και την ανάπτυξη αθλητικού τουρισμού που λαμβάνει χώρα σε φυσικό περιβάλλον. Οι νομοί Φλώρινας, Κοζάνης και Ευρυτανίας μπορούν να ωφεληθούν ιδιαίτερος από τη χρήση αυτού του φυσικού πόρου για να αναπτύξουν τουριστική κίνηση, η οποία εμφανίζεται χαμηλή κινητικότητα στις περιοχές αυτές. Επίσης, οι νομοί Σερρών, Ιωαννίνων και Αιτωλοακαρνανίας μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτό το δεδομένο για την περαιτέρω ανάπτυξη της τουριστικής τους κίνησης.

Ο τελευταίος φυσικός πόρος που εξετάστηκε ήταν η έκταση παραθαλάσσιων ζωνών. Οι εκβολές των ποταμών εκεί και οι ιδιαίτερες συνθήκες αλμυρότητας του νερού σε συνδυασμό με τις κλιματικές ζώνες, δημιουργούν μοναδικά οικοσυστήματα με εξαιρετική βιοποικιλότητα. Οι περιοχές αυτές απευθύνονται

κυρίως σε οικοτουρίστες που θέλουν να εξερευνήσουν τη βιοποικιλότητα της εκάστοτε περιοχής και να τοπία μοναδικής αισθητικής. Στην Ελλάδα, ο φυσικός πόρος δεν συμμετέχει ενεργά στο να προσελκύσει έναν ικανοποιητικό αριθμό επισκεπτών που θα ωφεληθούν οικονομικά την ευρύτερη περιοχή. Το είδος των τουριστών που ελκύονται κυρίως από αυτόν τον φυσικό πόρο, είναι τουρίστες που επιθυμούν να διανυκτερεύσουν σε υπαίθρια κατασκήνωση. Οπότε τα αναμενόμενα οικονομικά οφέλη από την προσπάθεια ανάπτυξης αυτού του είδους τουρισμού δεν μπορεί να είναι υψηλά. Σε περιοχές όμως που υπάρχει πολύ μικρή τουριστική κίνηση, μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε τοπικό επίπεδο. Από την ανάλυση των δεδομένων διαπιστώθηκε ότι οι νομοί με τις εκτενέστερες παραθαλάσσιες ζώνες είναι του Έβρου, της Ροδόπης, της Άρτας, της Ξάνθης, της Θεσσαλονίκης, της Καβάλας, της Αιτωλοακαρνανίας και της Πιερίας. Με εξαίρεση τους νομούς Θεσσαλονίκης και Πιερίας που έχουν αυξημένη τουριστική κίνηση, όλοι οι λοιποί μπορούν να ωφεληθούν σε τοπικό επίπεδο από την αξιοποίηση αυτού του πόρου. Ιδιαίτερως ο νομός Άρτας που αν και είναι τρίτος σε εκτάσεις παραθαλάσσιων ζωνών, εμφανίζει υποτυπώδη τουριστική κίνηση.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο συμπερασμάτων που προκύπτουν από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων, αποσαφηνίστηκε ότι οι νομοί Αιτωλοακαρνανίας, Έβρου, Λάρισας, Φθιώτιδος, Σερρών, Θεσσαλονίκης, Φλώρινας και Αρκαδίας έχουν τη μεγαλύτερη δυναμική ανάπτυξης τουρισμού με βάση τη ποικιλία σε διαθέσιμους φυσικούς πόρους που έχουν. Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας, όπως καταγράφηκε διαθέτει τη μεγαλύτερη δυναμική για την αξιοποίηση των διαθέσιμων φυσικών πόρων. Όμως, η τουριστική κίνηση σε πολλούς από αυτούς είναι μέτρια ή χαμηλή. Ειδικότερα, οι νομοί Φλώρινας, Σερρών, Αρκαδίας εμφανίζουν πολύ μικρά ποσοστά τουριστικής κίνησης. Οι περιφέρειες αυτές λοιπόν, μπορούν να χρησιμοποιήσουν συνολικά τη διαθεσιμότητα των φυσικών πόρων που διαθέτουν για να προσφέρουν πιο ολοκληρωμένα τουριστικά πακέτα, το οποία θα προσελκύσουν μεγάλο αριθμό επισκεπτών.

Ένα στρατηγικό εργαλείο για την κατευθυνόμενη ανάπτυξη τουρισμού που προκύπτει από τη στατιστική ανάλυση, είναι οι προτιμήσεις των τουριστών σε σχέση με την ύπαρξη των φυσικών πόρων. Έτσι οι ημεδαποί τουρίστες που

προτιμούν τη διαμονή σε ξενοδοχειακά καταλύματα, ελκύονται περισσότερο από την ύπαρξη δασικών και γεωργικών εκτάσεων. Η ύπαρξη χερσαίων υδάτων στην περιοχή βοηθάει επίσης στις αφίξεις Ελλήνων σε ξενοδοχειακές μονάδες. Στους κατασκηνωτές βασικό στοιχείο προσέλκυσής τους είναι το νερό. Ειδικότερα, αλλοδαποί τουρίστες, αλλά και ημεδαποί, που διαμένουν σε καταλύματα υπαίθριας κατασκήνωσης, ελκύονται ιδιαιτέρως από τις παραθαλάσσιες ζώνες. Σε δεύτερο επίπεδο, οι παραθαλάσσιες ζώνες ελκύουν αλλοδαπούς τουρίστες που προτιμούν τις ξενοδοχειακές μονάδες. Όλα αυτά τα δεδομένα είναι χρήσιμα για την στοχευμένη ανάπτυξη του τουρισμού σχετικά με το είδος του τουρίστα στον οποίο απευθύνονται. Έτσι η ανάπτυξη τουριστικών επιχειρήσεων μπορεί να είναι κατευθυνόμενη προς αυτό το είδος τουριστών που θα προσελκύσει η περιοχή εξαιτίας της αξιοποίησης των φυσικών πόρων.

Τέλος, ένα βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων, είναι ότι οι πιο ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, διαθέτουν λιγοστούς φυσικούς πόρους. Έτσι, αποδεικνύεται ότι η έως τώρα πολιτική και επιχειρηματική διαχείριση του τουρισμού, δεν λάμβανε υπόψη τους φυσικούς πόρους της χώρας. Η θάλασσα και όλες οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στις παράλιες περιοχές, αποτέλεσε το βασικό στοιχείο ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα. Αυτό όμως, αφήνει χώρο για την ανάπτυξη και άλλων μορφών τουρισμού, ειδικά σε περιοχές που εμφανίζουν χαμηλή επισκεψιμότητα και ειδικά στην εποχή ανταγωνιστικότητας που διανύουμε. Αν γίνουν προσεγμένες διαχειριστικές κινήσεις, μπορούν να επωφεληθούν οι περιφέρειες σε τοπικό επίπεδο, αλλά και η Ελλάδα να αυξήσει τα έσοδά της από την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού.

Βιβλιογραφία

1. Abdurahman, A.Z.A., Ali, J.K., Khedif, L.Y.B., Bohari, Z., Ahmad, J.A. & Kibat S.A., 2016. Ecotourism Product Attributes and Tourist Attractions: UiTM Undergraduate Studies. *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 224:360-367.
2. Adiyia, B., Vanneste, D. & Rompaey, A.V., 2016. The poverty alleviation potential of tourism employment as an off-farm activity on the local livelihoods surrounding Kibale National Park, western Uganda. *Journal of Tourism and Hospitality Research*, 0(0):1-18.
3. Akrivos, C., Reklitis, P. & Theodoroyiani, M., 2014. Tourism Entrepreneurship and the Adoption of Sustainable Resources. The Case of Evritania Prefecture. *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 148:378-382.
4. Al-Sayed, M. & Al-Langawi, A., 2003. Biological resources conservation through ecotourism development. *Journal of Arid Environments*, 54(1):25-236.
5. Alaeddinoglu, F. & Can, A. S., 2011. Identification and classification of nature-based tourism resources: Western Lake Van basin, Turkey. *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 19:198-207.
6. Alessandro, F.D., 2016. Green Building for a Green Tourism. A New Model of Eco-friendly Agritourism. *Journal of Agriculture and Agricultural Science Procedia*, 8:201-210.
7. Arriaza, M., Cañas-Ortega, J. F. , Cañas- Madueño, J.A. & Ruiz-Aviles, P., 2004. Assessing the Visual Quality of Rural Landscapes. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 69(1):115-25.
8. Asero, V., Gozzo, S. & Tomaselli, V., 2016. Building Tourism Networks through Tourist Mobility. *Journal of Travel Research*, 55(6):751-763.
9. Balen, M., Dooms, M. & Haezendonck, E., 2014. River tourism development: The case of the port of Brussels. *Journal of Research in Transportation Business & Management*, 13:71-79.
10. Ballantyne, R., Packer, J. & Falk, J., 2011. Visitors' learning for environmental sustainability: Testing short- and long-term impacts of wildlife tourism experiences using structural equation modeling. *Journal of Tourism Management*, 32(6):1243-1252.
11. Barkauskas, V., Barkauskiene, K. & Jasinskas, E., 2015. Analysis of Macro Environmental Factors Influencing the Development of Rural Tourism: Lithuanian Case. *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 213:167-172.
12. Bayliss, J., Schaafsma, M., Balmford, A., Burgess, N.D., Green, J.M.H., Madoffe, S.S., Okayasu, S., Peh, K.S.-H., Platts, P.J. & Yu D.W., 2014. The current and future value of nature-based tourism in the Eastern Arc Mountains of Tanzania. *Journal of Ecosystem Services*, 8:75-83.
13. Benur, A.M. & Bramwell, B., 2015. Tourism product development and product diversification in destinations. *Journal of Tourism Management*, 50:213-224.

14. Bitsani, E. & Kavoura, A., 2012. Connecting Oenological and gastronomical tourisms at the Wine Roads, Veneto, Italy, for the promotion and development of agrotourism. *Journal of Vacation Marketing*, 18(4):301-312.
15. Boyd, S. & Butler, R., 1996. Managing ecotourism: An opportunity spectrum approach. *Journal of Tourism Management*, 17(8):557-566.
16. Briedenhann, J. & Wickens, E., 2004. Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas – vibrant hope or impossible dream? *Journal of Tourism Management*, 25(1):71-79.
17. Buizer, M., Humphreys, D. & Jong, W., 2014. Climate change and deforestation: The evolution of an intersecting policy domain. *Journal of Environmental Science & Policy*, 35:1-11.
18. Butler, R., 2015. The evolution of tourism and tourism research. *Journal of Tourism Recreation Research*, 40(1):16-27.
19. Candela, G. & Figini, P., 2012. *The Economics of Tourism Destinations*, part of the series Springer Texts in Business and Economics. Berlin: Springer Berlin Heidelberg.
20. Ceballos-Lascuráin H., 1988: The future of ecotourism. *Mexico Journal* 17:13-14.
21. Ceballos-Lascuráin, H., 1996. *Tourism, Ecotourism, and Protected Areas: The State of Nature-Based Tourism Around the World and the Guidelines for Its Development*. IUCN: Cambridge.
22. Christopoulou, O., Arabatzis, G. & Polyzos, S., 2007. Ski-resort and regional development: Profile of visitors and appraisal of demand in Parnassos Ski-resort. *Journal of Tourism Today*, 7:150-167.
23. Cohen, E., 1978. The impact of tourism on the physical environment. *Journal of Annals of Tourism Research*, 5(2):215-237.
24. Cohen, E. & Ben-Nun, L., 2009. The Important Dimensions of Wine Tourism Experience from Potential Visitors' Perception. *Journal of Tourism and Hospitality Research*, 9(1):20-31.
25. Connell, J., 2006. Medical tourism: Sea, sun, sand and ... surgery. *Journal of Tourism Management*, 27(6):1093-1100.
26. Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D. & Wanhill, S., 1993. *Tourism: Principles and Practices*. London: Pitman.
27. Data.worldbank.org, 2016. International tourism, number of arrivals | Data. [online] Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL> [Accessed 16 Sep. 2016].
28. Divecollegelanzarote.com, 2016. Museo Atlántico Lanzarote | The Underwater Museum. [online] Available at: <http://www.divecollegelanzarote.com/en/museo-atlantico-lanzarote> [Accessed 3 July 2016].
29. Ekinci Y. & Chen J.S., 2002. Segmenting overseas British holidaymakers by personal values. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing* 9(3/4):5-15
30. Ekins, P., 2003. Identifying critical natural capital: Conclusions about critical natural capital. *Journal of Ecological Economis*, 44(2-3):277-292.

31. Erkuş-Öztürk, H. & Eraydin, A., 2011. Factors of global connectivity in antalya's tourism. *Journal of Annals of Tourism Research*, 38(4):1300-1321.
32. Evans, A., Strezov, V. & Evans, T.J., 2009. Assessment of sustainability indicators for renewable energy technologies. *Journal of Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 13(5):1082-1088.
33. Ezung, T.Z., 2011. Rural Tourism in Nagaland, India: Exploring the Potential. *Journal of Rural Management*, 7(1&2):133-147.
34. Fennel, D.A. & Nowaczek, P., 2010. Moral and empirical dimensions of human-animal interactions in ecotourism: deepening an otherwise shallow pool of debate. *Journal of Ecotourism*, 9(3):239-255.
35. Fernández-Getino, A.P. & Duarte, A.C., 2015. Soil management guidelines in Spain and Portugal related to EU Soil Protection Strategy based on analysis of soil databases. *Journal of Catena*, 126:146-154.
36. Flanigan, S., Blackstock, K. & Hunter, C., 2015. Generating public and private benefits through understanding what drives different types of agritourism. *Journal of Rural Studies*, 41:129-141.
37. Fleischer, A. & Rivlin, J., 2009. More or Better? Quantity and Quality Issues in Tourism Consumption. *Journal of Travel Research*, 47(3):285-294.
38. Fleischer, A. & Tchetchik, A., 2005. Does rural tourism benefit from agriculture? *Journal of Tourism Management*, 26(4):493-501.
39. Forestindustries.se. (2016). World leading exporters of pulp, paper and sawn timber. [online] Available at: http://www.forestindustries.se/documentation/statistics_ppt_files/international/world-leading-exporters-of-pulp-paper-and-sawn-timber [Accessed 29 July 2016].
40. Galanos, G., 2012. The Greek Tourism Industry and the Challenge of the Economic Crisis. Greece's Horizons, part of the series The Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs pp 131-145. Berlin: Springer Berlin Heidelberg.
41. Gao, J., Barbieri, C. & Valdivia, C., 2014. Agricultural Landscape Preferences: Implications for Agritourism Development. *Journal of Travel Research*, 53(3):366-379.
42. Gbrmpa.gov.au, 2016. Facts about the Great Barrier Reef - GBRMPA. [online] Available at: <http://www.gbrmpa.gov.au/about-the-reef/facts-about-the-great-barrier-reef> [Accessed 29 July 2016].
43. Gomez-Limon, J. & Fernandez, J.V.L., 1999. Changes in Use and Landscape Preferences on the Agricultural-livestock Landscapes of the Central Iberian Peninsula (Madrid, Spain). *Journal of Landscape and Urban Planning*, 44(4):165-75.
44. Habibullah, M.S., Din, B.H., Chong, C.W. & Radam, A., 2016. Tourism and Biodiversity Loss: Implications for Business Sustainability. *Journal of Procedia Economics and Finance*, 35:166-172.
45. Harris, R., Griffin, T. & Williams, P., 2002. Sustainable Tourism: A Global Perspective. Oxford: Butterworth-Heinemann.

46. Havranek, T., Horvath, R. & Zeynalov, A., 2016. Natural Resources and Economic Growth: A Meta-Analysis. *Journal of World Development*, 88:134-151.
47. Heink, U. & Kowarik, I., 2010. What are indicators? On the definition of indicators in ecology and environmental planning. *Journal of Ecological Indicators*, 10(3):584-593.
48. Herdiansyah, H., Soepandji, B.S., Seda, F.S. & Dewi, O., 2014. Conflict Management of Renewable Natural Resources in the Border of Indonesia-Malaysia: Sustainable Environmental Approach. *Journal of Procedia Environmental Sciences*, 20:444-450.
49. Holmes, K.J. & Wolman, M.G., 2001. Early Development of Systems Analysis in Natural Resources Management from Man and Nature to the Miami Conservancy District. *Journal of Environmental Management*, 27(2):177-193.
50. Honey, M., 1999. *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Island Press: Washington.
51. Hong, S.K., Kim, J.-H. & Kim, S.-I., 2003. Implications of Potential Green Tourism Development. *Journal of Annals of Tourism Research*, 30(2):323-41.
52. Hudson, S. & Ritchie, B., 2002. Understanding the domestic market using cluster analysis: A case study of the marketing efforts of Travel Alberta. *Journal of Vacation Marketing*, 8(3):263-276.
53. Hwang, D., Stewart, W. & Ko, D.W., 2012. Community Behavior and Sustainable Rural Tourism Development. *Journal of Travel Research*, 51(3):328-341.
54. Inbakaran, R. & Jackson, M., 2005. Marketing regional tourism: How better to target and address community attitudes to tourism. *Journal of Vacation Marketing*, 11(4):323-339.
55. Ionela, G.-P., Constantin, B.M. & Dogaru, L.-D., 2015. Advantages and Limits for Tourism Development in Rural Area (Case Study Ampoi and Mureş Valleys). *Journal of Procedia Economics and Finance*, 32:1050-1059.
56. Islam, M.S., Abubakar H. & Islam, M.M., 2011. Community Based Ecotourism in the Sundarbans of Bangladesh. *Rajagiri Journal of Social Development*, 3(1&2):31-50.
57. Jaafar, M., Rasoolimanesh, S.M. & Lonik, K.A.T., 2015. Tourism growth and entrepreneurship: Empirical analysis of development of rural highlands. *Journal of Tourism Management Perspectives*, 14:17-24.
58. Jaini, N., Anuar, & Daim, M.S., 2012. The Practice of Sustainable Tourism in Ecotourism Sites among. *Journal of Asian Social Science*, 8(4):175-179.
59. Jing, Y. & Fucai, H., 2011. Research on Management of Ecotourism Based on Economic Models. *Journal of Energy Procedia*, 5:1563-1567.
60. Kearsley, G., 1997. *Wilderness Tourism: A New Rush to Destruction?* University of Otago: Dunedin.
61. Kim, S.S., Lee, C.-K. & Klenosky, D.B., 2003. The Influence of Push and Pull Factors at Korean National Parks. *Journal of Tourism Management*, 24(2):169-80.
62. Koc, E., 2015. Food tourism: A practical marketing guide. *Annals of Tourism Research*, 54:233-234.

63. Kulendran, N. & Witt, S.F., 2003. Forecasting the Demand for International Business Tourism. *Journal of Travel Research*, 41(3):265-271.
64. Kuvan, Y., 2005. The use of forests for the purpose of tourism: the case of Belek Tourism Center in Turkey. *Journal of Environmental Management*, 75(3):263-274
65. Lambrakis, N. & Kallergis, G., 2005. Contribution to the study of Greek thermal springs: hydrogeological and hydrochemical characteristics and origin of thermal waters. *Journal of Hydrogeology*, 13(3):506-521.
66. Lee, A.H.J., Wall, G. & Kovacs, J.F., 2015. Creative food clusters and rural development through place branding: Culinary tourism initiatives in Stratford and Muskoka, Ontario, Canada. *Journal of Rural Studies*, 39:133-144.
67. Lunt, N., Horsfall, D. & Hanefeld, J., 2016. Medical tourism: A snapshot of evidence on treatment abroad. *Journal of Maturitas*, 88:37-44.
68. Madrigal, R., 1995. Personal values, traveller personality type, and leisure travel style. *Journal of Leisure Research*, 27(2):125-142.
69. Malik, M.I. & Bhat, M.S., 2015. Sustainability of tourism development in Kashmir — Is paradise lost? *Journal of Tourism Management Perspectives*, 16:11-21.
70. Maréchal, L., Semple, S., Majolo, B., Qarro, M., Heistermann, M. & MacLarnon, A., 2011. Impacts of tourism on anxiety and physiological stress levels in wild male Barbary macaques. *Journal of Biological Conservation*, 144(9):2188-2193.
71. Martínez-Ibarra, E., 2014. Climate, water and tourism: causes and effects of droughts associated with urban development and tourism in Benidorm (Spain). *International Journal of Biometeorology*, 59(5):487-501.
72. McKercher, B., 2016. Towards a taxonomy of tourism products. *Journal of Tourism Management*, 54:196-208.
73. Mehmetoglu, M., Hines, K., Graumann, C. & Greibrokk, J., 2010. The relationship between personal values and tourism behaviour: a segmentation approach. *Journal of Vacation Marketing*, 16(1):17-27.
74. Michailidou, A.V., Vlachokostas, C. & Moussiopoulos, N., 2016. Interactions between climate change and the tourism sector: Multiple-criteria decision analysis to assess mitigation and adaptation options in tourism areas. *Journal of Tourism Management*, 55:1-12.
75. Miculić, J., Prebežac, D., Šerić, M. & Krešić, D., 2017. Campsite choice and the camping tourism experience: Investigating decisive campsite attributes using relevance-determinance analysis. *Journal of Tourism Management*, 59:226-233.
76. Mihalič, T., 2013. Performance of Environmental Resources of a Tourist Destination: Concept and Application. *Journal of Travel Research*, 52(5):614-630.
77. Mosammam, H.M., Sarrafi, M., Nia, J.T. & Heidari, S., 2016. Typology of the ecotourism development approach and an evaluation from the sustainability view: The case of Mazandaran Province, Iran. *Journal of Tourism Management Perspectives*, 18:168-178.
78. Musso, F. & Francioni, B., 2015. Agri-Food Clusters, Wine Tourism and Foreign Markets. The Role of Local Networks for SME's Internationalization. *Journal of Procedia Economics and Finance*, 27:334-343.

79. Nicula, V. & Elena, P.R., 2014. Business Tourism Market Developments. *Journal of Procedia Economics and Finance*, 16:703-712.
80. Nijkamp, P., Bergh, C.J.M. & Soeteman, F.J., 1991. Regional Sustainable Development and Natural Resource Use. *Journal of The World Bank Economic Review* 4(1):153-188.
81. Nps.gov, 2016. Visitation Statistics - Yellowstone National Park (U.S. National Park Service). [online] Available at: <https://www.nps.gov/yell/planyourvisit/visitationstats.htm> [Accessed 4 Aug. 2016].
82. Nyaupane, G.P., Timothy, D.J. & Poudel, S., 2015. Understanding tourists in religious destinations: A social distance perspective. *Journal of Tourism Management*, 48:343-353.
83. Lesourd, J.-B., 2001. Solar photovoltaic systems: the economics of a renewable energy source. *Journal of Environmental Modelling & Software*, 16(2):147-156.
84. Ogan, D.D, Ndekugri, I.E., Oduoza, C.F. & Khatib, J.M., 2016. Principles for developing an effective framework to control minerals and rocks extraction impacts, mitigate waste and optimise sustainable quarries management. *Journal of Resources Policy*, 47:164-170.
85. Olah, G.A., 2005. Beyond Oil and Gas: The Methanol Economy. *Journal of Angewandte Chemie International Edition*, 44(18):2636-2639.
86. Othman, J., 2015. Assessing Scenic Beauty of Nature-based Landscapes of Fraser's Hill. *Journal of Procedia Environmental Sciences*, 30:115-120.
87. Packer, J., Ballantyne, R. & Hughes, K., 2014. Chinese and Australian tourists' attitudes to nature, animals and environmental issues: Implications for the design of nature-based tourism experiences. *Journal of Tourism Management*, 44:101-107.
88. Panwar, N.L., Kaushic, S.C. & Kothari, S., 2011. Role of renewable energy sources in environmental protection: A review. *Journal of Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(3):1513-1524.
89. Phillip, S., Hunter, C. & Blackstock, K., 2010. A typology for defining agritourism. *Journal of Tourism Management*, 31(6):754-758.
90. Polyzos, S. & Arampatzis, G., 2006. A multicriteria approach for the evaluation of tourist resources of Greek prefectures. *Journal of Tourism Today*, 6:96-111.
91. Pretes, M., 2003. Tourism and Nationalism. *Journal of Annals of Tourism Research*, 30(1):125-142.
92. Priskin, J., 2001. Assessment of natural resources for nature-based tourism: the case of the Central Coast Region of Western Australia. *Journal of Tourism Management*, 22(6):637-648.
93. Rahayu, D., Ismail, M., Santoso, D.B. & Pratomo, D.S., 2015. Do Natural Resources and Human Capital Matter to Regional Income Convergence? (A Case Study at Regencies/Municipalities of Kalimantan Area – Indonesia). *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 211:1112-1116.
94. Ramdas, M. & Mohamed, B., 2014. Impacts of tourism on environmental attributes, environmental literacy and willingness to pay: A conceptual and

- theoretical review. *Journal of Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 144:378-391.
95. Robinson, R.N.S. & Getz, D., 2016. Food Enthusiasts and Tourism: Exploring Food Involvement Dimensions. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 40(4):432-455.
 96. Rogge, E., Nevens, F. & Gulinck, H., 2007. Perception of Rural Landscapes in Flanders: Looking beyond Aesthetics. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 82(4):159-74.
 97. Rosentraub, M.S. & Joo, M., 2009. Tourism and economic development: Which investments produce gains for regions? *Journal of Tourism Management*, 30(5):759-770.
 98. Sims, R.E.H., 2004. Renewable energy: a response to climate change. *Journal of Solar Energy*, 76(1-3):9-17.
 99. Simpson, S.D., 2012. Top Agricultural Producing Countries. [online] Investopedia. Available at: <http://www.investopedia.com/financial-edge/0712/top-agricultural-producing-countries.aspx> [Accessed 16 Aug. 2016]
 100. Sin, H.L., Oakes, T. & Mostafanezhad, M., 2015. Traveling for a cause: Critical examinations of volunteer tourism and social justice. *Journal of Tourist Studies*, 15(2):119-131.
 101. Smith, S.L.J., 1987. Regional analysis of tourism resources. *Journal of Annals of Tourism Research*, 14(2):254-273.
 102. Stern, P.C. & Dietz, T., 1994. The value basis of environmental concern. *Journal of Social Issues*, 50(3):407-424.
 103. Tang, Z., 2015. An integrated approach to evaluating the coupling coordination between tourism and the environment. *Journal of Tourism Management*, 46:11-19.
 104. Tew, C. & Barbieri, C., 2012. The perceived benefits of agritourism: The provider's perspective. *Journal of Tourism Management*, 33(1):215-224.
 105. The Guardian, 2009. Thames offshore wind farm gets approval from investors. [online] Available at: <https://www.theguardian.com/business/2009/may/12/wind-farm-electricity-london-array> [Accessed 2 June 2016].
 106. Tirasattayapitak, S., Chaiyasain, C. & Beeton, R.J.S., 2015. The impacts of nature-based adventure tourism on children in a Thai village, 15:122-127.
 107. Tisca, I.A., Istrat, N., Dumitrescu, C.D. & Cornu, G., 2016. Management of Sustainable Development in Ecotourism. Case Study Romania. *Journal of Procedia Economics and Finance*, 39:427-432.
 108. Tribe, J., 1997. The Indiscipline of Tourism. *Journal of Annals of Tourism Research*, 24(3):638-657.
 109. Tyrväinen, L., Uusitalo, M., Silvennoinen, H. & Hasu, E., 2014. Towards sustainable growth in nature-based tourism destinations: Clients' views of land use options in Finnish Lapland. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 122:1-15.

110. Urieli, N., Israeli, A. & Reichel, A., 2003. Religious Identity And Residents' Attitudes Toward Heritage Tourism Development: The Case Of Nazareth. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 27(1):69-84.
111. Vana, M.V. & Malaescu, S., 2016. Cultural Thematic Tourism Itineraries: Mediators of Success. *Journal of Procedia Economics and Finance*, 39:642-652.
112. Votsi, N.-E.P., Mazaris, A.D., Kallimanis, A. & Pantis, J.D., 2014. Natural quiet: An additional feature reflecting green tourism development in conservation areas of Greece. *Journal of Tourism Management Perspectives*, 11:10-17.
113. Votsi, N.-E.P., Mazaris, A.D., Kallimanis, A.S. & Pantis, J.D., 2014. Natural quiet: An additional feature reflecting green tourism development in conservation areas of Greece. *Journal of Tourism Management Perspectives*, 11:10-17.
114. Wallace, G. & Pierce S., 1996. An evaluation of ecotourism in Amazonas, Brazil. *Journal of Annals of Tourism Research*, 23(4):843-873.
115. Walls, M., Jokinen, P., Kamppinen, M. & Oksanen, M., 1999. Management of biodiversity: natural resources and social institutions. *Journal of Biodiversity and Conservation*, 8:1-6.
116. Willis, C., 2015. The contribution of cultural ecosystem services to understanding the tourism-nature-wellbeing nexus. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 10:38-43.
117. Xu, F. & Fox, D., 2014. Modelling attitudes to nature, tourism and sustainable development in national parks: A survey of visitors in China and the UK. *Journal of Tourism Management*, 45:142-158.
118. Yang, Z., Cai, J. & Sliuzas, R., 2010. Agro-tourism enterprises as a form of multi-functional urban agriculture for peri-urban development in China. *Journal of Habitat International*, 34(4):374-385.
119. Yu, C.-P., Cole, S. T. & Chancellor, C., 2016. Assessing Community Quality of Life in the Context of Tourism Development. *Journal of Applied Research in Quality of Life*, 11(1):147-162.
120. Zaman, K., Shahbaz, M., Loganathan, N. & Raza, S. A., 2016. Tourism development, energy consumption and Environmental Kuznets Curve: Trivariate analysis in the panel of developed and developing countries. *Journal of Tourism Management*, 54:275-283.
121. Zhang, J.T., Xiang, C. & Li, M., 2012. Integrative ecological sensitivity (IES) applied to assessment of eco-tourism impact on forest vegetation landscape: A case from the Baihua Mountain Reserve of Beijing, China. *Journal of Ecological Indicators*, 18:365-370.
122. Zhou, L., 2014. Online rural destination images: Tourism and rurality. *Journal of Destination Marketing & Management*, 3(4):227-240.
123. Ziffer, K., 1989. *Ecotourism: The Uneasy Alliance*. Conservation International: Washington, DC.
124. Zhong, S., Geng, Y., Liu, W., Gao, C. & Chen, W., 2016. A bibliometric review on natural resource accounting during 1995-2014. *Journal of Cleaner Production*, 139:122-132.

125. Ζακυνθινός, Κ., 2013. Μόλις δύο αιολικά πάρκα, συνολικής ισχύος 45 MW, στην Ελλάδα το 2013. Εφημερίδα Ημερησία, 8-6-2013
126. Θεοδοσίου, Ν., 2013. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Φυσικοί Πόροι: Η περίπτωση της Κύπρου. Αθήνα: Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
127. Πολύζος, Σ., Πετράκος, Γ., Αραμπατζής Γ. & Σούτσας, Κ., 2004. Η Συμβολή των Φυσικών Πόρων στην Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
128. Τσάρτας Π., 1996. Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό. Αθήνα: ΕΞΑΝΤΑΣ.
129. Χατζηδάκης, Α., 2015. Τάσεις Τουριστικής Κίνησης 2008-2015. Αθήνα: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.